

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

ÇİLT: 24 SAYI: 65 EKİM - ARALIK 2024

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Hüseyin KAYA

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Aslı ÇOŞKUN

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A

Çankaya – ANKARA

e-posta: spcdergisi@bile.gov.tr

web: http://dergipark.gov.tr/spcd

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Enes ÇAĞATAY

Yapım

Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

CİLT: 24 SAYI: 64 EKİM - ARALIK 2024

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Leyla Zeynep ÇAMLI

Betül TEKBAŞ HELVACI

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Veysel BOZKURT * İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel BULUT * İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Azize Aslıhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN * Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz SEZGİN EMÜLER * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Tuncay ERGENE

Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPİNAR * Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Emine Nilgün METİN * Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Esra Burcu SAĞLAM * Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Senem ERTAN * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Hakan TÜRKÇAPAR * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Betül ULUKOL * Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Sutay YAVUZ * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Leyla Zeynep ÇAMLI

Betül TEKBAŞ HELVACI

e-posta:spcdergisi@aile.gov.tr

Kıymetli Okurlarımız,

2024 senesinin son sayısı olan 65. sayımızla yeniden karşınızdayız. Bu sayıda, yaşlanma çalışmaları, kadın istihdamı, intiharların önlenmesi, bilişsel esneklik ve bilişsel kontrol, koruyucu aile sistemi, dil ve konuşma bozukluğu ve birlikte ebeveynlik ilişkisi konularında yapılan çalışmalara yer veriliyor. Bir kısmı tezlerden, proje çıktılarından ve sahadan alınan verilere dayalı bu çalışmaları, politika yapıcılara, sahadaki uygulayıcılara, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemsedığımızı belirtmek istiyoruz.

Bu sayımızda 7 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma “İntiharla Mücadelede Sosyal Hizmetin Önemi ve Türkiye’de İntiharların Önlenmesine Yönelik Kurumsal Bir Model Önerisi” ismiyle Nurettin ÖZDEN ve Zehra İPEK tarafından birlikte yapılan çalışmadır. Bu çalışmada intihar olgusu çeşitli boyutlarıyla açıklanmaya çalışılmakta ve bu davranışın önlenmesi konusunda birtakım öneriler sunulmaktadır. İntihar davranışına etki eden faktörlerin geniş bir yelpazede yer aldığı ve bilhassa sosyal hizmetin müdahalede bulunabileceği sosyal sorun alanları ile çakıştığı göz önüne alındığında, odak noktası insanın değişimi ve toplumun olumlu yönde gelişimi olan sosyal hizmet disiplininin intiharların önlenmesi konusunda önemli bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir. İntihar davranışı ile mücadelede sosyal hizmet disiplininin de dahil olduğu bütüncül bir bakış açısı ile hareket edilmesinin ve bu süreçte görev alan kurumlar arasında iş

birliğinin sağlanmasının 3nemine dikkat çekilmektedir. Çalışma, g3n3m3z toplumlari açısından ciddi bir sosyal sorun haline gelmiş olan intihar olgusuna sosyal hizmet perspektifinden bakmayı ve T3rkiye’de intiharların 3nlenmesi konusunda kurumsal d3zeyde uygulanabilecek bir model 3nerisi geliştirmeyi amaçlamaktadır.

“Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı’nın Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkisi, Romantik İlişki Kalitesi, Depresyon ve Kayđı D3zeyleri 3zerindeki Etkisi” ismiyle Yalçın 3ZDEMİR, Ayşe G3l SEYHAN, Mehmet şAKİROĞLU, Ali Serdar SAĞKAL, G3khan AKSU ve Aylin YILMAZ HİĞDE tarafından birlikte yapılan çalışma derginin ikinci makalesidir. Bu alışmada Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı’nın (BEGEP) evli, bir arada yaşayan ve ilk bebeklerini bekleyen çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkileri 3zerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada, deneysel desen kullanılmış, deney ve kontrol gruplarından 3ntest, sontest ve izleme 3l3mleri alınmıştır. Araştırma, T3rkiye’nin batısında bir ilin merkez ilçesinde yaşayan toplam 35 çiftin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş ve evlilik s3resi (yıl) ortalamaları sırasıyla 30.19 ve 2.62’dir. BEGEP, ebeveynlik d3nemindeki çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkisini kurmalarını ve geliştirmelerini amaçlayan kanıt temelli bir m3dahale programı olarak geliştirilmiş ve toplam 5 oturumdan oluşmuştur. Verilerin analizi için Tekrarlayan 3l3mler için ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırma bulguları, BEGEP’in çiftlerin birlikte ebeveynlik d3zeyleri 3zerinde anlamlı bir etkisi olduğunu g3stermiştir. Bununla birlikte, BEGEP’in katılımcıların romantik ilişki kalitesi, depresyon ve kayđı d3zeyleri 3zerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, BEGEP’in etkililiği deneysel y3ntemle sınınmış ve çiftlerin birlikte ebeveynliği 3zerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının, Sağlık Bakanlığının ve belediyelerin b3nyelerinde aile eğitimi alanında çalışan uzmanlara, BEGEP’in uygulamasını yapması ve birlikte ebeveynlik kavramının tanıtılması ve yaygınlaştırılması 3nerilmektedir.

Derginin 33nc3 makalesi şeref Duhan ALTUĞ ve Ayşe 3NAL tarafından kaleme alınan “Sağlıklı Geriatrik Bireylerde Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik D3zeylerinin Cinsiyetler Arası Karşılaştırılması” isimli araştırma

makalesidir. Bu çalışmada sağlıklı geriatric bireylerin bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeyleri cinsiyetler arası karşılaştırılmaktadır. Çalışmaya gönüllü olarak katılan 65 yaş üzeri toplam 68 sağlıklı (K:34/E:34) geriatric birey değerlendirildiği, bilişsel kontrol ve esneklik düzeylerini ölçmek için Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeği (BKEÖ) kullanıldığı bilgisine yer verilmektedir. Çalışmaya katılan kadınların yaş ortalamasının $70,94 \pm 4,45$ ve erkeklerin yaş ortalaması $71,85 \pm 4,32$ olduğu ifade edilmektedir. Buna göre, BKEÖ'nün duygular üzerinde bilişsel kontrol alt parametresinde kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı ($p=0,117$) tespit edilmiştir. Benzer şekilde, BKEÖ'nün değerlendirme ve başa çıkma esnekliği alt parametresinde ($p=0,903$) ve toplam puanında ($p=0,235$) da istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemiştir. Kadınlarda kronik hastalık varlığı ile değerlendirme ve başa çıkma esnekliği arasında negatif bir ilişki bulunmuştur ($p=0,013$). Erkeklerde ise kronik hastalık varlığı ile duygular üzerinde bilişsel kontrol ($p=0,013$) ve toplam puan ($p=0,005$) arasında negatif yönlü ilişkiler saptanmıştır. Sonuçlar, kadınların stresle başa çıkma puanlarının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğunu ve kadınların duygularını daha iyi yönetebildiğini, erkeklerden daha fazla çözüm yolları aradığını göstermektedir.

Dördüncü çalışma "Dil Ve Konuşma Bozukluğu Tanısı Olan ve Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Oyun Davranışlarının İncelenmesi" ismiyle Elif BARMAK, Halil Tayyip UYSAL, Neriman ARAL, Fatih AYDOĞDU, Semiha Bengisu YILMAZ ve Burçin AYSU tarafından birlikte kaleme alınan çalışmadır. Bu çalışmada dil ve konuşma bozukluğu olan (konuşma sesi bozukluğu, akıcı konuşma bozukluğu ve gelişimsel dil bozukluğu) ve tipik gelişen çocukların oyun davranışlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma 36-71 ay arasında dil ve konuşma bozukluğu (DKB) olan 200 çocuk ve tipik gelişim gösteren 200 çocuk olmak üzere toplam 400 çocuk ve öğretmenleriyle yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak "Genel Bilgi Formu ve "Oyun Davranışı Ölçeği" kullanılmıştır. DKB olan çocukların sessiz davranış ve tek başına oyun puan ortalamalarının tipik gelişim gösteren çocuklardan anlamlı düzeyde yüksek ve sosyal oyun puanları ise anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Yaş değişkenine göre her iki grup arasında sessiz davranış, tek başına, paralel ve sosyal oyun puanları farklılaşmaktadır. Dil bozukluğu olan çocukların sessiz davranış puan ortalamaları konuşma sesi bozukluğu olan çocuklardan anlamlı

düzeyde yüksekken; konuşma sesi bozukluğu olan çocukların sosyal oyun puan ortalamaları ise dil bozukluğu olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların, tipik gelişen akranlarına göre oyun becerilerinde farklılıklar olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda; DKB'li çocuklarla çalışan klinisyenlerin, çocukların dil ve konuşma becerilerini değerlendirmenin yanı sıra oyun davranışlarını da değerlendirmesi önerilmekte, değerlendirme sonuçlarının ise bu çocuklar için oluşturulacak müdahale ve terapi süreçlerine dahil edilmesi önemli görülmektedir.

Neslihan Nur PEHLİVAN ve Cansu ALAYVAZ GÜNGÖR tarafından birlikte kaleme alınan “Vosviewer İle Yerinde Yaşlanma Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi: Mevcut Durum ve Eğilimler” isimli makale sayının beşinci makalesidir. Bu çalışmada, 1984-2024 yılları arasında Web of Science veri tabanında yerinde yaşlanma ile ilgili yayımlanmış 2937 çalışma bibliyometrik olarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi, haritalaması ve ağ görselleştirmesi için VOSviewer yazılımı kullanılmıştır. Bu analizde bilimsel makaleler, yazarlar, ülkeler, kurumlar ve anahtar kelimeler gibi bilgiler değerlendirilmiş, sonuçlar ise VOSviewer adlı yazılım kullanılarak haritalama ve ağ görselleştirme teknikleri ile ortaya konmuştur. Yapılan analizde en çok makale (n= 2153) türünde yayın yer almaktadır. Analiz sonucunda, özellikle 2012 yılından sonra yayın sayısının belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu konuda en çok yayın yapan araştırmacı Skubic, M. (n= 21) olurken, en aktif kurum Missouri Üniversitesi ve en fazla yayına sahip ülke ise ABD (n= 1118) olmuştur. Yerinde yaşlanmayla birlikte sıkça kullanılan anahtar kelimelerin “older adults (yaşlı yetişkinler)”, “aging (yaşlanma)”, “older people (yaşlı insanlar)”, “dementia (demans)”, “housing (konut)”, “technology (teknoloji)”, “elderly (yaşlı)” ve “long-term care (uzun süreli bakım)” olduğu görülmüştür. Çalışma, yerinde yaşlanma alanındaki araştırmacılara rehberlik ederek, gelecekteki iş birliği alanlarını belirlemekte ve araştırma eğilimlerini anlamaya katkı sağlamaktadır.

Derginin altıncı makalesi “Güney Avrupa Refah Devletlerinde Kadın İstihdamının Belirleyicileri Üzerine Bir Panel Veri Analizi” isimli Büşra KORU UZKURT tarafından yapılan çalışmadır. Çalışmada, kadınların iş gücüne

katılımının nispeten düşük olduğu İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye gibi Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinde kadın istihdamını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu bağlamda, doğurganlık oranı, boşanma oranı, eğitim düzeyi, yoksulluk oranı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın kadınların iş gücüne katılımı üzerindeki etkileri incelenmektedir. 1990-2022 dönemine ait seçilmiş ülke verileri Eurostat, OECD ve Dünya Bankası veri tabanlarından elde edilmiş ve STATA 17 yazılım programı kullanılarak panel veri analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, Güney Avrupa refah devletlerinde kadınların iş gücüne katılımını; boşanma oranı ve eğitim düzeyinin etkilediği, ancak doğurganlık oranı, yoksulluk oranı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın anlamlı bir şekilde etkilemediği görülmüştür. Araştırma bulgularına göre boşanma oranındaki artış, kadınların iş gücüne katılımını düşük de olsa olumsuz etkilemektedir. Eğitim seviyesindeki artış ise kadın istihdamını pozitif yönde etkilemektedir. Bu yönüyle kadın istihdamına dair verilerin analiz edildiği bu çalışmanın, literatüre ve politika yapıcılara önemli bilgiler sunacağı beklenmektedir.

Ethem Ali DÖLEK, Mehmet Zafer DANIŞ ve İhsan KUTLU tarafından birlikte kaleme alınan “Sosyal Hizmet Bağlamında Koruyucu Aile Sistemine İlişkin Bibliyometrik Bir Analiz” isimli çalışma derginin yedinci ve son makalesidir. Çalışmada Web of Science (WOS) veri tabanında yer alan koruyucu aile sistemi konulu yayınların bibliyometrik açıdan analiz edilmesi amaçlandığı, Literatürde pek çok bibliyometrik çalışma bulunmakla birlikte, koruyucu aile sistemiyle ilgili mevcut durumu değerlendiren bir çalışmaya rastlanmadığı bulgusuna yer verilmektedir. Çalışma ile koruyucu aile sistemine ilişkin yapılmış çalışmaların, bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak nicel veriler ışığında sistematik bir özetinin çıkarılması ve bu konuda çalışan araştırmacılara genel bir perspektif sunulması amaçlandığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, son beş yılda (2019-2023) WOS veri tabanında "foster family care" anahtar kelimesiyle yapılan arama sonucunda 1437 çalışma belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Yayınların genel dağılımı açıklandıktan sonra, eş oluşum ve ortak atıf analizleri VOSviewer yazılımı kullanılarak görselleştirilmiştir. Analiz sonuçları, koruyucu aile sistemi hakkında en fazla yayının 2020 yılında yapıldığını göstermektedir. Yayınların büyük bir kısmı sosyal hizmet alanındaki makalelerden oluşurken, en çok yayına sahip ülkenin ABD

olduğu, Washington Üniversitesi'nin ise en çok yayına sahip kurum olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, VOSviewer yazılımı ile yapılan analizde en sık kullanılan anahtar kelimelerin "foster care" (koruyucu bakım), "child welfare" (çocuk refahı), "out-of-home care" (ev dışı bakım), "kinship care" (akrabalık bakımı) ve "child protection" (çocuk koruma) olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma, koruyucu aile sistemine dair yapılan araştırmaların kapsamını ve eğilimlerini ortaya koyarak, bu alanda daha sonra yapılacak çalışmalar için önemli bir referans kaynağı niteliğindedir.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İntiharla Mücadelede Sosyal Hizmetin Önemi ve Türkiye’de İntiharların Önlenmesine Yönelik Kurumsal Bir Model Önerisi

The Importance of Social Work in Suicide Prevention and an Institutional Model Proposal for Preventing Suicides in Türkiye 631

Nurettin ÖZDEN, Zehra İPEK

Derleme

Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı’nın Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkisi, Romantik İlişki Kalitesi, Depresyon ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkisi

The Effects of Transition to Coparenting Program on Parent’s Coparenting Relationship, Romantic Relationship Quality, Anxiety and Depression Levels 663

Yalçın ÖZDEMİR, Ayşe Gül SEYHAN, Mehmet ŞAKİROĞLU, Ali Serdar SAĞKAL, Gökhan AKSU, Aylin YILMAZ HIĞDE

Araştırma Makalesi

Sağlıklı Geriatrik Bireylerde Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Cinsiyetler Arası Karşılaştırılması

Comparison of Cognitive Control and Cognitive Flexibility Levels Between Genders in Healthy Geriatric Individuals 699

Şeref Duhan ALTUĞ, Ayşe ÜNAL

Araştırma Makalesi

Dil ve Konuşma Bozukluğu Tanısı Olan ve Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Oyun Davranışlarının İncelenmesi

Investigation of Play Behavior of Children Diagnosed with Speech and Language Disorder and Typically Developing..... 713

Elife BARMAK, Halil Tayyip UYSAL, Neriman ARAL, Fatih AYDOĞDU, Semiha Bengisu YILMAZ, Burçin AYSU

Araştırma Makalesi

Vosviewer İle Yerde Yaşlanma Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi: Mevcut Durum ve Eğilimler

Bibliometric Analysis of Studies on Ageing in Place with Vosviewer: Current Status and Trends 737

Neslihan Nur PEHLİVAN, Cansu ALAYVAZ

Araştırma Makalesi

Güney Avrupa Refah Devletlerinde Kadın İstihdamının Belirleyicileri Üzerine Bir Panel Veri Analizi

A Panel Data Analysis on the Determinants of Women Employment in South European Welfare States 769

Büşra KORU UZKURT

Araştırma Makalesi

Sosyal Hizmet Bağlamında Koruyucu Aile Sistemine İlişkin Bibliyometrik Bir Analiz

Bibliometric Analysis of the Foster Family System in the Context of Social Work..... 795

Ethem Ali DÖLEK, Mehmet Zafer DANIŞ, İhsan KUTLU

Bibliyografi

İNTİHARLA MÜCADELEDE SOSYAL HİZMETİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DE İNTİHARLARIN ÖNLENMESİNE YÖNELİK KURUMSAL BİR MODEL ÖNERİSİ

Nurettin ÖZDEN¹

Zehra İPEK²

Öz

Küresel bir halk sağlığı sorunu olan intihar davranışı; boyutları her geçen gün artarak bireyleri, aileleri ve toplumları derinden etkilemeye devam etmektedir. Vaka sayısının artması ve risk gruplarının çoğalması nedeniyle farklı disiplinler, intihar olgusunu çeşitli boyutlarıyla açıklamaya çalışmakta ve bu davranışın önlenmesi konusunda birtakım öneriler sunmaktadır. İntihar davranışına etki eden faktörlerin geniş bir yelpazede yer aldığı ve bilhassa sosyal hizmetin müdahalede bulunabileceği sosyal sorun alanları ile çakıştığı göz önüne alındığında, odak noktası insanın değişimi ve toplumun olumlu yönde gelişimi olan sosyal hizmet disiplininin intiharların önlenmesi konusunda önemli bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir. İntihar davranışı ile mücadelede sosyal hizmet disiplininin de dahil olduğu bütüncül bir bakış açısı ile hareket edilmesi ve bu süreçte görev alan kurumlar arasında iş birliğinin sağlanması çok önemlidir. Bu çalışma, günümüz toplumları açısından ciddi bir sosyal sorun haline gelmiş olan intihar olgusuna sosyal hizmet perspektifinden bakmayı ve Türkiye'de intiharların önlenmesi konusunda kurumsal düzeyde uygulanabilecek bir model önerisi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, konunun teorik temellerini anlamak, etkili çözümler üretmek için kritik öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: İntihar, intiharla mücadele, sosyal hizmet, intiharı önleme stratejileri

¹ Dr., Avrupa Birliği Uzmanı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: nurettinoz@gmail.com, ORCID: 0009-0005-2261-7639

² Dr., Uzman Psikolog, Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, E-posta: zehra.ipek@ogr.iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7406-8460

ÖZDEN, N., İPEK, Z. (2024). İntiharla Mücadelede Sosyal Hizmetin Önemi ve Türkiye'de İntiharların Önlenmesine Yönelik Kurumsal Bir Model Önerisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 631-661. DOI:10.21560/spcd.vi.1436475

THE IMPORTANCE OF SOCIAL WORK IN SUICIDE PREVENTION AND AN INSTITUTIONAL MODEL PROPOSAL FOR PREVENTING SUICIDES IN TÜRKİYE

Abstract

Suicide behaviour, a global public health issue, continues to deeply affect individuals, families and communities with its increasing prevalence. Due to the rising number of cases and the expansion of risk groups, various disciplines are attempting to explain the phenomenon of suicide from different perspectives and offer some suggestions for preventing this behaviour. Considering the broad range of factors influencing suicidal behaviour and the overlap with social problem areas where social work can intervene, it is assessed that the social work discipline, which focuses on human change and the positive development of society, can play a significant role in preventing suicides. It is very important to address the behaviour of suicide with a holistic perspective that also includes the discipline of social work, and to ensure cooperation among the institutions involved in this process. This study aims to look at the phenomenon of suicide, which has become a serious social problem in today's societies, from a social work perspective and to develop a model proposal that can be applied at the institutional level to prevent suicides in Türkiye. In this context, understanding the theoretical foundations of the subject is critical to producing effective solutions.

Keywords: *Suicide, suicide prevention, social work, suicide prevention strategies*

GİRİŞ

İntihar, düşünceyle başlayıp ölümle sonuçlanan karmaşık ve derin bir süreci içermektedir. Alanyazında intihar olgusuna ilişkin çok sayıda tanım yapıldığı ve nedenlerine yönelik farklı bakış açıları geliştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Durkheim'in intihar teorisi, intihar davranışını sosyolojik açıdan açıklamada önemli bir başlangıç noktası sunmaktadır. Durkheim (1897) bu olguyu “*kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilmiş olumlu ya da olumsuz bir edimin, dolaylı ya da dolaysız sonucu olarak gerçekleşen her ölüm*” şeklinde tarif etmiştir. İntihar düşüncesi, intihar girişimi ve tamamlanmış intihar olmak üzere geniş bir zaman diliminde belirginleşen intihar davranışı aslında sadece sonuç olmaktan öte bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Eskin, 2014). İntihar davranışı, psikolojik, ekonomik, kültürel, sosyal ve diğer faktörlerin bileşkesinde kişiye özgü bir davranış türü olarak görülse de aslında, önlenebilir bir ölüm nedeni olarak kabul edilmektedir. Nitekim ani verilen kararlar neticesinde yaşanan intihar vakaları olmakla birlikte intihar davranışında bulunan kişinin çoğu kez intihar öncesinde çevresine mesajlar verdiği ve takındığı tavır ve davranışları ile çevresinden yardım isteğinde bulunduğu belirtilmektedir (Turgut, 2021).

Öznesi ve nesnesi insan olan bu olgunun karmaşıklığı karşısında bugüne kadar ciddi bir mesafe kat edilmiş olmasına rağmen, günümüzde hala “*insanlar neden intihar ediyor?*” sorusuna kesin bir cevap verilebilmiş değildir. Çeşitli disiplinler intiharı anlamaya ve açıklamaya yönelik farklı perspektiflerden kuramsal yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Hâlihazırda bu alana dair çokça veri ve yeni kuram olmakla birlikte yapılan araştırmalar disiplinler arası bütüncül bir yaklaşımı temsil etmekten uzaktır (Yakar, 2021). Eskin (2014), intiharı açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımları **biyolojik yaklaşımlar** (genetik yaklaşım ve endokrinolojik yaklaşım), **psikolojik yaklaşımlar** (psikodinamik teori, sosyal öğrenme kuramı, umutsuzluk kuramı, kaçış kuramı) ve **toplumsal yaklaşımlar** (Durkheim'in sosyolojik kuramı, Henry ve Short kuramı) olmak üzere üç ana başlıkta toplamaktadır. Birinci nesil kuramlar olarak bilinen bu yaklaşımlara daha yakından bakıldığında, intiharı anlama çalışmalarının ya bireysel özelliklere ya da toplumsal ilişkiselliklere odaklandığı görülmektedir. Eskin (2014), intiharı anlayabilmek adına ihtiyaç duyulan en iyi modelin hem bireyselliğin hem de toplumsallığın birlikte ele alındığı bütüncül bir model

olduğunu ifade etmektedir. Bütüncül yaklaşım, kanıta dayalı risk faktörlerinin ele alınmasını ve intihar davranışının geliştiği sürece ilişkin içgörüler sağlayabilen ikinci nesil intihar modellerini (Joiner (2005)'ın kişilerarası intihar kuramı; Klonsky ve May (2014)'in üç aşamalı intihar kuramı; O'connor (2011)'in bütüncül güdüsel-iradesel kuramı; Rudd (2016)'un değişken yakınlık kuramı) içerir.

İntihar davranışı, en nihayetinde karmaşık ve anlaşılması çok zor bir davranış türüdür ve bu alana yönelik yürütülecek araştırmalar dikkatli, özenli ve de çok yönlü bir bakış açısını gerektirmektedir. Zira intiharların, ölüm öncesi ve sonrasındaki gelişmelerden kaynaklanan çok çeşitli ve yüksek maliyetli etkileri bulunmakta, ekonomik ve psikolojik olarak çok büyük tahribatlara yol açmakta ve bu nedenle geniş toplum kitlelerini derinden sarsmaktadır. Bu yönleri ile intihar davranışı, tüm dünyada önemli bir ruh sağlığı sorunu olmaya devam etmektedir.

Bu çalışma, günümüz toplumları açısından ciddi bir sosyal sorun haline gelmiş olan intihar olgusuna sosyal hizmet perspektifinden bakmayı ve Türkiye'de intiharların önlenmesi konusunda kurumsal düzeyde uygulanabilecek bir model önerisi geliştirmeyi amaçlamaktadır.

1. Dünyada İntihar Yaygınlığı

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre dünya genelinde her yıl 700 binin üzerinde insan, gerçekleşen intiharlar sonucunda hayatını kaybetmektedir. Bu rakam dünyada her 40 saniyede bir kişinin intihar sonucu öldüğünü göstermekte olup son 45 yılda dünyada intihar oranlarının %45 oranında arttığına işaret etmektedir. Öte yandan her bir intihar vakasının beraberinde muhtemel 20 intihar girişimine yol açtığı tahmin edilirken intihar sonucunda ölen kişi sayısının 2030 yılında 1 milyonun üzerine çıkacağı öngörülmektedir (DSÖ, 2024). Bugün gelinen noktada, intiharlar bütün dünyada en yaygın 10 ölüm sebebi arasında gösterilmektedir. DSÖ'nün 2019 verilerine göre, dünya üzerinde genel intihar oranı yıllık 100 binde 9'dur³.

³Dünya Sağlık Örgütü'nün yayımladığı intihar oranları, temel alınan yıllar bakımından 1978 ila 2009 yılları arasında çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca bu rakamlar dünya ülkelerinin yarısından elde edilen verilere dayanan varsayımlardır. Bu durum sağlıklı bir ülke karşılaştırması yapılmasına imkân vermemektedir.

Dünya genelinde 2019 yılında gerçekleşen intihar vakalarının ülke nüfuslarına göre yüz binde oranları yani kaba intihar hızı dikkate alınarak yapılan sınıflandırmada, ülkeler, dört ana intihar grubunda toplanabilir (DSÖ, 2021a).

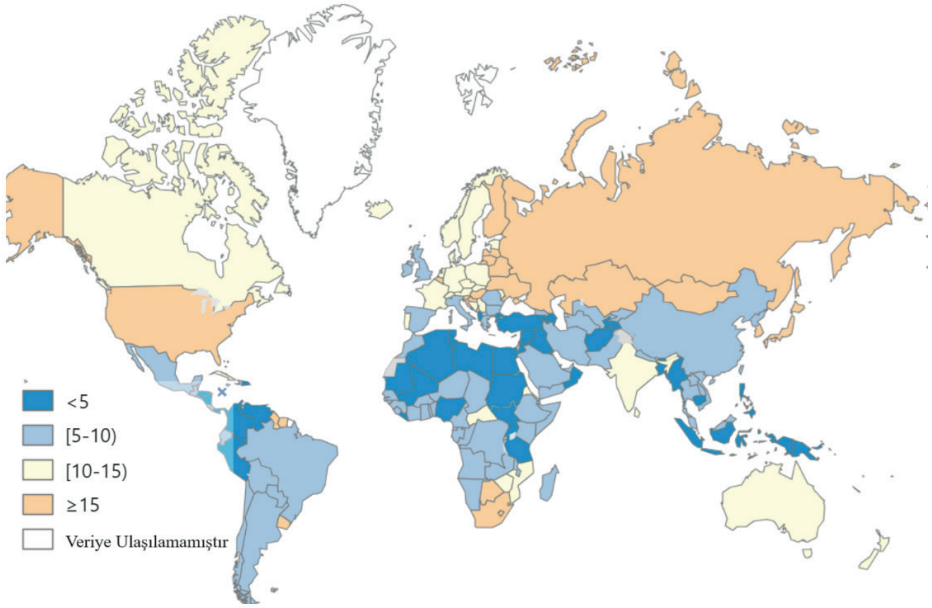
Birinci intihar grubunda bulunan ülkelerde kaba intihar hızı en yüksek seviyededir. Guyana (40,28), Kore Cumhuriyeti (28,57), Litvanya (26,14), Rusya (25,11), Ukrayna (21,63), Belarus (21,2), Belçika (18,29), Kazakistan (17,57), Macaristan (16,65), ABD (16,14), Japonya (15,34), Finlandiya (15,29) gibi ülkeler bu grupta yer almaktadır.

İkinci intihar grubunda bulunan ülkelerde ise kaba intihar hızı bir seviye daha düşüktür. İsveç (14,74), Avusturya (14,60), İsviçre (14,54), Fransa (13,76), Avustralya (12,5), Almanya (12,31), Hollanda (11,84), Kanada (11,81) ve Danimarka (10,7) gibi ülkeler bu grupta bulunmaktadır.

Üçüncü intihar grubunda bulunan ülkelerde kaba intihar hızı, dünya ortalamasına (100 binde 9) yakın ve dünya ortalamasının altındadır. İrlanda (9,62), Pakistan (8,93), Arjantin (8,37), Çin (8,07), İngiltere (7,89), İspanya (7,72), Brezilya (6,89), İtalya (6,68), Suudi Arabistan (5,97), İsrail (5,32) ve İran (5,23) bu ülke grubuna girmektedir.

Dördüncü intihar grubunda bulunan ülkelerde ise kaba intihar hızı en düşük seviyededir. Libya (4,48), Afganistan (4,13), Kolombiya (3,9), Mısır (3,01), Kuveyt (2,91), Cezayir (2,49), Endonezya (2,42), Venezüella (2,05) ve Ürdün (1,64) bu sınıfta yerini almaktadır. Türkiye, DSÖ'nün 2019 yılı verilerine göre intiharların (2,4) en az olduğu bu dördüncü intihar grubuna girmektedir. Bu veriler, intiharın küresel bir halk sağlığı sorunu olduğunu ve her bölgenin farklı risk faktörlerine sahip olduğunu göstermektedir.

İntiharlar, 2021 yılı verilerine göre, 15-29 yaş grubunda en yaygın üçüncü ölüm nedeni olarak belirlenmiştir. Öte yandan, dünya üzerinde 2021 yılında gerçekleşen intihar vakalarının %73'ü orta gelir seviyesi ve altındaki ülkelerde yaşanmaktadır (DSÖ, 2024). Dünya üzerinde yaşanan intiharların %58'i, 50 yaşın altındaki bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ölümle sonuçlanan intihar vakalarından 20 kat daha sık görülen intihar girişimleri de hesaba katıldığında, intihar davranışının, birey ve toplum yaşamını ciddi düzeyde tehdit eden evrensel ve önemli bir sorun olduğu ifade edilebilir (DSÖ, 2021a).

Şekil 1. DSO 2019 Yılı Dünya Geneli Kaba İntihar Hızı (100 binde) (DSÖ, 2021a)

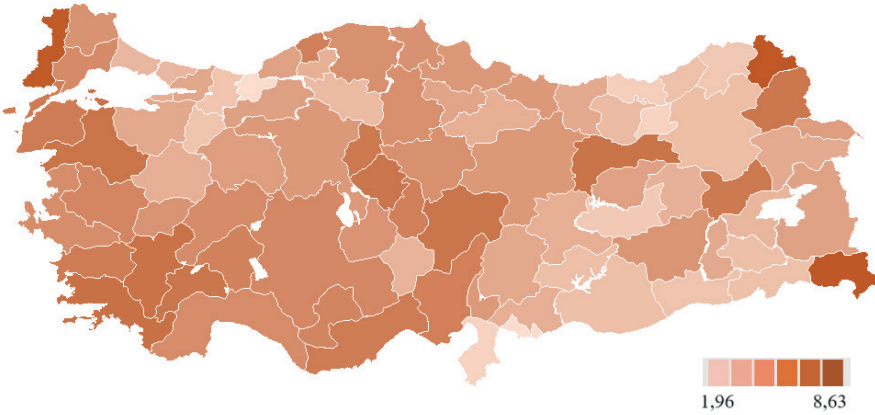
Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (3.4)⁴ ve DSÖ'nün 2013-2030 Kapsamlı Ruh Sağlığı Eylem Planı kapsamında, intiharların küresel çaptaki bu yıkıcı etkileri de dikkate alınarak, DSÖ'ye üye devletlerde, intihar kaynaklı ölüm oranlarının 2030 yılına kadar üçte bir oranında azaltılması yönünde ciddi bir hedef ortaya konulmuştur. Bu hedef doğrultusunda üye ülkeler tarafından sürdürülen çalışmalar sonucunda, 2013-2019 yılları arasındaki dönemde küresel çaptaki intihar oranlarında %10'luk bir azalma olduğu tespit edilmiştir (DSÖ, 2021b). Bu bağlamda küresel verilerin ışığında, Türkiye'deki intihar vakalarının dağılımını ve bu vakaların yerel özelliklerini incelemek, konunun ülkemiz açısından da önemini ortaya koyacaktır.

⁴ "Sağlık ve Kaliteli Yaşam" amacı kapsamında belirlenen bu alt amaç şu şekildedir; 3.4. "2030'a kadar bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümlerin, bu hastalıkların önlenmesi ve tedavisi yoluyla üçte bir oranında azaltılması ve akıl ve ruh sağlığının ve esenliğinin geliştirilmesi"

2. Türkiye'de İntihar Yaygınlığı

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, intihar vakalarının dağılımı yaş, cinsiyet ve bölge bazında farklılık göstermektedir. Söz konusu verilere göre Türkiye'de 2012 yılından itibaren intihar oranlarında belirgin bir artış ya da azalış olmadığı anlaşılmaktadır. Gerek TÜİK verileri gerekse DSÖ'nün verileri incelendiğinde, Türkiye'de intihar hızının diğer ülkelere oranla çok yüksek düzeyde olmadığı ve belirgin bir artış sergilemediği ortaya çıkmaktadır. 2013-2023 yılları arasında Türkiye'deki kaba intihar hızı ortalama **100 binde 4** olarak belirlenmiştir.

TÜİK verilerine göre ülkemizde 2023 yılında toplam 4.061 kişi intihar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. İntihar edenlerin 3.062'si erkek, 999'u kadındır. İntihar yöntemlerine bakıldığında ise Türkiye'de 2023 yılında en sık görülen intihar yöntemlerinin sırasıyla %45,6'lık bir oranla ası ve %24,5'lik bir oranla ateşli silahlar olduğu anlaşılmaktadır. 2023 yılında 563 ölümlle intihar vakasının en fazla yaşandığı il İstanbul olurken bu ili sırasıyla 293 ölümlle Ankara, 251 ölümlle İzmir, 155 ölümlle Antalya, 146 ölümlle Adana takip etmektedir. 2023 yılında Türkiye'de kaba intihar hızı 100 binde 4,76 olarak tespit edilmiştir. Kaba intihar hızının en yüksek olduğu illerin başında **Ardahan** (8,63), **Hakkâri** (8,53), **Edirne** (8,39) ve **Muğla** (7,19) gelmektedir. Bu farklılıklar, intiharla mücadele stratejilerinin belirlenmesinde kritik rol oynamaktadır.

Şekil 2. TÜİK - 2023 Yılı Türkiye'de Kaba İntihar Hızı (100 binde)

2013-2023⁵ yılları arasında Türkiye’de toplam 39.029 tamamlanmış intihar vakası görülmüştür. Bu intiharların nedenlerine bakıldığında ise, 9.017’sinin hastalık, 3.036’sının geçim zorluğu, 2.042’sinin aile geçimsizliği, 1.029’unun hissi ilişki ve istediği ile evlenememe, 161’inin ticari başarısızlık ve 81’inin de öğrenim başarısızlığı nedeniyle gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 14.913 kişinin neden intihar ettiği bilinmemekte olup 8.750 kişinin ise “diğer” nedenlerle intihar ettiği saptanmıştır. “Bilinmeyen” (%38) ve “diğer” (%22) olarak kategorileştirilen intihar vaka sayısının toplam intihar vakalarının %60’ına karşılık geldiği düşünüldüğünde intihar vakaları sonrasında yapılacak psikolojik otopsinin ve intihar nedenlerine yönelik ilgili kurumlarca tutulan resmi kayıtların ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Türkiye’de intihar oranları dünya oranlarına göre daha düşük bir seviyede seyretse de intiharlar ülkemizde de ciddi bir psikososyal sorun olmaya devam etmektedir. Ülkemizde intihar kültürel ve toplumsal olarak onaylanmayan ve kimsenin üzerinde konuşmak istemediği olumsuz çağrışım yüklü bir olgu olarak görülmesine rağmen intihar vakaları Türkiye’de 1970’li yıllardan günümüze beş kattan daha fazla bir artış sergilemiştir. 1975-2023 yılları arasında Türkiye’de 100 binin üzerinde insan intihar sonucunda hayatını kaybetmiştir (TÜİK, 2023). Türkiye’de intiharla mücadele konusunda yürütülen çalışmaları ve bu çalışmalara yön veren stratejileri anlamak, bu vakaların önlenmesinde hangi yaklaşımların daha etkili olabileceğini gösterecektir.

3. Türkiye’de İntiharla Mücadele Çalışmaları

Günümüzde, intiharla mücadele sürecinde doğrudan veya dolaylı olarak çalışma yürüten çeşitli kamu kurum ve kuruluşları bulunmaktadır. İntihar vakaları ve intihar girişimleri ile ilişkilendirilen bu kurumlara bakıldığında, bu kurumların başında **Sağlık Bakanlığı** (İl Müdürlükleri, Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri, Sağlıklı Hayat Merkezleri, Hastaneler, Bölge Psikiyatri Hastaneleri, Psikiyatri Klinikleri, Hastanelerin Acil Servisleri, Aile Hekimlikleri, Alkol ve

⁵ 2023 yılında Türkiye’de gerçekleşen 4.061 intihar vakasının nedenlerine bakıldığında ise bu nedenlerin %31,3 ile diğer % 26,4 ile hastalık, %6,8 ile geçim zorluğu, %4,6 ile aile geçimsizliği, %2,7 ile hissi ilişki ve istediği ile evlenememe, %0,2 ile ticari başarısızlık ve %0,1 ile öğrenim başarısızlığı olduğu tespit edilmiştir. İntiharların %27,9’unun ise nedeninin bilinmediği saptanmıştır. TÜİK, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması ve Nedene Göre İntiharlar, 2000-2023

Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri), İçişleri Bakanlığı (Valilikler, İl Emniyet Genel Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı, 112 Acil Çağrı Merkezi), **Milli Eğitim Bakanlığı** (Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri), **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı** (İl Müdürlükleri, Sosyal Hizmet Merkezleri, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi, Kadın Konukevleri, Çocuk Evleri Sitesi, İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri), **Gençlik ve Spor Bakanlığı** (Gençlik Merkezleri bünyesinde İntiharı Anlama Müdahale Stratejileri Eğitimleri, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtlarda danışmanlık hizmetleri), **Adalet Bakanlığı** (Cumhuriyet Başsavcılığı, Adli Tıp Kurumu, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Ceza İnfaz Kurumları) ve Üniversiteler gibi kurum ve kuruluşların geldiği görülmektedir. İntiharların bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmesi nedeniyle Türkiye’de bu alanın daha çok Sağlık Bakanlığının sorumluluğuna bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Sağlık Bakanlığı tarafından 2011-2023 yılları için hazırlanan Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planının 2011 ve 2016 yılları için belirlediği stratejiler arasında “*intiharların azaltılması*” gibi önemli bir hedef yer almıştır. Bu hedef kapsamında da *intiharı önleme konusunda farkındalık yaratılması, geride kalanlara yönelik girişimlerde bulunulması, medyanın intihar konusunda haber yapma tutumu ile ilgili çalışmalar yapılması ve intihar girişiminde kullanılan araçlara ulaşımın azaltılması* gibi bazı stratejiler belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2011).

Sağlık Bakanlığı’nın 2021-2023 dönemini kapsayan güncellenmiş Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planında ise ruh sağlığı hizmetlerinde *bütünleşik toplum temelli ruh sağlığı hizmet modelinin hayata geçirileceği belirtilerek bireylerin ruh sağlığının takip edilmesi, korunması ve iyileştirilmesi* yönünde bir amaç belirlendiği görülmektedir. Planda, ruh sağlığının geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin, çok sektörlü bir yaklaşım gerektirdiği belirtilmekte ve bu konuda Sağlık Bakanlığı dışındaki kurumların katılımına da ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir⁶. Planda, bu alandaki sorumlu kuruluşun Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü olduğu belirtilmiş ve Aile ve Sosyal Hizmetler

⁶https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/Yayinlarimiz/Eylem_Planlari/Ulusal_Ruh_Sagligi_Eylem_Plani_2021-2023.pdf

Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumların da bu konuya destek vereceği ifade edilmiştir.

2021-2023 yılları için hazırlanan Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planının “İntiharı önleme konusunda farkındalık yaratılması ve intiharın azaltılması” hedefleri doğrultusunda intiharı önleme çalışmalarının daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla 81 ilin Valiliklerinden yerel eylem planlarının oluşturulması talep edilmiştir. Öte yandan bu eylem planlarında yer verilen sorumlulukların takibi ve yönetilmesi amacıyla illerde Valilikler bünyesinde “İntiharı Önleme İl Koordinasyon Kurullarının” oluşturulması kararlaştırılmıştır. Yerel düzeyde ilgili kurumlarca yürütülecek çalışmaların değerlendirileceği bu kurulların, ilgili Vali yardımcısı başkanlığında ve İl Sağlık Müdürlüğü koordinasyonunda toplanması ve kurula Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü, Milli Eğitim İl Müdürü, Gençlik ve Spor İl Müdürü, İl Jandarma Komutanlığı Temsilcisi, İl Emniyet Müdürlüğü Temsilcisi, İl Müftüsü, Belediye Başkanlığı ve Üniversite Rektörlüğü temsilcisinin katılım sağlaması planlanmıştır.

Koordinasyon kurulu toplantılarının senede bir defa gerçekleşmesi, toplantıların genellikle İl Sağlık Müdürlüğü başkanlığında gerçekleştirilmesi, eylem planlarının etkinliğinin zayıf olması, kurumların konuya sadece kendi kurumsal bakış açılarından yaklaşması ve kendi üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmesi, ilgili kurumlarda doğrudan bu alanda çalışan yeterli sayıda personelin bulunmaması, kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuatın bu alanda yapılan/yapılacak çalışmaları sınırlandırması gibi hususlar, 2019 yılından beri illerde oluşturulan İntiharı Önleme İl Koordinasyon Kurullarının etkinliği ve etkililiğinin tartışılmasına neden olmaktadır. Bu konuda sürdürülen tartışmalar, Türkiye’de intiharların önlenmesi konusunda önleyici ve koruyucu çalışmalar ile psikososyal destek hizmetlerinin ve sosyal hizmet bakış açısının daha etkin olduğu ulusal bir modelin uygulanmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu çalışmalar, intihar oranlarını azaltmada önemli bir rol oynarken, etkinliklerini artırmak için bu aladan görev yapan kurumlar arasında daha geniş çaplı iş birliklerine ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple intihar vakalarının etkin bir şekilde önlenmesi, yalnızca bir kurumun çabalarıyla değil, kurumlar arası iş birliğinin tesisi ile mümkün görünmektedir.

4. Sosyal Hizmetin İntihar Olgusuna Bakışı

Sosyal hizmetin temel odağı, insanın ve dolayısıyla toplumun değişmesi ve olumlu yönde gelişmesidir. Bütün insanların daha iyi yaşam koşullarına kavuşmasını amaçlayan sosyal hizmet, bireylerin hayatlarında ve işlevselliklerinde olumlu yönde bir değişim elde edilmesi için çalışmalar gerçekleştirir. Özetle sosyal hizmet, sosyal işlevselliğin artırılması mesleğidir ve bireylerin iyi oluşlarına ve iyilik hallerine vurgu yapmaktadır (Tuncay ve Tekin, 2021).

Sosyal hizmetin bireylerin iyilik hallerinin sağlanması ve işlevsel hale getirilmesindeki bu rolü dikkate alındığında, bireyler, aileler ve toplum açısından çok ciddi sonuçları olan intiharın, sosyal hizmet mesleğinin de ilgi ve müdahale alanına doğrudan girdiği ifade edilebilir. Zira intihar davranışında tetikleyici olduğu tespit edilen faktörlerin neredeyse tümü, sosyal hizmetin mesleki müdahalede bulunabileceği alanları içermektedir. Genel olarak bakıldığında, olumsuz yaşam deneyimlerinin intihar vakalarına büyük oranda etki ettiği görülmektedir.

İntihar davranışının özellikle çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel, fiziksel, duygusal istismar ve ihmal sonucunda çocuk ve ergenlerde (Sekowski vd., 2020; İpek, 2022), kadına yönelik şiddet ve sosyal dinamikler sonucunda kadınlarda (Indu vd., 2020; Ziyalar vd., 2016) daha sık görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca aile, arkadaş ve diğer yakın sosyal çevre ile olan çatışmaya dayalı etkileşimlerin, kişilerarası çatışmaların, çoğunlukla da aile veya evlilik ilişkisinde yaşanan sorunların, önemli bir ilişkinin yitirilmesinin veya yaşanan finansal sorunların intihar davranışına neden olan psiko-sosyal stres faktörlerinden olduğu bildirilmektedir (Çelebi, 2017; Yıldız-Bozdoğan, 2013; Weissman, 1974). Araştırmalar, ayrılma, boşanma ve işsizlik gibi olumsuz yaşam deneyimleri sonrasında intihar girişimlerinin daha yüksek bir oranda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Devrimci-Özgül, 2008; Kozatepe, 2015; Preuss vd. 2002; Tunca, 2017; Yeğenoğlu, 2015). Söz konusu olumsuz yaşam deneyimlerine doğrudan maruz kalmanın yanı sıra dolaylı etkileri sebebiyle de bireylerde intihar davranışı görülebilmektedir. Onat (2016) intihar girişimli ergenlerin ebeveynlerinin boşanma oranlarının yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Ergen bireylere ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda travmatik veya olumsuz yaşam deneyimlerinin, ebeveyn ve aile ilişkilerinin yanı sıra olumsuz akran ilişkilerinin de intihar risk düzeyini artırdığı görülmüştür. Ayrıca, intihar düşüncesinin akran zorbalığına başvuran ve zorbalığı mağduru olan ergenlerde daha yüksek oranda görüldüğü saptanmıştır (Cui vd., 2011; Hepburn vd., 2012).

İntihar davranışının bir diğer sosyal belirleyicisi ve güçlü risk faktörü ise sosyal destekten yoksunluk ve yalnızlık, bir başka deyişle sosyal izolasyondur (Büyükbodur, 2019). Yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle yaşlı bireylerde yalnızlık ve sosyal izolasyonun intihar riskini arttırdığı görülmektedir (Akbaş vd., 2020; Arslan ve Hocaoğlu, 2014; Turan, 2008). Öte yandan kitlesel ve yoğun etkileri olan salgın hastalıkların karantina, sosyal mesafe, bulaş riski gibi sebeplerle sosyal izolasyona kimi zaman zorunlu maruz bırakması bireyi sosyal ve ruhsal açıdan zorlayabilmektedir. Nitekim pandemi nedeniyle yaşantılanan sosyal izolasyonun intihar riskinin arttığı yönünde çalışmalar mevcuttur (Gariboğlu vd., 2020; Hocaoğlu ve Erdoğan, 2020). Bu bağlamda bireyin toplumsal bir varlık olarak sosyal yaşam içerisinde yer alması ve sosyal temasın varlığı birey için koruyucu bir etki sağlamaktadır.

Bütün bu olumsuz yaşam olayları ve sosyal sorunlara karşı mücadele yürüten sosyal hizmet disiplini ve mesleğinin, intihar davranışını mücadele edilmesi gereken önemli bir sosyal sorun olarak gördüğü söylenebilir. Sosyal hizmet mesleği, amaçları arasında yer alan; bireyin onur ve haysiyetine odaklandığından, intiharı insani birikime dönük ciddi bir tehdit olarak algılamakta (Şeker, 2019) ve bu olguyu mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak değerlendirmektedir.

İntihar davranışını “çevresi içinde birey” yaklaşımıyla ele alan sosyal hizmet mesleği (Özdemir, 2000), bu sorun alanına yönelik müdahale ve uygulamalarında birçok unsuru birlikte ele almakta ve bireyi çevresi içerisinde değerlendirmektedir. Bireyleri buldukları çevre içerisinde ele almak, sosyal hizmet disipliniinde sıklıkla sistem kuramı ya da ekolojik yaklaşım ile açıklanmaktadır. Birbiriyle bağlantılı olan bu iki kuram, sosyal hizmet vakalarını değerlendirmek için uygulayıcılara önemli bir çerçeve sunmakta ve sosyal hizmet uzmanının müdahalede bulunabileceği çeşitli hedef alanlarını

belirlemeye yardımcı olmaktadır (Teater, 2015). Öte yandan intihar davranışı, bireyleri bu davranışa iten faktörlerle birlikte değerlendirildiğinde, sadece bireysel nedenlerle gerçekleşen bir davranış tarzı olmaktan çok uzaktır. Dünya çapında intihar nedenleri incelendiğinde intiharların bireysel birtakım faktörlerin haricinde genel olarak salgın yüzünden yaşanan iş kayıpları, ekonomik sıkıntılar, yoğun stres, depresyon ve ruhsal sıkıntılar sonucu ortaya çıkan sosyal izolasyon gibi nedenlerle gerçekleştirildiği görülmektedir. DSÖ de benzer şekilde intihar davranışını, birey odaklı değerlendirmemiş ve intihar sonucu hayatını kaybeden kişinin yakın çevresinin yaşadığı ruhsal acı ve kayıpları da göz önüne alarak intiharın toplumun önemli bir kesimini etkilediğine dikkat çekmiştir.

İntihar davranışı ile ilgili yürütülecek herhangi bir sosyal hizmet müdahalesinde görev alacak sosyal hizmet uzmanları yukarıda aktarılan bu kuramsal bakış açılarından yararlanmakta ve intihar davranışında bulunan bireyleri, içerisinde buldukları çevreleri ile birlikte değerlendirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, intihar davranışına ilişkin süreçte müdahalede bulunurken, bu davranışa yol açan tüm faktörleri içeren bütüncül bir bakış açısı ortaya koymakta ve bu sorun alanına yönelik uyguladıkları müdahale sürecinde genelde sosyal hizmet yaklaşımı sergilemektedir.

Genelci sosyal hizmet yaklaşımı, sosyal hizmet uzmanlarının her müracaatçıya ve duruma özgü olarak çeşitli model, kuram ve teknikleri kullanabilmesini öngörmektedir. Bu yaklaşım tarzında sosyal hizmet uzmanı bireyin sosyal işlevselliğini azaltan faktörleri tanımlamakta ve bu faktörlerin en aza indirgenmesi için mikro, mezzo ve makro olmak üzere farklı düzeylerde müdahaleler geliştirmektedir (Sheafor ve Horejsi, 1989). Örneğin bir intihar girişimi söz konusu olduğunda, öncelikle intihar girişiminde bulunmuş bireyin korunması ve bakımı esastır. Eskin (2003)'in vurguladığı gibi intihar girişiminden hemen sonra kişinin kafası karışıktır, ego işlevselliği düşüktür ve gerçeği anlayabilme ve değerlendirebilme becerileri azalmıştır. Dolayısıyla bu tür kişiler ile görüşme yapılabilmesi için öncelikle kişinin tıbbi müdahale sonrasında durumunun normale dönmesi beklenmelidir. Nitekim intihar teşebbüsünde bulunmuş birey, gerçekleştirdiği eylem sebebiyle geleceğe dair belli konularda kaygı duymaktadır. Tıbbi müdahale sonrasında, bu bireyle

yapılacak profesyonel görüşmelerin temel amacı öncelikle bu kişinin gelecek ile ilgili kaygı düzeyinin azaltılması ve bu konudaki direncin kırılması olmalıdır.

Bununla birlikte, sosyal hizmet uzmanı, bireyin intihar girişimine neden olan çevresel faktörlerin azaltılması gerektiğini ve bunun da belli bir zaman aldığına dikkate alır. İntihar davranışının tam olarak ortadan kalkabilmesi veya intihar girişimlerinin önüne geçilmesinin; kişinin gelecekle ilgili kaygı düzeyinin azaltılmasının yanı sıra kişinin aile veya çevresiyle mevcut ilişkilerinin düzeltilmesi ve ekonomik olarak güçlendirilmesi ile mümkün olduğuna inanır.

Konuya bu açılardan yaklaşıldığında, sosyal hizmet mesleğinin, intiharlara neden olan faktörlerin tespitinde ve bu davranışın önlenmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. İntihar davranışı bireyin kendisini etkilediği gibi çevresinde de derin etkiler bırakabilmekte, diğer aile bireyleri için kalıcı hale gelen psikososyal sorunlara yol açabilmekte ve en önemlisi de bu davranış tarzı toplumsal olarak birbirine bağımlı veya birbirinden bağımsız intiharlara neden olabilmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet, intihar girişimleri sonrasında bireyin güçlendirilmesi konusunda çevresinin aktif bir rol üstlenmesi yönünde mikro düzeyde yapılabilecek çalışmaların yanı sıra (Alptekin, 2008), bireysel ve kurumsal eğitimler ile toplumsal farkındalığın artırılması (Odağ, 2002) gibi mezzo ve makro düzeyde çalışmalar da yapabileceğini öngörmektedir.

Konuya psikiyatrik sosyal hizmet penceresinden bakıldığında da psikolog ve psikiyatristler başta olmak üzere ruh sağlığı alanında görev yapan meslek elemanlarının da bu alana özgü rol ve sorumlulukları olduğu görülecektir. Bu alanın uygulayıcıları, intiharların önlenmesi konusunda klinik ve toplumsal düzeyde sorumluluk almaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının uzmanlık ve yetkinliği dikkate alınarak intihar girişiminde bulunmuş bireyle klinik düzeyde sosyal inceleme, bireysel danışmanlık, taburculuk planlaması, bireyle çalışma, grup çalışması, savunuculuk, psikoterapi ve hizmet içi eğitim gibi mikro ve mezzo düzeyde roller üstlendiği bilinmektedir. Toplumsal düzeyde ise sosyal hizmet uzmanları ruhsal risk taraması yapma, koruyucu ruh sağlığı hizmetlerini temin etme, sosyal içerme, toplum eğitimi ve hizmet geliştirme gibi roller üstlenebilmektedir (Oral ve Tuncay, 2012).

Alptekin (2008) sosyal hizmet uzmanlarının intihar olgusunu öncelikle toplumsal düzeyde ele almaları gerektiğini belirtmekte ve intihar davranışına karşı toplumun bilinçlendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. İntihar davranışında risk faktörlerini belirleyerek koruyucu ve önleyici sosyal hizmet faaliyetlerinin yürütülmesi ve intihar girişiminde bulunmuş bireylerin tedavi süreçlerinin takip edilmesinin de bu alanın uygulayıcılarının diğer sorumlulukları olduğu belirtilmektedir.

Alptekin ve Duyan (2009), intiharları önlemek için intihar olaylarının ve intihar davranışına neden olan risklerin belirlenmesi gerektiğini ifade etmekte ve intihar olasılığı olan bireylerin izlenmesi ve belli bir dönem aralığında takip edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla intiharların önlenmesinde özellikle izleme programlarının etkinliği dikkat çekmekte ve intihar girişiminde bulunmuş kişinin veya ailesinin yardım istemesi beklenmeden, intihar riskinin yüksek olduğu grupların titizlikle takip edilmesi büyük önem arz etmektedir. İspanya'da intihar girişiminde bulunmuş 991 kişiyle yürütülen bir çalışmada takip eden bir yıl içerisinde belli aralıklarla telefon ile izlemenin intihar girişim oranını anlamlı derecede azalttığı görülmüştür (Cebria vd., 2013). Telefon ile aramanın yanı sıra intihar girişiminde bulunmuş bireye kısa kişisel öğeler içeren mektupların yazılması, posta kartlarının ya da telefon mesajlarının gönderilmesi de intihar girişiminde bulunan kişilerin yeniden girişimde bulunmasını engellemede etkili bulunmuştur (Beautrais vd., 2008; Berrouguet vd., 2014). Günümüzde internet kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber internet üzerinden çeşitli yollarla intiharı önlemeye yönelik girişimler de ivme kazanmıştır (Mishara ve Kerkhof, 2013). İngiltere'de gerçekleştirilen SUPREME projesi kapsamında ergenlerle odak grup çalışmaları, uzmanlardan geri bildirim alabilme ve çevrimiçi sohbet modülleri gibi çok çeşitli intiharı önleme çalışmaları yürütülmüştür (Carli, 2016). Bu tür takip yöntemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hem ülkemizde hem de dünya genelinde daha az oranda intihar davranışı ile karşılaşılmasına yardımcı olacaktır. Görüldüğü üzere sosyal hizmetin intiharların önlenmesindeki rolü ve önemi hiç de azımsanacak düzeyde değildir. Buna rağmen bu mesleğin ve disiplinin intihar önleme çalışmalarında çok da yer edinmediği açıkça ifade edilmektedir. Joe ve Niedermeier (2008) tarafından yapılan kapsamlı bir

alanyazın taramasında, intihar araştırmalarında sosyal hizmet disiplininin katılımının az olduğu belirlenmiştir.

Ülkemizde yürütölen saha uygulamalarına bakıldığında, intihar davranışında bulunan bireyler ve bu bireylerin yakınları için takip edilmesi gereken müdahale süreçlerinin maalesef sosyal hizmet odaklı olarak yürütölemediği ve intihara ilişkin alanyazında da sosyal hizmet müdahale ve uygulamalarının etkin bir şekilde yer almadığı gözlemlenmektedir (Kösesoy, 2022). Bu sebeple sosyal hizmet perspektifinden bakılarak intihar davranışının önlenmesine yönelik oluşturulacak yeni bir modele ihtiyaç duyulmaktadır.

YENİ BİR MODEL ÖNERİSİ

İntihar başta olmak üzere çocuk ihmal ve istismarı, aile içi şiddet, madde bağımlılığı gibi sosyal sorunlarla mücadelede, sosyal hizmet müdahalesinin erken bir dönemde başlatılması yürütölecek müdahalenin etkin ve etkililiğinde hayati önem taşımaktadır. Bu tür sosyal sorun alanları, risk odaklı sosyal hizmet uygulamasına öncelik verilmesini ve risk faktörlerinin önceden belirlenerek risk unsurlarının ve gruplarının önceliklendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bunun yanı sıra, özellikle intiharlar söz konusu olduğunda, kurumlar arasında eşgüdümün tesis edilmesi, sivil toplum kuruluşları ve toplumun diğer katmanları ile iş birliğini mümkün kılacak bağlantıların kurulması ve bu alanda ulusal çapta güçlü ve etkili bir sistemin oluşturulması önemli ve gereklidir (Şeker, 2019).

Ülkemizde intiharın önlenmesi noktasında çalışmalar yürüten İntiharı Önleme İl Koordinasyon Kurullarının bazı illerde etkin bir şekilde çalıştığı ifade edilebilir. Ancak il bazında hazırlanan intiharla mücadele eylem planlarının ve bu planlarda belirlenen faaliyet ve uygulamaların etkin bir şekilde takip edilip edilmediği, bu faaliyetleri yürüten kurumlar arasındaki iş birliğinin etkin bir şekilde tesis edilip edilmediği ve yürütölen faaliyetlerin amacına ulaşıp ulaşamadığı sorgulanmamaktadır.

Sağlık Bakanlığının İl Sağlık Müdürlükleri bünyesinde yapılandırılan Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlıklarının “*intiharı azaltmak ve intiharı önleme konusunda farkındalık oluşturulması için çalışmalar yürötmek*” gibi bir görevi olduğu bilinmektedir. Bu göreve istinaden, Halk Sağlığı Hizmetleri

Başkanlıkları, illerde intiharla mücadele konusunda faaliyet yürüten kurum ve kuruluşların bir araya geldiği “İntihar Önleme İl Koordinasyon Kurulu” toplantılarını koordine etmekte ve bu alanda sürdürülen faaliyetlerin takibini yürütmektedir. İllerde senede bir ya da iki defa gerçekleştirilen bu kurul toplantılarında, her bir kamu kurumunun, il intihar eylem planı kapsamında üstlendiği faaliyetler gözden geçirilmekte ve intiharla mücadele konusunda kaydedilen gelişmeler ele alınmaktadır.

Tamamlanmış intihar vakalarını ve intihar girişimlerini önlemede en önemli adımlardan birisi bu süreçte rol alan yapıların kurumsallaşması, kurumlar arası iş birliğinin ve veri paylaşımının etkin bir şekilde sağlanması ve bu anlayışın kurumsal bir kültür şeklinde bütün taraflarca sürdürülmesidir. Buradan hareketle, illerde Valilik bünyesinde oluşturulan intihar önleme il koordinasyon kurullarının ve bu kurullarda görev alan kurumların daha aktif ve sistemli bir şekilde çalışması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu kurumlar içerisinde özellikle Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ve de bu kurumların taşra teşkilatlarının koordineli bir şekilde çalışması ve bu alanda koruyucu, önleyici ve risk odaklı bir hizmet modelini hayata geçirmeleri önemlidir.

İntihar davranışında koruyucu ve önleyici faaliyetlerin öncelendiği bir modelde öncelikle yüksek risk grubunda bulunan bireyler tespit edilmelidir. İntiharlar söz konusu olduğunda, bireylerin yaşı, medeni durumu, iş ve meslek durumları ile daha önce travmatik yaşam olaylarına maruz kalmış olmalarının önemli risk faktörleri olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra, plansız hareket etme, ani ve sonucu düşünmeden karar verme, sabırsızlık gibi yüksek düzeyde dürtüsel davranışlara sahip olmanın, olumsuz ailevi ve sosyal ilişkilere ve birtakım ruhsal bozukluklara sahip olmanın da intihar vakaları açısından ciddi risk faktörleri arasında olduğu değerlendirilmektedir (Alptekin ve Duyan, 2009; Brådvik, 2018; Demirbaş ve Bulut, 2021; İpek vd., 2022). Koruyucu faktörlerin düşük ve risk faktörlerinin yüksek olduğu durumlarda, karşılaşılabilecek herhangi olumsuz bir durum, olası bir intihar davranışının tetikleyicisi olabilmektedir.

İntihar risk düzeyi yüksek grupların tespitinde ilgili Bakanlıklara ve taşra teşkilatlarına önemli görevler düşmektedir. Bu konuda yapılacak

çalışmaların öncelikli olarak çocuk ve ergen grubu üzerinde başlatılabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim intihar davranışında bulunan bireylere yönelik ulusal ve yerel bulgular, yüksek risk grubunu oluşturan yaş grubunun genellikle ergenlerden oluştuğunu göstermektedir.

İntihar davranış eğiliminin ergenlikle beraber artış gösterdiği; erken ve orta yetişkinlik dönemlerinde sabit bir seyir izlediği görülmektedir (Eskin, 2012; Yeğenoğlu, 2015; Sayım, 2019). Öte yandan, TÜİK'in 2018-2023 yıllarına ait verilerine bakıldığında, 19 yaş ve altı bireylerde kaba intihar hızının her yıl bir önceki yıla oranla artış gösterdiği ve 2023 yılında meydana gelen tamamlanmış intiharların %11,5'ini oluşturduğu görülmektedir. DSÖ (2021a) verilerine göre ise intihar vakalarının üçte birini genç nüfus oluşturmaktadır. Ergenlik dönemi ile çocukluk dönemi; olumsuz yaşantı ve travmatik deneyimlerin yeniden ele alınarak işlendiği zihinsel bir sürece tekabül etmektedir. Bu dönem, dürtüsellüğün arttığı, kendini ispatlama çabasının ve akranlarla kurulan güçlü bağların ve dolayısıyla riskli davranışların görüldüğü bir evre olarak bilinmektedir.

Bu nedenlerle, ergenler ile yürütülecek görüşmeler ve yapılacak taramalar sayesinde, intihar riskinin değerlendirilmesi ve tespiti mümkün görünmektedir. Bu aşamada, okul psikolojik danışma ve rehberlik birimlerine ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Rehberlik Araştırma Merkezlerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde hizmet veren tüm okullarda, her eğitim öğretim döneminde, okul rehber öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri tarafından öğrencilere yönelik psikososyodemografik taramalar gerçekleştirilmesi; bu risk belirleme çalışmaları sonucunda risk düzeylerine göre müdahale planlarının oluşturulması, intihar davranışının önlenmesinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atılacak ilk ve öncelikli adımlardan biri olabilir. Yapılan bu çalışma neticesinde belirlenen her bir risk grubu için yürütülecek müdahale süreci farklılaşacaktır. Bu aşamada öncelikle yüksek risk grubunda olduğu değerlendirilen ergenler için gerekli müdahale süreçleri yürütülebilecek ve bu kişiler ilgili kurum ve kuruluşlara daha doğru bir şekilde yönlendirilebilecektir.

Bu modelde önemli bir rol üstlenen kurumlardan biri de Sağlık Bakanlığıdır. Sağlık Bakanlığına intikal eden vakalar, yoğunluklu olarak intihar girişimi

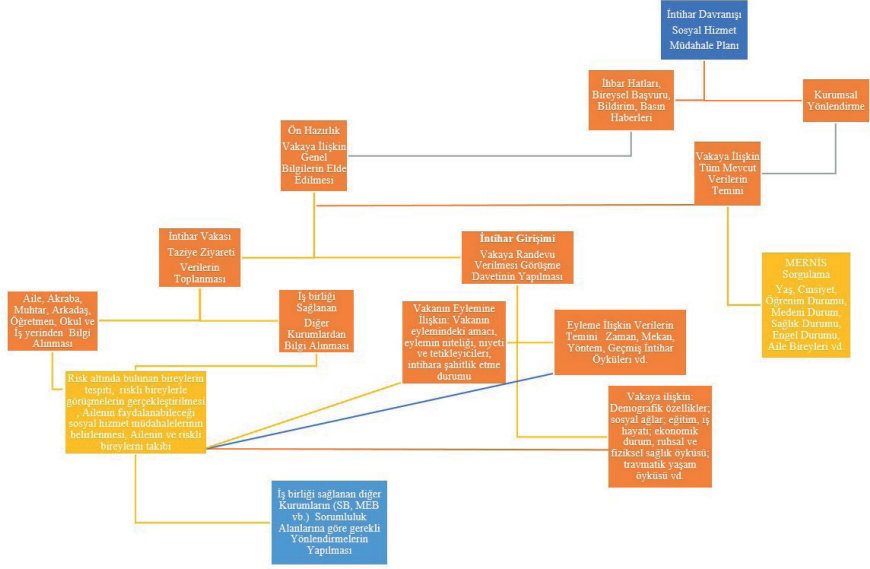
sebebiyle hastane acil servislerine yapılan başvurulardan oluşmaktadır. Hastanelerde, kişinin uyguladığı intihar yöntemine göre, gerekli müdahale ve tedaviler sağlanmakta ve her bir intihar davranışının aynı zamanda adli bir vaka olması nedeniyle durum adli birimlere de bildirilmektedir. Hastanelerin acil servislerinde yürütülen tıbbi müdahaleler sonrasında her intihar olgusu için psikiyatrik konsültasyon talep edilmekle birlikte çoğu vakanın psikiyatri servislere çeşitli sebeplerle ulaşmadığı bilinmektedir. Bu nedenle, bu süreçte, intihar girişiminde bulunmuş bireylere muhakkak surette bir sağlık personelinin eşlik etmesi önemlidir. Hekim tarafından intihar riski yüksek görülen bireyin hastane yatışı gerçekleştirilerek psikiyatrik tedavi ve psikolojik destek hizmetlerinin yürütülmesi ve risk düzeyinin ve tehlikeliliğin azalması ile birlikte de psikososyal destek hizmetleri bağlamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına gerekli bildirim yapılması etkin sosyal hizmet müdahalesinin uygulanabilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Olayın tamamlanmış bir intihar vakası olması durumunda ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının konuya ilişkin ivedilikle bilgilendirilmesi ve böylelikle geride kalan aile fertleri için ihtiyaç duyulan psikososyal destek hizmetlerinin zamanında yürütülmesi, intihar davranışının önlenmesinde hayati bir rol oynayacaktır.

İntihar davranışına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar, vakaların ruhsal bozukluklar ve psikolojik sorunlarına vurgu yapmaktadır. Bu sebeple gerçekleştirilecek değerlendirmeler sonunda intihar davranışı olguları ve ailelerinin, zorunlu psikolojik destek ve psikiyatrik tedaviden faydalandırılmalarının intihar davranışının azaltılmasında etkili ve önleyici olabileceği düşünülmektedir.

İntiharın öncelikle bir halk sağlığı sorunu olması nedeniyle bu konudaki koordinasyon görevinin Sağlık Bakanlığı ve illerde İl Sağlık Müdürlükleri tarafından yürütülmesi esastır. Ancak, her ne kadar İl Sağlık Müdürlüğü bu konuda öncü rol oynasa da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının da bu süreçlerde etkin bir rol üstlenmesinde fayda olacağı değerlendirilmektedir. Zira 9 Şubat 2013 tarihinde yayınlanan ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının en önemli taşra kuruluşu olan sosyal hizmet merkezlerine ilişkin yönetmeliği, hizmetlerin, sosyal sorunları çözmeyi ve sosyal riskleri azaltmayı amaçladığını belirtmektedir (Madde 6). Bu hüküm kapsamında düşünüldüğünde,

intiharların önlenmesinde ve toplumumuzun karşı karşıya kaldığı bu riskin en aza indirgenmesinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yürütülecek çalışmaların önem arz edeceği belirtilebilir. Bu noktadan hareketle, intihar vakalarında ve girişimlerinde illerde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerince, gerekli verilerin temin edilerek intihar eden kişiye yönelik psikolojik otopsinin çıkarılması önemlidir (Kale-Yolcu vd., 2023). Bu süreçte, ailenin sosyal destek ihtiyaçlarının tespiti, intihar eden kişinin geride bıraktığı aile fertlerinin ve özellikle okula giden kardeşlerinin psikososyal durumlarının analizi, aile tarafından gerçekleşen taşınma, şehir değişikliği gibi durumların belirlenmesi ve aile fertlerinin genel psikososyal durumlarının incelenerek belirlenecek ihtiyaçların ve bu ihtiyaçlara yönelik yürütülebilecek hizmetlerin vaka bazında tek tek İl İntihar Önleme Kurullarının gündemine sunulması, intiharların önlenmesi konusunda önemli bir adım olacaktır.

Bir intihar girişiminden sonra, intihar girişiminde bulunan aile bireyine ve ailenin diğer fertlerine yönelik yürütülecek sosyal hizmet müdahaleleri, intihar davranışının önlenmesinde hayatidir. Yapılacak sosyal incelemelerde, intihar girişiminde bulunmuş bireyin durumu, ailesi ve çevresi ile birlikte ele alınmalı ve intihar girişim risk değerlendirmesi diğer aile fertleri de dikkate alınarak yapılmalıdır. Zira intihar girişiminin ardından girişimde bulunan kişiye ve ailesine yönelik yapılan rehberliğin, psikosyal destek, ruhsal durumlarının analizi ve tedavisi ve psikoeğitimlerin, sonraki intihar girişimi risklerini azalttığı, bireylerin topluma uyumunu artırdığı ve bakım sonrası tedaviyi hızlandırdığı belirtilmekte ve bu konudaki göstergelerin intiharların önlenmesinde önemli kanıtlar olduğu bildirilmektedir (Dunne, 2009).

Şekil 3. İntihar Davranışına Yönelik Sosyal Hizmet Müdahale Planı Önerisi

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında görevli olan meslek elemanlarının bu alanda çalışma yürütebilmesini teminen, Valilikler bünyesinde çalışmalarını koordine edilen İntihar Önleme İl Koordinasyon Kurullarında görev alan kurumlar arasındaki bilgi paylaşımı, bu modelin en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Kurulda görev alan Sağlık İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Jandarma Komutanlığı gibi intihar ve intihar girişimlerine ilişkin somut verileri (intihar eden kişinin yaşı, cinsiyeti, intihar yöntemi vs.) ellerinde bulunduran kurumların, elde ettikleri verileri Valilik onayı ile Aile ve Sosyal Hizmetler ve Milli Eğitim İl Müdürlükleri ile paylaşmaları, izleme ve takip süreçlerinin etkinliği açısından son derece önemli olacaktır. Zira gerek tamamlanmış intihar vakalarına gerekse intihar girişimlerine ilişkin veriler, kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuat uyarınca gizli tutulmakta; kamuoyu ve diğer ilgili kurumlar ile paylaşılmamaktadır. Ancak bu alanda görev yapması öngörülen Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının bu verileri kendi aralarında kurumsal düzeyde paylaşması intiharların önlenmesi noktasında son derece önemlidir. Bu kurumların, söz konusu verilere illerde resmi olarak uzman düzeyinde

oluşturacakları teknik komiteler üzerinden ulaşması ve gerekli olan sosyal hizmet müdahalelerini de bu sayede yürütebilmeleri mümkün görünmektedir.

Bu aşamada intiharların önlenmesinde bu üç Bakanlık arasında tesis edilecek iş birliği ve koordinasyona büyük ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim bu iş birliği sayesinde, farklı kurumlar kaynaklarını ve uzmanlıklarını bir araya getirerek daha kapsamlı ve etkili stratejiler geliştirebileceklerdir.

Şekil 4. Kurumlar Arası İş Birliği ve Koordinasyon Önerisi

SONUÇ VE DİĞER ÖNERİLER

İntihar, anlaşılması oldukça zor ve karmaşık bir davranış biçimidir. Bu nedenledir ki intihar vakaları disiplinler arası çalışmayı gerekli kılan bir yapıya sahiptir. Genetik, kültürel, sosyal ve psikolojik pek çok risk faktörü tarafından tetiklenebilen bu davranış türünü anlamak ve önleyebilmek için sadece tıbbi bir bakış açısına değil, yapılan çalışmaları destekleyen psikososyal destek hizmetlerine de büyük ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bu davranışın önlenmesi için öncelikle bu alanda sorumluluğu bulunan kurumlar arasındaki iş birliğinin ve veri akışının sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu amaçla öncelikle Sağlık Bakanlığına bağlı Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri, Sağlıklı Hayat Merkezleri ve Psikiyatri Poliklinikleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Rehberlik Araştırma Merkezlerinin yakın iş birliği içerisinde çalışması önerilmektedir. Bu kurumlara, Emniyet Müdürlükleri, Jandarma Komutanlığı, Adalet Bakanlığına bağlı kuruluşların ve de Diyanet İşleri Başkanlığının da destek vermesinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Yukarıda aktarılan kurumsal modelin uygulanmasında aşağıda belirtilen konulara da azami ölçüde özen gösterilmesi, intiharların önlenmesi noktasında atılacak adımların daha etkin olmasına imkân sağlayacaktır;

• İntihar davranışının görüldüğü bireylerde psikopatolojik bir durumun saptanması halinde öncelikle bunun tedavisi yönünde bir çalışma yürütülmesi ve ardından ailenin ve ilgili bireyin ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik destekleyici sosyal hizmet müdahalelerine yer verilmesi önerilmektedir. Bu itibarla, tamamlanmamış intihar vakalarında, intihar girişiminde bulunan ergen ve bireylerin mutlaka bir psikiyatri konsültasyonunda takibinin sağlanması ve ardından tedaviye devam edip etmediklerinin bir sosyal hizmet uzmanının gözetiminde izlenmesi önemlidir. Vakanın türüne göre aile hekimlerinin ve rehberlik öğretmenlerinin de bu süreçte bilgilendirilmesi ve görevlendirilmesi de önem arz etmektedir.

• Sosyal destekten yoksun, öz değer algısı düşük, sorun çözme ve stresle baş etme becerileri yetersiz ve yaşam enerjisi düşük olduğu tespit edilen ergen ve yetişkin bireylerde, tekrarlanan intihar davranışı riskinin yüksek olacağı değerlendirilmektedir. Yürütülecek çalışmalarda, bu kişilerin baş

etme becerilerinin ve sosyal desteklerinin güçlendirilmesiyle intihar riskinin düşürülebileceği hatırdâ tutulmalıdır. Risk grubunda olan ailelere yönelik olarak ilgili profesyonellerce özellikle stresle başa çıkma ve problem çözme becerisi geliştirmeye yönelik eğitimlerin verilmesi ve bu kişilerin ego fonksiyonlarının desteklenerek zorlu yaşam koşulları karşısında güçlendirilmeleri, intiharla mücadele çalışmalarında atılmış önemli adımlardan biri olacaktır.

- İntihar girişiminde bulunmuş ergen ve bireylere yönelik vakanın durumuna uygun bir tedavi planının oluşturulması, görüşmelerin düzenli bir şekilde yapılması ve görüşmeyi yapacak meslek elemanının vaka ile çalışma devamlılığının sağlanması önemlidir. Ayrıca intihar girişiminde bulunmuş kişiye yönelik tedavi, terapi ve gerekli sosyal hizmetlerin sürdürülmesinin ardından ilgili uzmanların, riskin ortadan kalktığına dair oy birliği ile kanaat getirmesi neticesinde sürecin sağlıklı bir şekilde sonlandırılması, sonlandırılma sonrası ise takip ve izlemenin yine ilgili profesyonellerce belli periyotlarla yapılması önerilmektedir.

- Hastane acil servislerine başvuru yapan intihar davranışlı bireylerin veya psikiyatrik tedavisi süren hastaların vaktinden önce hastaneden taburcu edilmesi, intihar davranışına neden olan stresörlere erken dönüşe sebebiyet verebileceği gibi intihar riskini de artıracaktır. Bu sebeple, hastanelerde özellikle intihar davranışlı bireylerin tedavisi üzerine önemle durulması önerilmektedir.

- Tamamlanmış intihar vakalarında, özellikle yas sürecinde ölen kişinin ailesine yönelik psikolojik destek sağlanması ve ailede risk grubunda bulunan diğer bireylerle özel çalışmaların yürütülmesi son derece önemlidir. İntihar vakası sonrasında öngörülen ziyaretlerin ve sağlanacak psikolojik desteğin aileye mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirilmesi ve müteakip hizmetlerinin yine aynı kişi ve birim üzerinden sağlanması da, bu destek sürecinin daha etkili olmasına yol açacaktır.

- Kurum ve kuruluşlarda intiharla mücadele çalışmaları yürüten birimlerde görev alan personelin ikincil travmatik deneyimlere maruz kalmasını engellemek amacıyla süpervizyon desteği ve stresle başa çıkmaya dair destekleyici terapiler uygulanabilir. Bunun öncesinde, bu birimlerde görev yapacak personelin mesleki donanıma sahip, bu alanda çalışmaya gönüllü

uzmanlar arasında seçilmesi ve bu kişilerin ailelerinde intihar öyküsünün olmamasına veya bu alanda gerekli psikolojik iyilik ve esenlik haline kavuşmuş olmasına dikkat edilmesi, bu yönde yürütülecek çalışmaların daha nitelikli sonuçlar vermesini sağlayacaktır.

- Ailede ayrılma, boşanma, ebeveynlerden biri veya her ikisinin vefatı söz konusu olduğu durumlarda ve şiddete başvuran bireylerin var olduğu ortamlarda yetişen bireylerin genellikle sorun çözmede yetersiz kaldıkları ve kurtuluş yolu olarak intiharı **düşündükleri bildirilmektedir**. Bu perspektiften bakıldığında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının risk odaklı sosyal hizmet anlayışına geçmesi, Aile Sosyal Destek Programı olarak hayata geçirdiği ASDEP uygulamasının risk odaklı olarak daha etkin hale getirilmesi, SHM Yönetmeliği kapsamında illere özgü hazırlanan sosyal risk haritalarının daha sistematik ve uygulanabilir bir şekilde planlanması önem arz etmektedir.

- İntihar girişimleri konusunda, Türkiye genelinde kayıtlara dayalı bir veri bulunmadığı bilinmektedir. Araştırmalarla elde edilen veriler, çoğunlukla belli bölgeleri kapsamaktadır. Alana dair çalışmalar ise bölgesel nitelikleri ile dikkati çekmekte olup genele dair çalışmalara az rastlanmaktadır. İntihar vakalarına yönelik TÜİK tarafından kayıt altına alınan belirli bir standart bulunmakla birlikte vakaların önemli bir bölümünün intiharına ilişkin etken ve tetikleyici unsurlara erişilememekte; ayrıca intihar girişimlerine yönelik kayıtlar bütünlük bir sistemde istatistiki olarak tutulmamaktadır. Bu kapsamda, Sağlık Bakanlığı tarafından illerde yürütülen eylem planları kapsamında intihar girişimlerine yönelik olarak da asgari düzeyde bir kayıt tutulması (T.C. kimlik numarası, adı, soyadı, cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, girişim yöntemi, girişim tarihi, girişim yeri, girişim nedeni ve tetikleyicisi) önemlidir.

- TÜİK 2023 verileri dikkate alındığında, son on yıllık süre içerisinde Türkiye'de meydana gelen 39.029 tamamlanmış intihar vakasının %60'ına karşılık gelen ve nedeni "bilinmeyen" ve "diğer" olarak kategorileştirilen vakalara ilişkin gerçekleştirilecek psikolojik otopsinin ve intihar nedenlerine yönelik ilgili kurumlarca tutulan resmi kayıtların, intihar nedenlerine dair daha sağlıklı verilerin elde edilmesi ve bu davranış tarzının önlenmesi noktasında

daha doğru politika araçlarının ve yollarının geliştirilebilmesi için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

• TÜİK verilerine göre 2022 yılında kaba intihar hızı en yüksek olan Tunceli (14,28), Uşak (10,15) ve Iğdır (9,34) illerindeki intihar vakalarının, 2023 yılı verileri⁷ dikkate alındığında, düşüşe geçmesine ilişkin ayrıntılı bir analiz yapılmasında fayda olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim kaba intihar hızı verileri ele alındığında Uşak ve Iğdır illerindeki intihar hızınının 2022 yılında son on yıllık dağılımdan çok farklı bir seyir izleyerek arttığı; Tunceli ilinin ise 2023 yılında yine son on yıl içerisindeki intihar hızı dağılımından farklı bir seyir izlediği görülmektedir.

Türkiye açısından uygulanabilir ve sürdürülebilir bir intihar önleme politikasının olması şarttır. Unutulmamalıdır ki intiharla mücadeleye yönelik çalışmalar emek isteyen ve uzun soluklu olması gereken çalışmalardır. Ayrıca bu yöndeki çalışma ve çabalarda hemen sonuç beklemenin doğru olmadığı değerlendirilmekte ve çalışmaların uzun vadeli etkilerinin analiz edilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Her ne kadar bütün dünyada bir halk sağlığı sorunu olmaya devam etse ve bu sorunun çözümü noktasında büyük çabalar sarf edilse de intiharlar, tamamen ortadan kaldırılamayacak sosyal bir gerçek olarak yerini korumaktadır. Ancak kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, eğitimciler, sosyal hizmet uzmanları, aileler, toplum ve toplumun tüm katmanlarının ortak çalışması adı geçen ilgililerin görev ve sorumluluklarını layıkıyla yerine getirmesi ile intihar olgusunun önlenabilir ve önüne geçilebilir bir davranışa dönüşeceği düşünülmektedir.

⁷Tunceli (4,61), Uşak (5,32) ve Iğdır (4,84), İllere Göre Kaba İntihar Hızı 2009-2023, TÜİK, 2023

KAYNAKÇA

- Akbaş, E., Yiğitoğlu, G. T., Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(26), 4540-4562.
- Alptekin, K. (2008). *Sosyal hizmet bakış açısından genç yetişkinlerde intihar girişimlerinin incelemesi: Bir model önerisi (Doktora Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Alptekin, K., Duyan, V. (2009). İntiharı önleme: Sorunlar ve öneriler. *Kriz Dergisi*, 17(2), 13-20.
- Aslan, M., Hocaoğlu, Ç. (2014). Yaşlılarda intihar davranışı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(3), 294-309.
- Beautrais, A., Gibb, S., Faulkner, A., Mulder, R. (2008). 12: a randomized controlled trial of a brief intervention to reduce repeat presentations to the emergency department for suicide attempt. *Annals of Emergency Medicine*, 51(4), 474.
- Berrouiguet, S., Gravey, M., Le Galudec, M., Alavi, Z., Walter, M. (2014). Post-acute crisis text messaging outreach for suicide prevention: a pilot study. *Psychiatry Research*, 217(3), 154-157.
- Birleşmiş Milletler. (2024). *Sürdürülebilir Kalkınma Amacı: Sağlık ve Kaliteli Yaşam*. Birleşmiş Milletler Türkiye: 01 02, 2024 tarihinde <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/3> adresinden alındı
- Brådvik, L. (2018). Suicide risk and mental disorders. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15, 1-4.
- Büyükbodur, A. Ç. (2019). İntihar girişimleri ve retrospektif sosyal inceleme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 28-46.
- Carli, V. (2016). Preventing suicidality through online tools: The SUPREME project. . *Understanding Suicide: From Diagnosis to Personalized Treatment*, 281-289.
- Cebrià, A., Parra, I., Pàmias, M., Escayola, A., García-Parés, G., Puntí, J., Palao, D. J. (2013). Effectiveness of a telephone management programme for patients discharged from an emergency department after a suicide attempt: controlled study in a Spanish population. *Journal of Affective Disorders*, 147(1-3), 269-276.
- Cui, S., Cheng, Y., Xu, Z., Chen, D., Wang, Y. (2011). Peer relationships and suicide ideation and attempts among Chinese adolescents. *Child: Care, Health and Development*, 37(5), 692-702.
- Çelebi, V. (2017). *Acil servise intihar girişimi ile başvuran hastaların değerlendirilmesinde hastane anksiyete depresyon ölçeğinin kullanılması. (Uzmanlık Tezi)*. Antalya: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi.
- Demirbaş, H., Bulut, B. P. (2021). İntihar ve Psikoloji. D. Ayan, İH Hancı, H. Demirbaş (Ed.). *İçinde Bilim ve Kültür Aynasında İntihar (ss: 104-127)* Nobel Yayıncılık.
- Devrimci-Özgül, H. (2008). İntihar davranışı riskinin belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*, 1(3), 8-14.
- Durkheim, E. (2013). İntihar. (Z. Z. İlkelen, Çev.) İstanbul: Pozitif Yayınları.

- Dünya Sağlık Örgütü. (2020). *Mental health atlas*. WHO (World Health Organisation): <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/345946/9789240036703-eng.pdf?sequence=1> adresinden alındı
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021a). *Suicide worldwide in 2019: Global health estimates*. WHO (World Health Organization): <https://www.who.int/publications/item/9789240026643> adresinden alındı
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021b). *Comprehensive Mental Health Action Plan 2013-2030*. <https://www.who.int/publications/item/9789240031029> adresinden alındı
- Dünya Sağlık Örgütü. (2023). *Suicide*. World Health Organisation: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide> adresinden alındı
- Dünya Sağlık Örgütü (2024). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide> adresinden alındı
- Dunne, E. (2009). Family psychoeducation with suicide attempters. D. Wasserman, C. Wasserman içinde, *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention* (s. 1-11). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Eskin, M. (2003). *İntihar: Açıklama, tedavi ve önleme*. Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık
- Eskin, M. (2012). *İntihar*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği Basım Yayın.
- Eskin, M. (2014). *İntihar: Açıklama, değerlendirme, tedavi ve önleme*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Garbioğlu, A., Balcı, I., Akkaya, H., Karbeyaz, K. (2020). Covid-19 sürecinin ruhsal etkileri ve intihar ilişkisi. Adli tıp ve covid-19 içinde (ss. 9-12). *Türkiye Klinikleri*.
- Hepburn, L., Azrael, D., Molnar, B., Miller, M. (2012). Bullying and suicidal behaviors among urban high school youth. *Journal of Adolescent Health*, 51(1), 93-95.
- Hocaoğlu, Ç., Erdoğan, A. (2020). COVID-19 ve intihar. *Coşar B, editör. Psikiyatri ve COVID-19*, 1, 35-42.
- Indu, P. V., Remadevi, S., Vidhukumar, K., Shah Navas, P. M., Anilkumar, T. V., Subha, N. (2020). Domestic violence as a risk factor for attempted suicide in married women. *Journal of interpersonal violence*, 35(23-24), 5753-5771.
- İpek, Z. (2022). *İntihar girişiminde bulunmuş ergenlerin psikososyal durumlarının çocukluk çağı travmaları, kendine zarar verme davranışı, anksiyete ve depresyon düzeyleri açısından incelenmesi : Batman ili örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.
- İpek, Z., Yeşilmen, M., Ocakoğlu, B. (2022). *Ergen bireylerde intihar davranışını çok yönlü incelenmesi: Batman ili örneği*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Joe, S., Niedermeier, D. (2008). Preventing suicide: A neglected social work research agenda. *The British Journal of Social Work*, 38(3), 507-530.
- Joiner Jr., T.E., 2005. *Why People Die by Suicide*. Harvard University Press, Cambridge, MA

- Kale-Yolcu, G.Ş., Demirbaş H., Hancı, İ.H. Psikolojik Otopsi. Adli Bilimler ve Kriminalistik Ansiklopedisi. (Ed: O.Vural; İ.H. Hancı), Cilt 5, 2333-2350, Ankara: Adalet Yayınevi, (2023).
- Kleinman, J. (2003). Kültür ve Ruh Sağlığı, Küreselleşme koşullarında kültürel psikiyatri. J. Kleinman içinde, *Çinde İntiharlar ve Toplumsal Acılar* (S. Yücesoy, Çev., s. 227-239). İstanbul: Metis Yayınları.
- Klonsky, E. D. ve May, A. M. (2015). The Three-Step Theory (3ST): A new theory of suicide rooted in the “Ideation-to-action” framework. *International Journal of Cognitive Therapy*, 8(2), 114–129. doi:10.1521/ijct.2015.8.2.114
- Kozatepe, E. (2015). *İntihar ve intihara teşebbüs yöntemleri, nedenleri ve çözüm yolları*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı.
- Kösesoy, B. (2022). İntihar davranışında bulunan vakalarda sosyal hizmet müdahale geçmişi ve mevcut ihtiyaçlar. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, 12(24), 263-281.
- Levine, J., Sher, L. (2020). How to increase the role of social workers in suicide preventive interventions. *Acta Neuropsychiatrica*, 1–38.
- Mishara, B., Kerkhof, A. J. F. M.. (2013). Suicide prevention and new technologies: Evidence based practice. Springer.
- Mili Eğitim Bakanlığı ve UNICEF. (2019). *İntihar Travması*. Psikososyal Destek Programı : 01 02, 2024 tarihinde <https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/pdf/psikososyalintiharkitabi.pdf> adresinden alındı
- Nelson, A. (2013). Social work and social work education in Sweden. *University of Gothenburg*.
- O’connor, R. C. (2011). Towards an integrated motivational–volitional model of suicidal behaviour. International handbook of suicide prevention: *Research, policy and practice*, 181-198.
- Odağ, C. (2002). *İntihar: Tanım-kuram-sağaltım*. İzmir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı.
- Onat, M. (2016). *Major depresif bozukluk tanısı olan ergenlerde intihar davranışının dürtüsel ve yürütücü işlevler ile ilişkisi. (Uzmanlık Tezi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Oral, M., Tuncay, T. (2012). Ruh sağlığı alanında sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumlulukları. *Journal Of Society and Social Work*, 23(2).
- Osteen, P., Jacobson, J., Sharpe, T. (2014). Suicide prevention in social work education: how prepared are social work students? *Journal of Social Work Education*, 349-364.
- Özdemir, U. (2000). Sosyal hizmet uygulamasının genel çerçevesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(1), 100-110.

- Preuss, U., Schuckit, M., Smith, T., Danko, G., Buckman, K., Bierut, L., Reich, T. (2002). Comparison of 3190 alcohol-dependent individuals with and without suicide attempts. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 26(4), 471-477.
- Rudd, M. D. (2006). Fluid Vulnerability Theory: A Cognitive Approach to Understanding the Process of Acute and Chronic Suicide Risk. T. E. Ellis (Ed.) *Cognition and Suicide: Theory, Research, and Therapy* içinde (s. 355-368). American Psychological Association
- Sağlık Bakanlığı. (2011). *Ulusal ruh sağlığı eylem planı (2011- 2023)*. 12 01, 2023 tarihinde http://ahmetsaltik.net/arsiv/2014/07/ULUSAL_RUH_SAGLIGI_EYLEM_PLANI_2011-2023.pdf adresinden alındı
- Sandström, G. (2007). Higher education for social work in Sweden. *Australian Social Work*, 60, 56-67.
- Sayım, A. (2019). *Kız egenlerde intihar girişim niteliği ve ergenin psikososyal özellikleri ile ilişkisi. (Uzmanlık Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Sekowski, M., Gambin, M., Cudo, A., Wozniak-Prus, M., Penner, F., Fonagy, P., Sharp, C. (2020). The relations between childhood maltreatment, shame, guilt, depression and suicidal ideation in inpatient adolescents. *Journal of affective disorders*, 276, 667-677.
- Sheafor, B. W., Horejsi, C. R. (2016). *Sosyal hizmet uygulaması: Temel teknikler ve ilkeler*. Nika Yayınevi.
- Slater, T., Scourfield, J., Greenland, K. (2013). Suicide attempts and social worker contact: Secondary analysis of a general population study. *British Journal of Social Work*, 45, 378-394.
- Şahin, F. (2009). Sosyal hizmette kendi kaderini tayin hakkı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(19), 87-98.
- Şeker, A. (2019). Durkheim'in sosyolojisinde intihar olgusu ve intiharla mücadelede sosyal hizmetin işlevi. *Mavi Atlas*, 7(1), 90-110.
- TÜİK (2023). *İntihar İstatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu: 09.07.2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=intihar&dil=1> adresinden alındı
- Teater, D. (2015). Prescription opioids: the real story. *Injury Prevention*, 21(1), A18.
- Tunca, D. (2017). *Dürtüsellik boyutunun intihar girişimlerinin niteliği ve şiddeti ile ilişkisinin araştırılması. (Uzmanlık Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Tuncay, T., Tekin, H. (2021). *Sosyal hizmet mesleğinin ABC'si*. Ankara: Nika.
- Turan E. (2008). Özel gruplarda intihar: yaşlı intiharları. *Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, 1(3), 34-39.
- Turgut, M. (2021). *İntihar girişiminde bulunmuş hastalarda sorun çözme terapisinin intihar riskini azaltmada etkililiği*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Doktora Programı.

- Weissman, M. (1974). The epidemiology of suicide attempts, 1960 to 1971. *Archives of general psychiatry*, 30(6), 737-746.
- Yakar, M. (2021). Türkiye'de intihar: Eğilimleri, karakteristikleri ve dağılışı. İ. H. Hancı, D. Ayan, H. Demirbaş içinde, *Bilim ve Kültür Aynasından İntihar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yeğenoğlu, İ. (2015). *İntiharın anlamı, intihar ve intihara yönelik tutumlar. (Yüksek Lisans Tezi)*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Yıldız-Bozdoğan, Ş. (2013). *Major depresif bozuklukta intihar yordayıcıları. (Uzmanlık Tezi)*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Ziyalar, N., Sarıpınar, A., Çalıcı, C. (2016). Siirt ilinde kadın intiharları. *Adli Tıp Dergisi*, 30(2), 117-127.

BİRLİKTE EBEVEYNLİĞE GEÇİŞ PROGRAMI'NIN EBEVEYNLERİN BİRLİKTE EBEVEYNLIK İLİŞKİSİ, ROMANTİK İLİŞKİ KALİTESİ, DEPRESYON VE KAYGI DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yalçın ÖZDEMİR¹
Ayşe Gül SEYHAN²
Mehmet ŞAKİROĞLU³
Ali Serdar SAĞKAL⁴
Gökhan AKSU⁵
Aylin YILMAZ HİĞDE⁶

Öz

Bu çalışmada, Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı'nın (BEGEP) evli, bir arada yaşayan ve ilk bebeklerini bekleyen çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada, deneysel desen kullanılmış, deney ve kontrol gruplarından öntest, sontest ve izleme ölçümleri alınmıştır. Araştırma, Türkiye'nin batısında bir ilin merkez ilçesinde yaşayan toplam 35 çiftin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş ve evlilik süresi (yıl) ortalamaları sırasıyla 30.19 ve 2.62'dir. BEGEP, ebeveynlik dönemindeki çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkisini kurmalarını ve geliştirmelerini amaçlayan kanıt temelli bir müdahale programı olarak geliştirilmiş ve toplam 5 oturumdan oluşmuştur. Verilerin analizi için Tekrarlayan Ölçümler için ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırma bulguları, BEGEP'in çiftlerin birlikte ebeveynlik düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, BEGEP'in katılımcıların romantik ilişki kalitesi, depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, BEGEP'in etkililiği deneysel yöntemle sınanmış ve çiftlerin birlikte ebeveynliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının, Sağlık Bakanlığının ve belediyelerin bünyelerinde aile eğitimi alanında çalışan uzmanlara, BEGEP'in uygulamasını yapması ve birlikte ebeveynlik kavramının tanıtılması ve yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birlikte ebeveynlik, birlikte ebeveynliğe geçiş programı, romantik ilişki kalitesi, depresyon, kaygı.

*Bu araştırma 118K047 numaralı TÜBİTAK projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

¹ Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, E-posta: yalcin.ozdemir@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2698-0900

² Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, E-posta: ayseegulseyhan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3111-9285

³ Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, E-posta: mehmet.sakiroglu@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8990-621X

⁴ Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, E-posta: aliserdarsagkal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2597-8115

⁵ Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, E-posta: gokhanaksu@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2563-6112

⁶ Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: aylinhigde@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9220-6847

ÖZDEMİR, Y., SEYHAN, G. A., ŞAKİROĞLU, M., SAĞKAL, A. S., AKSU, G., HİĞDE, A. Y. (2024). Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı'nın Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkisi, Romantik İlişki Kalitesi, Depresyon ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 663-697. DOI:10.21560/spcd.vi. 1458891

THE EFFECTS OF TRANSITION TO COPARENTING PROGRAM ON PARENT'S COPARENTING RELATIONSHIP, ROMANTIC RELATIONSHIP QUALITY, ANXIETY AND DEPRESSION LEVELS

Abstract

In this study, the effect of the Transition to Coparenting Program (BEGEP) on the coparenting relationships of married, cohabiting couples who were expecting their first baby was examined. In the study, experimental design was used, and pretest, posttest and follow-up measurements were taken from the control and experimental groups. The study was conducted with the participation of 35 couples living in the central district of a province in western Türkiye. The mean age and duration of marriage (years) of the participants were 30.19 and 2.62, respectively. BEGEP was developed as an evidence-based intervention program aiming to help coparenting couples establish and improve their coparenting relationship and consisted of a total of 5 modules. Repeated Measures ANOVA test was used to analyze the data. The results of the study showed that the intervention program had a significant effect on the coparenting levels of the couples. On the other hand, it was determined that the BEGEP did not have a significant effect on the participants' romantic relationship quality, depression and anxiety levels. In conclusion, the efficacy of the BEGEP was tested empirically and it was found to have a positive effect on couples' coparenting. In this regard, it is recommended that experts working in the field of family education within the Ministry of Family and Social Services, the Ministry of Health, and municipalities implement BEGEP and introduce and disseminate the concept of coparenting.

Key Words: *Coparenting, transition to coparenting program, romantic relationship quality, depression, anxiety.*

GİRİŞ

Birlikte ebeveynlik, günümüzde aile dinamiklerini anlamak ve çocukların sağlıklı gelişimini desteklemek için giderek daha fazla önem kazanan bir kavram haline gelmiştir. Bu kavram, anne babaların ve/veya çocuğun bakımından sorumlu yetişkinlerin ebeveynlik rollerini paylaşması, aileye liderlik yapma sorumluluğunu ortaklaşa yürütmeleri ve ebeveynlik rollerinde birbirlerini desteklemeleri olarak tanımlanan çok boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. (McHale ve Lindahl, 2011). Birlikte ebeveynlik ile ilgili yapılan ilk çalışmalar daha çok boşanmış ebeveynlerin birlikte ebeveynliği konusunda yürütüldüğü; 1990'lı yıllardan sonra ise çalışmaların çekirdek aileler, büyükanne ve büyükbabaların çocuğun yetiştirilme sürecine dahil olduğu aileler gibi farklı aile yapılarında da birlikte ebeveynlik ilişkisine odaklanıldığı görülmektedir (Choi ve diğerleri, 2019; Farr ve Patterson, 2013; Markham ve Coleman, 2012; Salman-Engin ve diğerleri, 2018).

Birlikte ebeveynliğin kuramsal temelleri Bronfenbrenner'in ekolojik sistem kuramına ve Minuchin'in yapısal aile sistemleri kuramlarına dayanmaktadır (Özdemir ve Sağkal, 2020). Ekolojik sistemler kuramı, çocuğun gelişimini anlamak için çevrenin etkisini farklı düzeylerde ele almaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Bu sistem içerisinde bulunan ikinci düzey etkileşimlerde anne babanın kendi aralarındaki etkileşimi de mevcuttur. Ekolojik sistem kuramı çocuğun gelişimini anlamak ve desteklemek için bu etkileşimlerin anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Aile sistemleri kuramına göre ise çekirdek aile, ailedeki ikili etkileşimleri içeren küçük alt sistemlerin daha büyük bir sistem oluşturması olarak tanımlanmaktadır (Minuchin, 1974). Bu kuram, aile içindeki etkileşimlerin hem ailenin dinamiğini hem de her bir ferdini doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Birlikte ebeveynlik ilişkisi de Minuchin'in kuramında ifade edilen anne-baba alt sisteminde kurulan ilişkiyi ifade etmektedir (McHale, 2007). Feinberg (2003) tarafından yukarıda belirtilen kuramsal temellere dayandırılarak ebeveyn özellikleri, evlilik ilişkisi, çocuğun özellikleri ve çocuğun uyumunun, birlikte ebeveynliği etkileyen faktörler olarak tanımlandığı sistemik bir ekolojik model geliştirilmiştir.

Feinberg'in (2003) modeline göre, birlikte ebeveynlik dört boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyut, ebeveynlik anlaşmasıdır ve eşlerin çocuk

yetiştirme konusunda ortak fikirlerinin olmasını kapsamaktadır. Çocuğun yetiştirilme süreçlerinde ortak bir karara varılamadığı durumlarda ise birlikte ebeveynlik çatışması görülme olasılığı artmaktadır (Don ve diğerleri, 2013). İkinci boyut olan birlikte ebeveynlik desteği, eşlerin birbirilerinin ebeveynliklerini onaylamalarını ve takdir etmelerini içermektedir (Schoppe-Sullivan ve diğerleri, 2016). Ebeveynlik desteğinin olmadığı, eşlerin birbirlerini yıkıcı bir şekilde eleştirdiği ya da suçladığı durumlar ise birlikte ebeveynliğin küçümsenmesi olarak kavramsallaştırılmaktadır (Merrifield ve Gamble, 2013). Üçüncü boyut olan iş bölümü, eşlerin çocuk yetiştirmeye ilgili sorumlulukları algılamaları ve bu bağlamda sorumluluk paylaşımı yapmalarını içermektedir (Van Egeren ve Hawkins, 2004). Son boyut ise aile dinamiklerinin ortak yönetimidir. Bu boyut, aile kurallarının belirlenmesinde, çocukla ilgili kararların alınmasında ebeveynlerin ortak roller üstlenmesini içermektedir (Petren ve Puhlman, 2021). Feinberg (2003) tarafından, birlikte ebeveynliğin kapsamı tanımlanırken birlikte ebeveynlik ilişkisinin eşlerin romantik, duygusal ve cinsel ilişkisi, finansal durumu ve yasal süreçler gibi çocuk yetiştirme ile doğrudan ilgisi olmayan yönleri içermediği öne sürülmüştür.

Birlikte ebeveynliğin bir kavram olarak ortaya çıkmasındaki en temel etken ebeveynliğin ortaklaşa yürütüldüğü bir sistemin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin anlaşılmasıdır. Bu bağlamda alanyazındaki ampirik araştırmalarda (Kopystynska ve diğerleri, 2020; McHale ve diğerleri, 2023; Schoppe-Sullivan ve diğerleri, 2023; Warmuth ve diğerleri, 2020), olumlu birlikte ebeveynlik ilişkisi ile çocuğun uyumu arasında pozitif yönde; olumsuz birlikte ebeveynlik ilişkisi ile çocuğun uyumu arasında ise negatif yönde ilişkiler olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Öte yandan, eşler arasındaki etkili bir birlikte ebeveynlik ilişkisi, çocuğun yetiştirilmesiyle ilgili eşler arasındaki anlaşmayı, iş birliğini ve karşılıklı desteği içermektedir (McHale ve Fivaz-Depeursinge, 2010). Babanın çocuğun yetiştirilme süreçlerindeki aktif katılımı, çocuğun sağlıklı gelişimi için önemlidir (Uludağlı, 2017). Fagan ve Palkovitz'in (2011) çalışmasında, birlikte ebeveynlik desteğinin baba katılımını arttırdığı belirtilmiştir. Bu bağlamda ise birlikte ebeveynlik ilişkisi, görev ve sorumlulukların paylaşılmasıyla daha eşitlikçi bir yaklaşım sunmaktadır (Ranta ve diğerleri, 2022).

Ebeveyn olmak, bireyin hayatındaki en büyük ve köklü değişimlerden biridir. Bebeğin dünyaya gelmesi anne ve babalar için farklı duyguları, görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Ebeveynlerin yaşadığı değişim süreci, “ebeveynliğe geçiş dönemi” olarak adlandırılmaktadır (Cowan ve Cowan, 2003). Dönemin ne zaman başladığı veya bittiği konusunda farklı görüşler olsa da genellikle ilk kez anne veya baba olan bireyler için gebelikle başlayıp doğumdan birkaç ay sonra sona erdiği kabul edilmektedir (Adamsons, 2013). Ebeveyn olmak, birçok toplumda mutlulukla karşılanan ve kutlanan bir olay olmasının yanı sıra, ebeveynliğe geçiş dönemi potansiyel stres faktörleriyle karakterize olduğu görülmektedir (Çelik ve Atasever, 2020; Parfitt ve Ayers, 2014). Bu stres faktörleri, doğum öncesi ve doğum sonrası olarak iki ana grupta incelendiğinde, doğum öncesi stres faktörleri arasında anne adayının bedenindeki ve hormonlarındaki değişikliklere uyum sağlaması, bebekle ilgili hazırlıkların yapılması, aile bütçesinin çocuğun ihtiyaçlarına göre yeniden planlanması gibi aile dinamiği içerisinde yeniden düzenleme ve uyum sağlamayı gerektiren süreçler yer almaktadır (Feinberg, 2002; Deave ve diğerleri, 2008). Doğum sonrası dönem ise, eşlerin birbirlerine ve kendilerine zaman ayıramaması, bebek bakımıyla ilgili sorumluluklar, ev işlerinde yeniden düzenleme, uykusuzluk, iş-yaşam dengesinin yeniden düzenlenmesi, romantik ilişkilerinden alınan doyumun azalması gibi yine ebeveynlerin uyum sağlaması, yeni düzenlemeler yapması gereken değişimleri içermektedir (Leonhardt ve diğerleri, 2022; Spiteri ve diğerleri, 2023; Trillingsgaard ve diğerleri, 2014). Sonuç olarak hem doğum öncesi hem de doğum sonrası dönemde ebeveynler için zorlayıcı ve stres faktörü olarak nitelendirilen yaşam olayları görülmektedir.

Sağlıklı bir birlikte ebeveynlik ilişkisi, ebeveynler için ebeveynliğe geçiş döneminde koruyucu bir faktördür (Durtschi ve diğerleri, 2017). Feinberg ve diğerlerinin (2016) doğum öncesi dönemde birlikte ebeveynlik odaklı müdahale programının ebeveynlerin ruh sağlığına etkisini araştırdıkları çalışmasında, müdahale programının ebeveynlerin depresyon ve kaygı düzeylerini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Birlikte ebeveynliğin boyutlarından olan ebeveynlik desteğinin sağlanması ebeveynler için bu dönemin daha sağlıklı geçmesine katkı sağlamaktadır (Schoppe-Sullivan ve diğerleri, 2016). Ayrıca, birlikte ebeveynlik anlaşması, çiftlerin çocuklarıyla ilgili ortak hedeflere sahip

olmalarını ve etkili iletişim yoluyla empatik bir yaklaşım sergilemelerini teşvik eder (Don ve diğerleri, 2013). Ebeveynliğe geçiş dönemi, evlilik ilişkisinden alınan doyumun azalmasıyla karakterize olmuş bir dönemdir (Parfitt ve Ayers, 2014). Aynı zamanda evlilik çatışmalarının artabileceği bir zaman dilimidir (Parfitt ve Ayers, 2014). Durtschi ve diğerlerinin (2017) çalışmasında, destekleyici birlikte ebeveynliğin eşlerde evlilik ilişkisi kalitesini önemli ölçüde yordadığı belirtilmiştir. Başka bir açıdan ise birlikte ebeveynlik anlaşmasının güçlü olması eşler arasındaki çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülmesini sağlayarak evlilik ilişkisini de olumlu etkilemektedir (Özdemir ve Sağkal, 2020). Ebeveynliğe geçiş sürecinde, ebeveynler yeni roller ve sorumluluklar üstlenmektedir. Birlikte ebeveynlik ilişkisi çiftlerde iş bölümünün adaletli bir şekilde yapılmasını sağlayarak, ebeveynlerin ruhsal ve fiziksel sağlığını olumlu etkilemektedir (Bai ve diğerleri, 2022). Bu nedenlerle, etkili birlikte ebeveynlik ilişkisinin ebeveynlerin ruh sağlığına ve çiftlerin evlilik ilişkisine olumlu katkılar sunarak, her geçiş dönemi gibi zorlu ve stres faktörleri barındıran ebeveynliğe geçiş döneminde, koruyucu bir faktör olduğu görülmektedir.

Ebeveynliğe geçiş döneminin başlangıcı olan doğum öncesi döneme bakıldığında, ebeveyn adaylarında zihinsel olarak bireysel ebeveynlik uygulamaları ve çocuk yetiştirme süreçleri şekillenmeye başlamaktadır (Altenburger ve diğerleri, 2014). Bu nedenle, çiftler arasında çocuğun bakımıyla ilgili rol ve sorumlulukların paylaşımı hakkında fikirler ortaya atılmaya ve uzlaşma arayışı içine girilmeye başlanmaktadır (Dew ve Wilcox, 2011). Anne baba adayları arasında da birlikte ebeveynlik ilişkisinin temelleri bu dönemde atılmaktadır (Feinberg, 2002; Altenburger ve diğerleri, 2014). Doğum öncesi beklentilerin ve deneyimlerin ebeveynlik kalitesini etkilediğini gösteren çalışma bulguları, doğum öncesi dönemde birlikte ebeveynlik müdahale programlarının önemini vurgulamaktadır (Feinberg ve Kan, 2008; Feinberg ve diğerleri, 2016). Feinberg (2002) tarafından da birlikte ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için en uygun zamanın doğum öncesi dönemde olduğu belirtilmiştir.

Uluslararası alanyazına bakıldığında, doğum öncesi ve/veya doğum sonrası dönemleri içeren çeşitli birlikte ebeveynlik müdahale programları olduğu görülmektedir (Eira Nunes, 2021; Feinberg ve Kan, 2008; Le ve diğerleri, 2022;

Tomfohr-Madsen ve diğeri, 2020). Bu programların incelendiği deneysel çalışmalarda, müdahale programlarının çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkisi geliştirmelerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Eira Nunes, 2021; Feinberg ve Kan, 2008; Le ve diğeri, 2022; Tomfohr-Madsen ve diğeri, 2020). Ancak ulusal alanyazın incelendiğinde, kanıt temelli birlikte ebeveynlik müdahale programlarının geliştirilmediği, etkililik çalışmaları yapılmadığı görölmektedir. Bu bağlamda, Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı (BEGEP), Türkiye'ye özgü ve Türk kültürüne uygun olarak geliştirilmiş, ilk erken müdahale programı olma niteliği taşımaktadır. Programın odak noktası, ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışlarını koordine etme, birbirlerini destekleme yolları ve çocuk yetiştirme konusundaki çatışmayı yönetme yollarını güçlendirmektir. Program, anne babaların genel olarak ebeveynlik deneyimleriyle ilgili bilgi vererek, iletişim becerilerini geliştirerek ve eşlerin birbirlerine yönelik beklentilerini tartışmaya açarak, geçiş sürecinin zorluklarını en aza indirgemeyi ve birlikte ebeveynlik desteğini artırmayı hedeflemektedir. Mevcut çalışmada ise hazırlanan ve uygulanan programın ilk çocuklarını bekleyen çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkisi, romantik ilişki kalitesi, depresyon ve kaygı düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çiftler öntest puanlarına göre eşleştirilip, eşleşen çiftler gruplara rastgele atanmıştır. Bu sebeple, gruplar arasında öntest uygulamasından elde edilen puanlar karşılaştırılmamıştır. Formun ÜstüBu bilgiler ışığında araştırmanın alt problemleri şunlardır:

- Deney grubu katılımcılarının birlikte ebeveynlik öntest ve sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?
- Deney ve kontrol grubu katılımcılarının birlikte ebeveynlik son test puanları arasında anlamlı fark var mıdır?
- Deney grubu katılımcılarının romantik ilişki kalitesi öntest ve sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?
- Deney ve kontrol grubu katılımcılarının romantik ilişki kalitesi sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?
- Deney grubu katılımcılarının depresyon düzeyi ön test ve son test puanları arasında anlamlı fark var mıdır?

- Deney ve kontrol grubu katılımcılarının depresyon düzeyi son test puanları arasında anlamlı fark var mıdır?
- Deney grubu katılımcılarının kaygı düzeyi öntest ve son test puanları arasında anlamlı fark var mıdır?
- Deney ve kontrol grubu katılımcılarının kaygı düzeyi son test puanları arasında anlamlı fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın deseni

Bu çalışmada, araştırma ekibi tarafından geliştirilen Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı'nın (BEGEP) etkililiği deneysel olarak sınanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öntest-son test-kontrol gruplu gerçek deneysel desende yürütülmüştür. Öntest-son test-izleme ve kontrol gruplu desenler, iç güvenilirliği sağlamak için kullanılan en etkili desenlerden biri olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2001). Gerçek deneysel desenler ise katılımcıların deney ve kontrol gruplarına yansız atandığı çalışmaları temsil etmektedir (Gribbons ve Herman, 2019). Çalışmada kullanılan 2x3'lük karışık (split-plot) desenin birinci faktörü bağımsız işlem gruplarını (deney ve kontrol); ikinci faktörü ise bağımlı değişkenlere ilişkin tekrarlı ölçümleri (öntest-son test-izleme) ifade etmektedir. Çalışmaya kontrol grubunun dahil edilmesinin amacı deneysel işlemin etkililiğinin gruplar arası karşılaştırma ile de sınanması ve bu bağlamda iç geçerliliğin sağlanmasıdır. Çalışmanın bağımlı değişkenleri evli ve bir arada yaşayan, ilk bebeklerini bekleyen çiftlerin birlikte ebeveynlik, romantik ilişki kaliteleri, depresyon ve kaygı düzeyleridir. Çalışmanın bağımsız değişkeni ise Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı'dır. Araştırmada kullanılan desen Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Deseni

Öntest	Gruplar	İşlem	Sontest	İzleme
BEÖ-DÖV* KSE** ARİKÖ***	Deney	BEGEP (5 oturum)	BEÖ-DÖV* KSE** ARİKÖ***	BEÖ**** KSE** ARİKÖ***
	Kontrol	-	BEÖ-DÖV* KSE** ARİKÖ***	BEÖ**** KSE** ARİKÖ***

*BEÖ-DÖV: Birlikte Ebeveynlik Ölçeği-Doğum Öncesi Versiyonu

**KSE: Kısa Semptom Envanteri

***ARİKÖ: Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği

****BEÖ: Birlikte Ebeveynlik Ölçeği

Çalışma grubu

Çalışma Türkiye'nin batısında bulunan bir ilde gerçekleştirilmiştir ($N = 40$ çift, 80 katılımcı). Araştırmada katılımcıları dahil etmede izlenen ölçütler şunlardır: (i) Çiftlerin evli ve bir arada yaşıyor olmaları, (ii) ilk bebeklerini bekliyor olmaları, (iii) anne adayının gebeliğinin 12. ile 30. hafta arasında olması. Ölçütler çerçevesinde eğitime gönüllü olarak katılmak isteyen çiftlerden bir katılımcı havuzu oluşturulmuştur. Katılımcı havuzundaki çiftlere öntest uygulanmıştır. Çiftlerden, öntest puanları açısından birbirine yakın puanlara sahip olanlar ikişerli olarak eşleştirilmiştir. Daha sonra eşleştirilmiş puanlara sahip çiftlerden birisi deney grubuna; diğeri kontrol grubuna olacak şekilde rastgele atanmıştır. Deney ve kontrol gruplarında yer alan katılımcılara yönelik sosyo-demografik veriler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Veriler

		Deney Grubu (n=30)		Kontrol Grubu (n= 40)	
		f	%	f	%
Çalışma durumu					
Kadın	Çalışıyor	10	65	12	60
	Çalışmıyor	5	35	8	40
Erkek	Çalışıyor	15	100	20	100
	Çalışmıyor	-	-	-	-
Öğrenim durumu					
Kadın	İlkokul	-	-	-	-
	Ortaokul	-	-	-	-
	Lise	1	6.7	2	10
	Yüksekokul	3	20	1	5
	Lisans	8	53.3	14	70
	Lisansüstü	3	20	3	15
	Erkek	İlkokul	-	-	1
Erkek	Ortaokul	1	6.7	1	5
	Lise	-	-	-	-
	Yüksekokul	2	13.3	4	20
	Lisans	7	46.7	13	65
	Lisansüstü	5	33.3	1	5

Araştırmada, 15 çift deney grubunda, 20 çift ise kontrol grubunda yer almıştır. Deney grubuna bakıldığında kadınların yaş ortalamasının 29.33 (ss = 3.24); erkeklerin yaş ortalamasının 32.60 (ss = 4.01) olduğu görülmektedir. Kontrol grubuna bakıldığında ise kadınların yaş ortalamasının 28.90 (ss = 4.14); erkeklerin yaş ortalamasının 31.75 (ss = 5.11) olduğu görülmektedir. Evlilik süresi deney grubunda ortalama 2.60 (ss = 1.50), kontrol grubunda ise ortalama 2.55 (ss = 1.32) olduğu görülmektedir. Anne adaylarının gebelik hafta ortalaması deney grubunda 25.80 (ss = 6.24), kontrol grubunda ise 22.10'dur (ss = 8.76). Tablo 2'de görüldüğü gibi her iki gruptaki katılımcıların çoğunluğu bir işte çalıştığını belirtmiştir.

Ölçme araçları

Demografik Bilgi Formu (DBF). Bu çalışmada, katılımcı grubun demografik özelliklerini belirlemek için araştırma ekibi tarafından Demografik Bilgi Formu (DBF) geliştirilmiştir. Bu form, yaş, cinsiyet, iş durumu, eğitim seviyesi, evlilik süresini, anne adayının gebelik haftasını içermektedir.

Birlikte Ebeveynlik Ölçeği (BEÖ). Bu çalışmada, katılımcı çiftlerin doğum sonrası birlikte ebeveynlik deneyimlerini değerlendirmek amacıyla Birlikte Ebeveynlik Ölçeği (BEÖ) kullanılmıştır. Ölçek, Özdemir ve diğerleri (2021) tarafından geliştirilmiştir ve 0-18 yaş arası çocukları bulunan evli ve bir arada yaşayan çiftlerin birlikte ebeveynlik uyumlarını ölçmek amacıyla tasarlanmıştır. BEÖ, 46 maddeden oluşmakta ve 4'lü Likert tipindedir (1= Bize hiç uygun değil; 4= Bize tamamen uygun). Ölçek altı alt boyuttan oluşmaktadır. Birlikte ebeveynlik desteği alt boyutunda faktör yüklerinin .54 ile .80, birlikte ebeveynliğin küçümsenmesi alt boyutunda .58 ile .79, birlikte ebeveynlik iş bölümü alt boyutunda .71 ile .78, aile ilişkilerinin ortak yönetimi alt boyutunda .57 ile .77, birlikte ebeveynlik çatışması alt boyutunda .57 ile .72 ve birlikte ebeveynlik anlaşması alt boyutunda .56 ile .78 arasında olduğu belirtilmiştir. Ortak varyans katsayılarının .45 ile .83 arasında değiştiği ifade edilmiştir (Özdemir ve diğerleri, 2021). BEÖ için yapılan geçerlik analizlerinde $\chi^2(981) = 3266.875$, $p < .001$, $\chi^2/sd = 3.33$, CFI = .91, TLI = .91, RMSEA = .06 CI [.06, .06] değerleri elde edilmiştir. Bu değerler altı faktörlü olan hipotez modelin veri seti ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Güvenirlik analizlerinde ise alt boyutlar için Cronbach Alfa katsayıları .87 ile .95 arasında, toplam puan için ise .97 olarak rapor edilmiştir (Özdemir ve diğerleri, 2021). Bu çalışmada elde edilen verilerin güvenirlik analizinde Cronbach Alfa katsayılarının .81 ile .85 arasında, toplam puan için ise .83 olduğu bulunmuştur.

Birlikte Ebeveynlik Ölçeği-Doğum Öncesi Versiyonu (BEÖ-DÖV). Bu çalışmada, anne baba adaylarının birlikte ebeveynlik algılarını değerlendirmek için Birlikte Ebeveynlik Ölçeği'nin (BEÖ) doğum öncesi versiyonu kullanılmıştır. BEÖ-DÖV, Özdemir ve diğerleri tarafından (2024) geliştirilmiş olup, toplamda 6 boyuttan ve 24 maddeden oluşmaktadır. Birlikte ebeveynlik desteği alt boyutunda faktör yüklerinin .74 ile .93, birlikte ebeveynliğin küçümsenmesi alt boyutunda .57 ile .67, birlikte ebeveynlik

iş bölümü alt boyutunda .67 ile .82, aile ilişkilerinin ortak yönetimi alt boyutunda .56 ile .80, birlikte ebeveynlik çatışması alt boyutunda .65 ile .82 ve birlikte ebeveynlik anlaşması alt boyutunda .61 ile .88 arasında olduğu belirtilmiştir. Ortak varyans katsayılarının .51 ile .87 arasında değiştiği ifade edilmiştir (Özdemir ve diğerleri, 2024). Katılımcılar, ölçekteki maddelere 4'lü Likert derecelendirme anahtarıyla yanıt vermişlerdir (1 = Bize hiç uygun değil; 4 = Bize tamamen uygun). BEÖ-DÖV için her bir alt boyutun puanı ve toplam puan hesaplanabilmektedir. Araştırmacılar, BEÖ-DÖV'nun yapı geçerliliğine ve ölçüt-bağıntılı geçerliliğe sahip olduğunu rapor etmişlerdir ($\chi^2(183) = 352.531$, $p < .001$, $\chi^2/sd = 1.93$, CFI = .90, TLI = .89, RMSEA = .07 CI [.06, .09]). BEÖ-DÖV'nun güvenilirlik katsayılarının alt boyutlar için .64 ile .91 arasında değiştiği, toplam puan için ise .90 olduğu belirtilmiştir (Özdemir ve diğerleri, 2024). Bu çalışmada elde edilen verilerin güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa katsayılarının .88 ile .89 arasında, toplam puan için ise .89 olduğu bulunmuştur.

Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği (ARİKÖ). Bu ölçek, araştırmada bağımlı değişken olarak katılımcıların romantik ilişki doyumlarını ölçmek için kullanılmıştır. Ölçek, Fletcher ve diğerleri (2000) tarafından geliştirilmiş olup, Türkçeye uyarlaması Sağkal ve Özdemir (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte toplam altı madde bulunmakta olup, bu maddeler 7'li Likert ölçeği üzerinde yanıtlanmıştır (1 = Hiç; 7 = Çok). Tek boyutlu faktör yapısına sahip olan ölçeğin yapı geçerliliğine ve ölçüt-bağıntılı geçerliğe sahip olduğu raporlanmıştır ($\chi^2/sd = 2.55$, CFI = .99, NFI = .98, RMSEA = .07). Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ise .86 olarak belirtilmiştir (Sağkal ve Özdemir, 2018). Bu çalışmada elde edilen verilerin güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa katsayılarının .59 ile .70 arasında, toplam puan için ise .68 olduğu bulunmuştur. Hair ve diğerleri tarafından (2010) .40 ile .60 arası Cronbach Alfa katsayısı oldukça güvenilir olarak değerlendirilmektedir.

Kısa Semptom Envanteri (KSE) (Depresyon ve Kaygı). Araştırmada, depresyon ve kaygı bağımlı değişkenlerini ölçmek amacıyla Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. Bu ölçek, Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş olup, 53 maddeden oluşmaktadır. Maddeler, katılımcılar tarafından 4'lü Likert derecelendirme anahtarı üzerinde yanıtlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye

uyarlaması Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, Kısa Semptom Envanteri'nin depresyon ve kaygı alt boyutları kullanılmıştır. Ölçeğin depresyon ve kaygı alt boyutları için yapılan güvenirlik analizlerinde Cronbach alfa katsayısı .82 olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada elde edilen verilerin güvenirlik analizinde depresyon alt boyutu Cronbach Alfa katsayılarının .73 ile .80 arasında, toplam puan için ise .79 olduğu; kaygı alt boyutu Cronbach Alfa katsayılarının .77 ile .82 arasında, toplam puan için ise .81 olduğu belirlenmiştir.

Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı (BEGEP)

Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı (BEGEP), alanyazındaki kuramsal açıklamalar ve ampirik bulgular doğrultusunda geliştirilmiştir. Kuramsal açıklamalar dikkate alındığında müdahale programının temel özelliklerini şu şekilde özetleyebilmek mümkündür: Birlikte ebeveynlik programı ilk çocuklarını bekleyen aday anne babaların birlikte ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik bir erken müdahale programı olarak tasarlanmıştır. Bunun nedeni, aday anne babaların değişime daha açık olmaları ve ebeveynliğe geçiş sürecinin bu eğitimler için en uygun zaman dilimi olmasıdır (Feinberg, 2002). BEGEP, beceri temelli bir psiko-eğitim programı olarak yapılandırılmıştır. Uygulamalar, didaktik öğretim, alıştırma, davranışsal prova, rol oynama vb. teknikleri içermektedir. Evli çiftlerin birlikte programa katılabilme, oturumlarda sürekliliği sağlama ve pandemi süreci gibi güçlükler de dikkate alınarak program maksimum beş oturum ile sınırlandırılmıştır. Her bir oturum 120-180 dakikalık süreyi kapsamaktadır. BEGEP'in oturumları, 1. Oturum "Ebeveynliğe Geçiş", 2. Oturum "Çocuk Yetiştirmede Takım Olabilme", 3. Oturum "Birlikte Ebeveynlik Becerilerini İnşa Etme-1", 4. Oturum "Birlikte Ebeveynlik Becerilerini Evlilik İlişkisi Üzerinden İnşa Etme-2", 5. Oturum ise "Birlikte Ebeveynliğe Olumlu Geçiş" başlıklarından oluşmaktadır. Uygulama öncesinde bu oturumların içeriğini kapsayan Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı Uygulayıcı ve Katılımcı Kılavuz Kitapları hazırlanmıştır. Asıl uygulamalar öncesinde dört çiftten oluşan bir grupta BEGEP'in pilot uygulaması gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamalardan elde edilen geribildirimler doğrultusunda program revize edilmiş ve son hali verilmiştir. Programın odak noktası, ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışlarını koordine etme,

birbirlerini destekleme yolları ve çocuk yetiştirme konusundaki çatışmayı yönetme yollarını güçlendirmektir. Program, anne babaların genel olarak ebeveynlik deneyimleriyle ilgili bilgi vererek, iletişim becerilerini geliştirerek ve eşlerin birbirlerine yönelik beklentilerini tartışmaya açarak, geçiş sürecinin zorluklarını en aza indirmeyi ve birlikte ebeveynlik desteğini artırmayı hedeflemektedir. Bu programın odağı temelde birlikte ebeveynlik ilişkilerini geliştirmeye yöneliktir, ancak program: ebeveyn-çocuk bağı, bebek uykusu ve beslenmesi gibi konuları sınırlı düzeyde de olsa içermektedir. Bu bağlamda oturumların içeriğinin ebeveynliğe geçiş döneminin ardından ortaya çıkma olasılığı yüksek olan risklere yanıt verme özelliği de taşıdığı düşünülmektedir.

Verilerin analizi

Deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların birlikte ebeveynlik düzeyleri, evlilik ilişki kalitesi, depresyon ve kaygı düzeylerinin BEGEP'ten önce, hemen sonra ve altı ay sonra anlamlı bir şekilde değişip değişmediğini saptamak amacıyla veriler üzerinde Tekrarlı Ölçümler için Varyans Analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Tekrarlı ölçümler için ANOVA deneysel çalışmalarda zamana göre grup içi etkinin ölçülmesi amacıyla uygulanmaktadır (Field, 2009). İstatistiksel analizlerde IBM SPSS 25.0 paket programından yararlanılmıştır.

Tekrarlı Ölçümler için ANOVA uygulanmadan önce, analizin varsayımları kontrol edilmiştir. İlk olarak değişkenlere ilişkin verilerin normal dağılımda olup olmadığı kontrol edilmiştir. Alanyazında çarpıklık değerleri -1.5 ile +1.5 arasında olması halinde normal dağılımın sağlandığı kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Buna göre birlikte ebeveynlik düzeylerinde öntestten elde edilen verilerin çarpıklık değerinin .085, sontestten elde edilen verilerin çarpıklık değerinin -.426, izleme testinden elde edilen verilerin çarpıklık değerinin ise -.156 olduğu tespit edilmiştir. Romantik ilişki kalitesi değişkenine ilişkin verilerin normal dağılımına ilişkin için öncelikle öntest, sontest ve izleme ölçümlerinin çarpıklık değerlerine bakılmış, +1,5 ile -1,5 arasında olmadığı gözlemlenmiştir (öntest=-3.36, sontest=-3.97, izleme= -1.97). Ancak ardından Q-Q grafiği incelendiğinde, aşırı bir sapma gözlemlenmediği ve Tekrarlı Ölçümler için ANOVA analizinin normal dağılımdan aşırı sapmadığı sürece, normal dağılıma dirençli olduğu ifade edildiği için analize devam edilmiştir (Stevens, 1996). Depresyon

düzeyi değişkeni için elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğunun değerlendirildiğinde, öntestten elde edilen verilerin çarpıklık değerinin 1.214, sontestten elde edilen verilerin çarpıklık değerinin .870, izleme testinden elde edilen verilerin çarpıklık değerinin ise 1.314 olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda normalliğin sağlandığı söylenebilmektedir. Kaygı düzeyi hakkında elde edilen verilerin normal dağılımda olup olmadığının belirlenmesi için öntest, sontest ve izleme ölçümlerinin çarpıklık değerlerine bakılmış, +1,5 ile -1,5 arasında olduğu gözlemlenmiştir (öntest=1.353, sontest=1.134, izleme=1.227). Normallik varsayımını sağladığı söylenebilmektedir.

Diğer bir varsayım olan küresellik ise Mauchly Küresellik Testi ile değerlendirilmiştir. Küresellik varsayımı sağlanamadığı durumlarda, analizler için tek değişkenli yaklaşım tercih edilmiş ve epsilon değeri .75 'ten küçükse Greenhouse- Geisser düzeltmesi yapılırken epsilon değeri .75'ten büyükse Huynh- Feldt düzeltmesi yapıldıktan sonra elde edilen değerler raporlanmıştır (Field, 2009). Mauchly Küresellik testi sonuçlarında, öntest, sontest ve izleme uygulamaları sonucunda elde edilen tekrarlı ölçüm değerlerinin küresellik varsayımını sağlamadığına ulaşılmıştır ($W = .905$ $p < .05$). Buna göre bu ölçekten alınan ölçümlere ilişkin grup içi etki incelenirken Huynh- Feldt düzeltmesi dikkate alınarak elde edilen F-değerleri rapor edilmiştir. Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeğinden (ARİKÖ) farklı zamanlardaki tekrarlı ölçümlerin küresellik varsayımını sağlanmamıştır ($W = .488$, $p < .05$). Bu nedenle, ölçekten alınan ölçümlerde grup içi etki incelenirken Greenhouse-Geisser düzeltmesi kullanılarak elde edilen F-değerleri rapor edilmiştir. Kısa Semptom Envanteri (KSE) Depresyon alt boyutunda tekrarlı ölçüm değerlerinin küresellik varsayımını sağlanmamıştır ($W = .725$, $p < .05$). Bu nedenle, bu ölçekten alınan ölçümlere ilişkin grup içi etki incelenirken Huynh-Feldt düzeltmesi kullanılarak elde edilen F-değerleri rapor edilmiştir. KSE'nin Kaygı alt boyutundan farklı zamanlardaki tekrarlı ölçümlerin küresellik varsayımını sağlamadığını göstermiştir ($W = .908$, $p < .05$). Bu nedenle, bu ölçekteki ölçümlere ilişkin grup içi etkiyi incelemek için Huynh-Feldt düzeltmesi kullanılarak elde edilen F-değerleri rapor edilmiştir.

İşlem yolu

Bu araştırma, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınan etik kurul izni (26.12.2017 tarih ve 31906847/050.04.04-08/09 nolu karar) ve Aydın İl Sağlık Müdürlüğü'nden alınan yasal izne dayalı olarak yürütülmüştür. Çalışma kapsamında, anne baba adaylarına ulaşmak için Aydın'da Aile Sağlığı Merkezleri'ne, Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi'ne ile Özel Kadın Doğum Polikliniklerine ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Kurumlara programın duyuru afişleri asılmış, broşürleri bırakılmıştır. Poliklinik randevusu için gelen anne baba adaylarına bekleme salonlarında araştırma hakkında bilgi verilmiş; bilgilendirilmiş onamın ışığında bireyler araştırmaya katılıma davet edilmişlerdir. Ayrıca doğum fotoğrafçıları, yerel haber sayfaları ve hamile pilatesi olan spor salonlarıyla görüşmeler yapılarak sosyal medya sayfalarında paylaşımları için duyuru afişleri online olarak gönderilmiştir. Ek olarak Aydın Adnan Menderes Üniversitesi web sayfasına duyuru afişi eklenmiş, akademik ve idari personellerinin kurum e-postalarına üniversite tarafından eğitim hakkında bilgilendirici bir e-posta atılmıştır. Bu duyurular sonucunda afişte yer alan irtibat numaralarına ulaşım sağlayan katılımcı adaylarının bilgileri takip listesine eklenerek ön kayıtları alınmış ve katılımcı havuzu oluşturulmuştur. Hedeflenen katılımcı sayısı olan 40 çifte ulaşılmıştır. Ardından, katılımcı öntest uygulamaları, gizlilik ve gönüllülük ilkeleri doğrultusunda kâğıt-kalem testleriyle gerçekleştirilmiş ve yaklaşık olarak 25-30 dakika sürmüştür. Katılımcı havuzunda yer alan tüm katılımcılara öntest uygulanmıştır. Öntest puanları dikkate alınarak denek çiftler oluşturulmuştur. Denek çiftlerinden biri deney, diğeri kontrol grubuna rastgele atanmıştır. Grupların oluşmasının ardından deney grubundaki katılımcılara BEGEP uygulanırken, kontrol grubu bekleme listesinde yer almış ve bu gruba herhangi bir uygulama yapılmamıştır.

Beş oturumdan oluşan program, her hafta düzenli bir şekilde gerçekleştirilmiş ve 120-180 dakika arasında sürmüştür. Oturum esnasında etkinlikler arasında mola verilmiştir. Oturumlar, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Konferans salonunda gerçekleştirilmiştir. Covid-19 salgınından dolayı, katılımcıların ve proje ekibinin sağlığını korumak amacıyla geniş ve birçok havalandırma yolu bulunan bir salon tercih edilmiştir. Katılımcıların oturma düzeninin aralıklı ama aynı zamanda birbirlerinden kopmayacakları,

rahat iletişim kurabilecekleri bir mesafede olması gözetilmiştir. Oturumlarda didaktik anlatım, çiftler için iletişim alıştırmaları, yazılı çalışma sayfaları, rol oynama, grup tartışması, ödev, süpervizyon ve geri bildirim verme gibi çeşitli teknikler kullanılmıştır. Program, toplam 15 çift ve %100 devam oranıyla deney grubunda başarılı bir biçimde tamamlanmıştır. Kontrol grubunda ise ön test-son test ölçümlerinde herhangi bir katılımcı kaybı yaşanmamıştır. Oturumlar sonucunda deney grubundaki katılımcılara katılım belgesi verilmiştir. Bunun dışında araştırmada, katılımcılara ödeme ya da ödüllendirme yapılmamıştır. Müdahale programının uygulanmasının ardından deney ve kontrol grubuna sontest uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcılara izleme ölçümleri ise sontest uygulamasından altı ay sonra yapılmıştır. Etik ilke çerçevesinde kontrol grubunda yer alan katılımcılara izleme ölçümleri alındıktan sonra BEGEP uygulanmıştır.

BULGULAR

BEGEP'in birlikte ebeveynlik ilişkilerine etkisine ilişkin bulgular

Araştırmada, BEGEP'in katılımcıların birlikte ebeveynlik ilişkileri üzerindeki etkisinin sınanması amacıyla, deney ve kontrol grubunun zamana göre değişiminin ölçülmesi hedeflenmiş ve bu amaç doğrultusunda, Tekrarlı Ölçümler için İki Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Birlikte Ebeveynlik Ölçeğinden elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistikleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. BEÖ'den Elde Edilen Verilere İlişkin Betimsel İstatistik Tablosu

Gruplar	Öntest			Sontest			İzleme Testi		
	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss
Deney	30	3.01	.17	30	3.94	.07	30	3.72	.17
Kontrol	40	3.01	.13	40	3.03	.41	40	3.03	.27

Tablo 3'te görüldüğü gibi, deney grubundaki katılımcıların Birlikte Ebeveynlik Ölçeğinde öntest ölçümünde ortalama puanları 3.01 iken, sontest ölçümünde 3.94'e yükselmiştir. İzleme testinde ise 3.72'ye düşmüştür. Kontrol grubuna bakıldığında, öntest ölçümünde puanların ortalaması 3.01, sontest ölçümünde 3.03 ve izleme ölçümünde puanların ortalaması 3.03 olarak

bulunmuştur. Elde edilen ortalama puanlar arasındaki farklılığın anlamlılığını test etmek amacıyla, deney ve kontrol gruplarına uygulanan öntest, sontest ve izleme testinden alınan puan ortalamalarına ilişkin tekrarlı ölçümler için ANOVA sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. BEÖ Puanlarının Tekrarlanan Ölçümler için ANOVA Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı		Kareler		F	p	η ²
		Sd	Ortalaması				
Gruplar içi							
Ölçüm (öntest-sontest-izleme)	8.352	1.902	4.391	83.279	.000	.550	
Grup*Ölçüm	7.870	1.902	4.137	78.464	.000	.536	
Hata	6.820	129.346	.053				

Tablo 4'te görüldüğü üzere, BEGEP'e katılan deney grubu ile katılmayan kontrol grubu arasında Huynh-Feldt düzeltmesi yapıldıktan sonra gruplar arasında ölçüm zamanına bağlı olarak manidar bir farklılık ortaya çıkmıştır ($F=78.464$, $p=.000$). Ayrıca, Eta-kare (η^2) değerine bakıldığında, farklı gruplarda olmanın puanlardaki değişkenliğin %54'ünü açıkladığı görülmektedir. Eta-kare değerleri için yapılan sınıflandırmada, $\eta^2=.01$ küçük, $\eta^2=.06$ orta ve $\eta^2=.14$ ise büyük etki büyüklüğünü ifade eder (Büyüköztürk, 2010). Bu nedenle, birlikte ebeveynlik değişkeni açısından elde edilen Eta-kare değeri, uygulanan deneysel işlemin katılımcıların birlikte ebeveynliği üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında, öntest, sontest ve izleme testlerinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki farkın kaynağını belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni Testi uygulanmış ve Tablo 5'te sunulmuştur.

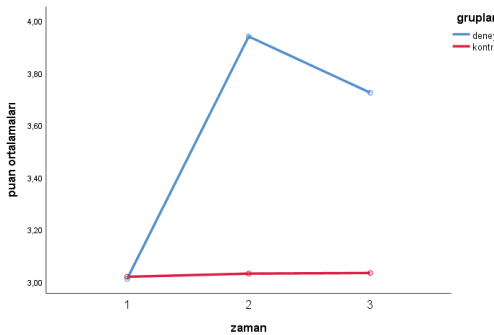
Tablo 5. BEÖ'den Elde Edilen Puan Ortalamalarına İlişkin Bonferroni Test Sonuçları

	(I) Zaman - (J) Zaman	Ortalama Farkları (I-J)	S. E	p	Farklar için %95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Deney Grubu	Sontest-Öntest	.929*	.030	.000	.852	1.006
	İzleme-Öntest	.714*	.042	.000	.607	.820
	Sontest-İzleme	.216*	.032	.000	.134	.297

	Sontest-Öntest	.012	.068	1.000	-.158	.182
Kontrol Grubu	İzleme-Öntest	.014	.045	1.000	-.099	.128
	İzleme-Sontest	.002	.066	1.000	-.163	.168

* $p < .05$

Tablo 5'te görüldüğü üzere, deney grubundaki katılımcıların öntest ve sontest ölçümlerinden elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak manidardır ($p < .05$). Benzer şekilde, öntest ve izleme ölçümlerinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark da istatistiksel olarak manidar bulunmuştur ($p < .05$). Deney grubundaki katılımcılar arasında, sontest ve izleme ölçümleri arasında da benzer şekilde puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p < .05$). Kontrol grubundaki katılımcıların ise ölçümlerinden elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p > .05$). Deney ve kontrol gruplarının öntest, sontest ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için Bonferroni Testi uygulanmıştır. Test sonucunda, deney ve kontrol gruplarının öntest, sontest ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (Deney ve Kontrol gruplarının ortalama farkı = -0.530, $SE = 0.038$, $p = .000$). Bu bulguların görsel olarak incelenmesi için, deney ve kontrol grubunun BEÖ'den elde edilen öntest, sontest ve izleme ölçümlerindeki puan ortalamalarındaki değişimi gösteren çizgi grafiği Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. BEÖ Öntest, Sontest ve İzleme Ölçümleri Puan Ortalamalarındaki Değişimi Gösteren Çizgi Grafiği

Şekil 1'de sunulduğu gibi, öntest aşamasında deney ve kontrol gruplarından BEÖ'de benzer başlangıç puanları elde edilmiştir. Ancak, deneysel müdahalenin ardından deney grubundaki katılımcıların puan ortalamalarında belirgin bir artış gözlenmiştir. Kontrol grubunda ise puan ortalamalarında anlamlı bir değişim olmamıştır; puanlar başlangıç seviyesinde kalmıştır. Altı ay sonra gerçekleştirilen izleme ölçümlerine göre, deney grubundaki puan ortalamalarında düşüş gözlenmiştir. Bununla birlikte, kontrol grubunun puanları yine önceki seviyede sabit kalmıştır ve anlamlı bir değişiklik göstermemiştir.

BEGEP'in çiftlerin romantik ilişki kalitesi üzerindeki etkisine ilişkin bulgular

Araştırmada, BEGEP'in katılımcıların romantik ilişki kalitesine etkisinin belirlenmesi amacıyla Tekrarlı Ölçümler için İki Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ARİKÖ'den elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. ARİKÖ'den Elde Edilen Verilere İlişkin Betimsel İstatistik Tablosu

Gruplar	Öntest			Sontest			İzleme Testi		
	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss
Deney	30	40.43	1.81	30	41.60	.86	30	41.00	1.72
Kontrol	40	40.17	3.31	40	40.03	3.35	40	40.18	2.93

Tablo 6'da gösterildiği gibi, deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların ARİKO ölçeğinden aldıkları öntest puan ortalamaları sırasıyla 40.43 ve 40.17'dir. Deney grubunun sontest puan ortalaması 41.60'a yükselirken, kontrol grubunda ise 40.03 olarak kaydedilmiştir. İzleme ölçümlerinde ise deney grubunun puan ortalaması 41.00 iken kontrol grubunun puan ortalaması 40.18'dir. Elde edilen bu ortalama puanlar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan tekrarlı ölçümler için ANOVA sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. ARİKO Puanlarının Tekrarlı Ölçümler için ANOVA Sonuçları

Kaynak	Kareler		Kareler		F	p
	Toplamı	Sd	Ortalaması			
Gruplar içi						
Ölçüm (öntest-sontest-izleme)	8.898	1.323	6.728	.968	.352	
Grup*Ölçüm	14.956	1.323	11.307	1.627	.207	
Hata	624.978	89.942	6.949			

Tablo 7’de görüldüğü üzere katılımcılardan öntest, sontest ve izleme ölçümlerinde elde edilen puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (F= 1.627 $p>.05$).

BEGEP’in bireylerin depresyon düzeyleri üzerindeki etkisine ilişkin bulgular

Araştırmada, BEGEP’in katılımcıların depresyon düzeyine etkisinin belirlenmesi amacıyla Tekrarlı Ölçümler için İki Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. KSE’den (Depresyon) Elde Edilen Verilere İlişkin Betimsel İstatistik Tablosu

Gruplar	Öntest			Sontest			İzleme Testi		
	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss
Deney	30	5.57	4.22	30	4.93	3.65	30	5.33	6.24
Kontrol	40	5.23	4.43	40	5.60	3.86	40	6.33	5.83

Tablo 8’de gösterildiği gibi, deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların KSE’nin depresyon alt boyutundan öntest uygulamasındaki puan ortalamaları sırasıyla 5.57 ve 5.23 olarak belirlenmiştir. Deney grubunda yapılan sontest uygulamasında puan ortalaması 4.93’e düşerken, kontrol grubunda ise 5.60 olarak kaydedilmiştir. İzleme ölçümlerinde ise deney grubunun puan ortalaması 5.33 iken kontrol grubunun puan ortalaması 6.33 olarak elde edilmiştir. Bu ortalamalar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için, deney ve kontrol gruplarına uygulanan ön-son-izleme testlerinden elde edilen puan ortalamalarına ilişkin tekrarlı ölçümler için ANOVA sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. KSE (Depresyon) Puanlarının Tekrarlanan Ölçümler için ANOVA Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kare
Gruplar içi Ölçüm (öntest-sontest-izleme)	12.725	1.623	7.839	.414	.619	.006
Grup*Ölçüm Hata	16.210	1.623	9.986	.528	.554	.008
	2088.294	110.387	18.918			

Tablo 9'da görüldüğü gibi katılımcıların öntest, sontest ve izleme ölçümlerinde depresyon puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F = .528$ $p > .05$).

BEGEP'in bireylerin kaygı düzeyleri üzerindeki etkisine ilişkin bulgular

Araştırmada, deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların kaygı düzeylerinin BEGEP öncesinde, hemen sonrasında ve altı ay sonrasındaki değişimini değerlendirmek amacıyla Tekrarlı Ölçümler için İki Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. KSE'den (Kaygı) Elde Edilen Verilere İlişkin Betimsel İstatistik Tablosu

Gruplar	Öntest			Sontest			İzleme Testi		
	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss	N	\bar{x}	ss
Deney	30	4.73	5.47	30	4.37	4.48	30	4.50	5.86
Kontrol	40	4.56	4.72	40	4.90	4.86	40	5.83	5.50

Tablo 10'da görüldüğü gibi, deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların KSE'nin Kaygı alt boyutundan öntest uygulamasındaki puan ortalamaları sırasıyla 4.73 ve 4.56 olarak belirlenmiştir. Deney grubunun sontest uygulamasında puan ortalaması 4.37'ye düşerken, kontrol grubunda ise 4.90 olarak kaydedilmiştir. İzleme ölçümlerinde ise deney grubunun puan ortalaması 4.50 iken kontrol grubunun puan ortalaması 5.83 olarak elde edilmiştir. Bu elde edilen ortalama puanlar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak manidar olup olmadığını belirlemek amacıyla, deney ve kontrol

gruplarına uygulanan ön-son-izleme testlerinden alınan puan ortalamalarına ilişkin tekrarlı ölçümler için ANOVA sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. KSE (Kaygı) Puanlarının Tekrarlanan Ölçümler için ANOVA Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kare
Gruplar içi						
Ölçüm (ön-son-izleme)	12.602	1.908	6.605	.380	.675	.006
Grup*Ölçüm	19.517	1.908	10.229	.589	.549	.009
Hata	2254.550	129.741	17.377			

Tablo 11’de sunulduğu gibi katılımcılardan elde edilen verilerde kaygı puan ortalamalarının farkı öntest, sontest ve izleme testi ölçümlerinde istatistiksel olarak manidar olmadığı saptanmıştır ($F=.589$ $p>.05$). Sonuç olarak, katılımcıların birlikte ebeveynlik düzeyleri, BEGEP öncesi, hemen sonrası ve altı ay sonrası ölçümlerinde puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Ancak, romantik ilişki kalitesi, depresyon ve kaygı düzeylerine ilişkin öntest, sontest ve izleme ölçümlerinde puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Hem ulusal hem de uluslararası yazın incelendiğinde, çocukların ve ebeveynlerin iyilik hallerini ve uyum davranışlarını artırabilmek için çoğunlukla anne-çocuk olmak üzere bireysel ebeveynliğe yönelik müdahale programlarının geliştirilmiş olduğu görülmektedir (Juffer ve diğerleri, 2008; Sümer ve diğerleri, 2020). Geçmiş çalışmalarda bu tür bireysel ebeveynliği iyileştirici müdahale programlarının çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerine önemli katkıları gösterilmiş olsa da dünyada çocukların büyük bir çoğunluğu birden fazla ebeveyn ile büyümektedir. Birden fazla ebeveynin birlikte oluşturdukları dinamiğin, diğer bir ifadeyle birlikte ebeveynliğin, bireysel ebeveynlikten farklı olarak çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir (McHale ve Sirotkin, 2019). Bu nedenle, birlikte ebeveynliği iyileştirici müdahale programlarının önemi son yıllarda daha da çok anlaşılmıştır. Uluslararası alanda son zamanlarda geliştirilmeye başlanan

bu tür müdahale programlarının (Eira Nunes ve diğerleri, 2021; Pinquart ve Teubert, 2010) Türkiye’de ilk örneği mevcut çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, Türkiye’de ilk defa birlikte ebeveynliği güçlendirmeye yönelik bir müdahale programının geliştirilmesi, uygulanması ve etkisinin gösterilmesi açısından ulusal alanyazında önemli bir yere sahip olacaktır. Mevcut çalışma kapsamında, ilk kez anne-baba olacak ebeveyn adaylarının birlikte ebeveynliğini geliştirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı (BEGEP) isimli bir müdahale programı geliştirilmiştir. Bu müdahale programının hamilelik döneminde başlayan ebeveynliğe geçiş dönemindeki anne-babaların, birlik olabilmeleri, çocukları ile ilgili verilecek kararlarda ve bakım işlerinde bir takım gibi hareket edebilmelerine yardımcı olunması hedeflenmiştir. Bu hedefler bağlamında araştırmada geliştirilen programın etkililiği incelenmiştir. Çalışma kapsamında BEGEP’in etkisini test etmek amacıyla deney ve kontrol gruplarına rastgele atanmış anne-babalardan toplamda üç farklı zamanda (öntest, sontest, izleme testi) veri toplanmış ve bu veriler karşılaştırılmıştır.

Mevcut çalışmanın bağımlı değişkenlerinden olan birlikte ebeveynliğe yönelik kurulan denenceleri “Deney grubu katılımcılarının birlikte ebeveynlik öntest ve sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?” ve “Deney ve kontrol grubu katılımcılarının birlikte ebeveynlik son test puanları arasında anlamlı fark var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Birlikte ebeveynlik ilişkisinin zaman içerisindeki değişiminde deney ve kontrol grubu arasında farklılıklar görülmüştür. Hamilelik döneminde benzer seviyede olan birlikte ebeveynlik ilişkisi, kontrol grubuna göre, deney grubundaki katılımcılarda müdahale sonrasında anlamlı olarak artmıştır. Bu sonuç araştırmanın denenceleri çerçevesinde beklenen bir sonuçtur. Bu bağlamda mevcut çalışma alanyazındaki çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Eira Nunes ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan ve birlikte ebeveynlik programlarının etkililiğinin incelendiği meta analiz çalışmasında 21 çalışmanın sonuçları analiz edilmiş ve birlikte ebeveynlik programlarının birlikte ebeveynlik düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Müdahale programından 6 ay sonra yapılan izleme çalışmasında deney grubunun birlikte ebeveynlik puanlarında bir düşüş saptanmıştır. Bu düşüş; izleme testinin doğumdan altı ay sonra yapılmış olması, ebeveynlerin kullandıkları birlikte ebeveynlik

becerilerinin henüz yeterince farkında olmaması, bebeğin doğumuyla birlikte sadece bebeğin temel bakımının sağlanmasına odaklanılmış olması gibi nedenlerden kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. Bu düşünüşe rağmen izleme testinde deney grubunda kontrol grubundan daha yüksek bir birlikte ebeveynlik ilişkisi raporlanmıştır. Bu bulgu, BEGEP'in birlikte ebeveynlik ilişkisi üzerindeki etkililiğine ilişkin ampirik kanıt sunmaktadır.

Araştırmanın diğer bir bağımlı değişkeni olan katılımcıların romantik ilişki kalitesine yönelik denenceleri “Deney grubu katılımcılarının romantik ilişki kalitesi öntest ve sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?” ve “Deney ve kontrol grubu katılımcılarının romantik ilişki kalitesi sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın bulgularında hem deney hem de kontrol grubunda yer alan katılımcıların romantik ilişki kalitelerinin deneysel işlem öncesi, sonrası ve altı ay sonrasında farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın denenceleri çerçevesinde beklenmedik bir sonuç olsa da alanyazında benzer sonuca ulaşılan çalışmalar mevcuttur (örn., Takeishi ve diğerleri, 2019; Philipp ve diğerleri, 2020). Alanyazına bakıldığında ampirik çalışmalarda romantik ilişki kalitesi ile birlikte ebeveynlik ilişkisi arasında iki yönlü bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir (Le vd., 2016). Deneysel çalışmalarda ise birlikte ebeveynlik müdahale programlarının romantik ilişki kalitesinin üzerinde etkisi olduğu tespit edilen (Eira Nunes ve diğerleri, 2021) müdahale programları olduğu gibi birlikte ebeveynlik becerilerini kazandırmaya yönelik programların romantik ilişki kalitesine etkisinin gözlemlenemediği çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Takeishi ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında uygulanan birlikte ebeveynlik müdahale programının çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkisine etkisi olduğu tespit edilirken çiftlerin romantik ilişki kalitesi ve ruh sağlığına etkisi bulunmamıştır. Sonuç olarak mevcut çalışmada deney grubunun Algılanan Romantik İlişki Kalitesi ölçeğinden aldığı puan ortalamalarında öntest ve sontest arasında anlamlı bir farklılık olmamasının BEGEP'e bağlı olup olmadığı bilinmemektedir. Bu bağlam değerlendirildiğinde, deneysel işlemin olumlu etkisi her iki ebeveynin de çocuğun bakım sürecine ortaklaşa katılımıyla çocuğun gelişiminin daha sonraki aşamalarında ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Her iki ebeveynin de çocuk bakımına katılması ve birlikte ebeveynlik becerilerini kullanmasının uzun vadede çiftlerin romantik ilişki

kalitesine olumlu bir etkisi olduğunu gösteren ampirik çalışma bulguları da bunu desteklemektedir (Le ve diğerleri, 2016).

Araştırmanın diğer bağımlı değişkenleri olan katılımcıların depresyon ve kaygı düzeylerine ilişkin kurulan denenceleri “Deney grubu katılımcılarının depresyon düzeyi ön test ve son test puanları arasında anlamlı fark var mıdır?“, “Deney ve kontrol grubu katılımcılarının depresyon düzeyi sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?“, “Deney grubu katılımcılarının kaygı düzeyi öntest ve sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?” ve “Deney ve kontrol grubu katılımcılarının kaygı düzeyi sontest puanları arasında anlamlı fark var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın bulgularına göre deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların depresyon ve kaygı düzeylerinin deneysel işlem öncesi, sonrası ve altı ay sonrasında farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırmanın denenceleri çerçevesinde beklenmedik bir sonuç olsa da alanyazında benzer sonuca ulaşılan çalışmalar bulunmaktadır. Mevcut araştırma ile tutarlı olarak, Feinberg ve Kan’ın (2008) Aile Temelleri müdahale programının (Family Foundation) etkililiğini test ettiği çalışmasında da uygulanan programın ebeveynlerin depresyon ve kaygı seviyelerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki cinsiyetteki ebeveynin de doğum öncesindeki kaygı düzeyinin doğum sonrası dönemde düşmüş olması programın etkililiği ile değil de gebeliğin getirdiği normal kaygı düzeyi olarak açıklanmıştır. Philipp ve arkadaşlarının (2020) bir çalışmasında ise ebeveyn adaylarına hitap eden bir birlikte ebeveynlik müdahale programının etkililiği incelenmiştir. Doğum öncesi dönem olan müdahale programı öncesi öntest uygulaması ve doğum sonrası döneme denk gelen zaman diliminde ise sontest uygulaması gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonuçlarında ebeveynlerin depresyon seviyesinin deney ve kontrol grubunun her iki zaman diliminde de farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut çalışmada da bağımlı değişkenlerden ebeveynlerin ruh sağlığı kapsamında depresyon ve kaygı düzeylerinde öntest ve sontestten alınan puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık çıkmaması hakkında birkaç olası neden belirlenmiştir. İlk olarak, birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de çocuk sahibi olmak, toplumsal bir statü sahibi olma, neslin devamını sağlama gibi nedenlerden dolayı önemli görülmektedir (Günay ve Bener, 2013). Bireylerin de ebeveynliğe

atfettikleri anlam, kişiden kişiye değişmesiyle birlikte büyük ölçüde toplumsal normlardan etkilenmektedir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2015). Bu sebeple, bireyler için ebeveyn olmanın değeri önemini sürdürmektedir. Bu bağlamda ebeveyn olmanın getirdiği bazı stres faktörleri, bu süreçte bireyleri olumsuz etkileyebilmektedir ancak aynı zamanda ebeveyn olmanın toplumun hala büyük bir kısmında gerekli, önemli ve değerli olarak görülmesi, ebeveynliğe geçiş sürecinde bireylerin bu stres faktörleriyle baş edebilmelerinde kaynak oluşturmaktadır. Diğer bir neden ise uygulanan deneysel müdahalenin odak noktasının ebeveynlik becerileri olması ve bireysel gelişimlerinden ziyade çift olarak gelişimlerine odaklanılması katılımcıların bireysel ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin sınırlı kalmasında etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmada mevcut koşullar doğrultusunda ölçüm, örneklem ve araştırma modeli açısından bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar gelecek çalışmalara da ışık olması açısından ifade edilmiş ve gelecek çalışmalar için önerilere yer verilmiştir. İlk olarak, araştırma sadece Aydın il merkezinde yürütülmüştür. Ayrıca, çalışmanın başında heterojen bir çalışma grubu hedeflense de katılımcıların daha homojen bir grup oluşturdukları görülmektedir. Katılımcıların birçoğu üniversite mezunu ve bir işte çalışmaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlar bu grup özelinde değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla BEGEP'in düşük sosyo-ekonomik düzeyde ve dezavantajlı gruplarda etkisi bilinmemektedir. Bu sebeple, gelecek çalışmalarda farklı gruplara (örn., klinik tanı almış anne-babalar, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip anne-babalar vb.) BEGEP'in uygulanması önerilmektedir. Bu bağlamda BEGEP'in katılımcıların romantik ilişki kalitesi, depresyon ve kaygı düzeylerine etkisinin farklı gruplardan elde edilen sonuçları hakkında bilgi verilebilir. Diğer bir sınırlılık ise örneklem büyüklüğünün az olmasıdır. Psiko-eğitim programlarının uygulanması için yeterli ve uygun bir katılımcı sayısı olmasına rağmen etkililiğinin sınırlı olduğu çalışmaların daha büyük bir örnekleme sahip olması programın dış geçerliliği açısından daha fazla bilgi verecektir. Gelecek çalışmalarda daha büyük bir örneklem büyüklüğü ile, romantik ilişki kalitesi, depresyon ve kaygı düzeyi gibi etkinin saptanamadığı değişkenler tekrar değerlendirilebilir. Diğer bir sınırlılık ise izleme ölçümü doğumdan altı ay sonrasında uygulanmıştır. Anne babalar henüz bebekle uyum sürecinde olduğu için odak noktalarında

bebeğin bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanması olabilir. Bu sebeple romantik ilişki kalitesi, depresyon ve kaygı düzeylerindeki etki sonraki dönemlerde daha belirgin olabilir. Bu sebeplerle, gelecek çalışmalarda hem daha fazla hem de daha uzun vadeli izleme ölçümlerinin yapılması önerilmektedir. Uluslararası alanyazında, birlikte ebeveynliğin çocuğun uyumu üzerindeki etkisini ele alan birçok çalışma mevcuttur (McHale ve diğerleri, 2023). Ancak ülkemizde henüz bu konuda bir çalışma yürütülmemiştir. Bu sebeplerle, BEGEP uygulandıktan sonra çocuğun uyumuna ve ebeveynlere etkisinin incelendiği boylamsal bir çalışma yürütülmesi önerilmektedir. Son olarak Aydın il merkezinde BEGEP'e katılacak gönüllü katılımcıları bulmanın güç olması göz önünde bulundurularak araştırmaya bir plasebo grubu dâhil edilmemiştir. Bu da müdahale etkisinin test edilmesinin önüne geçmiştir. Gelecek çalışmalarda araştırmaya deney ve kontrol gruplarının yanında plasebo grubunun da eklenmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak, mevcut çalışmada, deneysel araştırma sonuçları, BEGEP'in anne ve babaların birlikte ebeveynlik ilişkilerini geliştirdiğini göstermiştir. Etkinliği mevcut çalışma ile gösterilmiş bu müdahale programının saha uygulamalarında yaygınlaşması ile programın ebeveynliğe geçiş sürecindeki anne ve babalara yardımcı olması beklenmektedir. Bu bağlamda, uygulayıcılara yönelik öneriler yer verilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki Aile Eğitimi ve Danışmanlık hizmetine ve Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmetine, Sağlık Bakanlığı tarafından düzenlenen ve hastanelerin kadın doğum birimlerinde bulunan gebe okullarının eğitim programlarına, belediyelerin bünyesinde yer alan Sosyal Hizmetler biriminin aile eğitimi programlarına BEGEP, katılımcıların özelliklerine uygun olarak uyarlanabilir. Sahada çalışan aile danışmanlarına ise ailelerle çalışma süreçlerinde ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ilişkisinin de ele alınması, grup çalışmalarında BEGEP'i grubun ihtiyacına göre uyarlanıp uygulanması önerilmektedir. Ebeveynliğin ortaklaşa yürütüldüğü bir aile, çocuğun bütün gelişim dönemleri için önemlidir ve çocuğun sağlıklı gelişimini destekler (Mchale ve Lindahl, 2011). Bu bağlamda, BEGEP çocukların gelişim dönemlerine göre uyarlanarak uygulanabilir. Her iki ebeveynin de çocuk yetiştirme süreçlerine aktif katılmasının, çocuğun akademik gelişimine olumlu bir etkisi olduğu hakkında araştırma bulguları bulunmaktadır (Dopkins vd, 2003). Okullarda, psikolojik danışmanların

velilere yönelik hazırladığı seminerlerin ve konferansların içeriğine birlikte ebeveynlik konusu dahil edilebilir. Birlikte ebeveynlik saha uygulamalarında giderek yaygınlaşan bir olgudur. Özel Aile Danışmanlığı Merkezleri Birlikte Ebeveynlik Terapisi (Coparenting Therapy) kapsamında, programda bulunan etkinlikleri danışanın ihtiyaçlarına göre uyarlayıp kullanabilir.

KAYNAKÇA

- Adamsons, K. (2013). Predictors of relationship quality during the transition to parenthood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 31(2), 160-171.
- Altenburger, L. E. (2022). Similarities and differences between coparenting and parental gatekeeping: implications for father involvement research. *Journal of Family Studies*, 1-25.
- Bai, X., Chen, M., He, R., and Xu, T. (2022). Toward an integrative framework of intergenerational coparenting within family systems: A scoping review. *Journal of Family Theory and Review*. 1-40.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard university press.
- Büyüköztürk, Ş. (2001). *Deneysel Desenler, Öntest-Sontest Kontrol Grubu Desen ve Veri Analizi*. 1. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Choi, J. K., Parra, G., and Jiang, Q. (2019). The longitudinal and bidirectional relationships between cooperative coparenting and child behavioral problems in low-income, unmarried families. *Journal of Family Psychology*, 33(2), 203-214.
- Cowan, P. A., and Cowan, C. P. (2003). Normative family transitions, normal family processes, and healthy child development. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes: Growing diversity and complexity* (pp. 424-459). The Guilford Press.
- Çelik, A. S., ve Atasever, İ. (2020). Gebelerde Algılanan Stres Düzeylerinin Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23(2), 267-276.
- Deave, T., Johnson, D., and Ingram, J. (2008). Transition to parenthood: the needs of parents in pregnancy and early parenthood. *BMC pregnancy and childbirth*, 8(1), 1-11.
- Derogatis, L. R. (1982). *Brief Symptom Inventory (BSI)*. APA PsycTests.
- Dew, J., and Wilcox, W. B. (2011). If momma ain't happy: Explaining declines in marital satisfaction among new mothers. *Journal of marriage and family*, 73(1), 1-12.
- Don, B. P., Biehle, S. N., and Mickelson, K. D. (2013). Feeling like part of a team: Perceived parenting agreement among first-time parents. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(8), 1121-1137.
- Dopkins Stright, A., and Neitzel, C. (2003). Beyond parenting: Coparenting and children's classroom adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 27(1), 31-40.
- Durtschi, J. A., Soloski, K. L., and Kimmes, J. (2017). The dyadic effects of supportive coparenting and parental stress on relationship quality across the transition to parenthood. *Journal of Marital and Family Therapy*, 43(2), 308-321.
- Eira Nunes, C., de Roten, Y., El Ghaziri, N., Favez, N., and Darwiche, J. (2021). Co-parenting programs: A systematic review and meta-analysis. *Family Relations*, 70(3), 759-776.

- Fagan, J. and Palkovitz, R. (2011). Coparenting and relationship quality effects on father engagement: Variations by residence, romance. *Journal of Marriage and Family*, 73, 637-653. doi:10.1111/j.1741- 3737.2011.00834.x
- Farr, R. H., and Patterson, C. J. (2013). Coparenting among lesbian, gay, and heterosexual couples: Associations with adopted children's outcomes. *Child development*, 84(4), 1226-1240.
- Feinberg, M. E. (2002). Coparenting and the transition to parenthood: A framework for prevention. *Clinical child and family psychology review*, 5(3), 173-195.
- Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: science and practice*, 3(2), 95-131
- Feinberg, M. E., Jones, D. E., Roettger, M. E., Hostetler, M. L., Sakuma, K. L., Paul, I. M., and Ehrenthal, D. B. (2016). Preventive effects on birth outcomes: Buffering impact of maternal stress, depression, and anxiety. *Maternal and Child Health Journal*, 20(1), 56-65.
- Feinberg, M. E., and Kan, M. L. (2008). Establishing family foundations: intervention effects on coparenting, parent/infant well-being, and parent-child relations. *Journal of Family Psychology*, 22(2), 253
- Fletcher, G. J., Simpson, J. A., and Thomas, G. (2000). The measurement of perceived relationship quality components: A confirmatory factor analytic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(3), 340-354.
- Günay, G., ve Bener, Ö. (2013). Gençlerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin tutumları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-16.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., and Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. Seventh Edition. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J. and Van IJzendoorn, M. H. (2008). *Promoting Positive Parenting: An Attachment-Based Intervention*. London, UK: Erlbaum.
- Kagıtcıbaşı, C., ve Ataca, B. (2015). Value of children, family change, and implications for the care of the elderly. *Cross-Cultural Research*, 49(4), 374-392.
- Le, Y., Hatch, S. G., Goodman, Z. T., and Doss, B. D. (2022). Does coparenting improve during the OurRelationship program? Explorations within a low-income sample during the COVID-19 pandemic. *Journal of Family Psychology*. 36(6), 1030–1035.
- Le, Y., McDaniel, B. T., Leavitt, C. E., and Feinberg, M. E. (2016). Longitudinal associations between relationship quality and coparenting across the transition to parenthood: A dyadic perspective. *Journal of Family Psychology*, 30(8), 918.
- Leonhardt, N. D., Rosen, N. O., Dawson, S. J., Kim, J. J., Johnson, M. D., and Impett, E. A. (2022). Relationship satisfaction and commitment in the transition to parenthood: A couple-centered approach. *Journal of Marriage and Family*, 84(1), 80-100.
- Markham, M. S., and Coleman, M. (2012). The good, the bad, and the ugly: Divorced mothers' experiences with coparenting. *Family Relations*, 61(4), 586-600.

- McHale, J. P. (2007). When infants grow up in multiperson relationship systems. *Infant mental health journal*, 28(4), 370-392.
- McHale, J. P., Stover, C., Dube, C., Sirotkin, Y., Lewis, S., and McKay, K. (2023). Randomized controlled trial of a prenatal focused coparenting consultation for unmarried black fathers and mothers: One-year infant and family outcomes. *Infant mental health journal*, 44(1), 27-42.
- McHale, J. P., and Fivaz-Depeursinge, E. (2010). Principles of effective co-parenting and its assessment in infancy and early childhood. *Parenthood and mental health: A bridge between infant and adult psychiatry*, 357-371.
- McHale, J. P., and Lindahl, K. M. (2011). *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems*. American Psychological Association.
- McHale, J. P., and Sirotkin, Y. S. (2019). Coparenting in diverse family systems. In *Handbook of parenting* (pp. 137-166). Routledge.
- Merrifield, K. A., and Gamble, W. C. (2013). Associations among marital qualities, supportive and undermining coparenting, and parenting self-efficacy: Testing spillover and stress-buffering processes. *Journal of Family Issues*, 34(4), 510-533.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard U. Press
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Şakiroğlu, M., Çevik, A. Ç. (2021). Birlikte Ebeveynlik Ölçeği: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 24(47), 40-58.
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Seyhan, A. G. ve Yılmaz Hiğde, A. (2024). Birlikte Ebeveynlik Ölçeği- Doğum Öncesi Versiyonu (BEÖ-DÖV): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*. <https://doi.org/10.51460/baebd.1376834>
- Özdemir, Y., ve Sağkal, A. S. (2020) Ebeveynlik dansı: Birlikte ebeveynliğe ilişkin kuramsal ve ampirik bir derleme. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 428-444.
- Parfitt, Y., and Ayers, S. (2014). Transition to parenthood and mental health in first-time parents. *Infant Mental Health Journal*, 35(3), 263-273.
- Petren, R. E., and Puhlman, D. J. (2021). Routines and coparenting as interrelated family management systems. *Journal of Family Theory and Review*, 13(2), 164-180.
- Philipp, A. C., Lee, J. K., Stamm, T. A., Wininger, M., Datler, W., and Kapusta, N. D. (2020). Coparenting Intervention for Expectant Parents Affects Relationship Quality: A Pilot Study. *The Tohoku journal of experimental medicine*, 252(1), 33-43.
- Ranta, M., Böök, M. L., Paloniemi, S., and Rönkä, A. (2022). "Equally, but in our own way": First-time parents' prenatal expectations of coparenting. *Journal of Family Studies*, 1-21.
- Sağkal, A. S., ve Özdemir, Y. (2018). Algılanan Romantik İlişki Kalitesi Ölçeği'nin (ARİKÖ) Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46), 22-40.

- Sahin, N. H., ve Durak, A. (1994). Kisa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Turk Gencleri Icin Uyarlanmasi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Salman-Engin, S., Sümer, N., Sağel, E., and McHale, J. (2018). Coparenting in the context of mother-father-infant versus mother-grandmother-infant triangular interactions in Turkey. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 3085-3095.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Settle, T., Lee, J. K., and Kamp Dush, C. M. (2016). Supportive coparenting relationships as a haven of psychological safety at the transition to parenthood. *Research in human development*, 13(1), 32-48.
- Schoppe-Sullivan, S J., Wang, J., Yang, J., Kim, M., Zhang, Y., and Yoon, S H. (2023). Patterns of coparenting and young children's social-emotional adjustment in low-income families. *Child Development*, 94, 874-888. <https://doi.org/10.1111/cdev.13904>
- Spiteri, G., Borg Xuereb, R., and Kaner, E. (2023). Preparation for Parenthood. In *Perspectives on Midwifery and Parenthood* (pp. 15-26). Cham: Springer International Publishing.
- Stevens, J. (1996). *Applied multivariate statistics for the social science (3rd ed.)*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Sümer N., Metin-Orta, İ., Alsancak-Akbulut, C., Salman-Engin, S., İlden-Koçkar, Z. A., Şahin-Acar, B., Akkol-Solakoğlu, S., Aran, Ö., Işlay, D. S., Kavaklı, B., Memişoğlu-Sanlı, A., Sağel-Çetiner, E., Türe, D., Üstünel, A. Ö. ve Yaşar, B. (2020). Olumlu Ebeveyn Davranışlarını Artırmaya Yönelik Video-Geribildirimli Müdahale Programının Anne Duyarlığı Üzerindeki Etkisinin Türkiyede İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35(85), 117-118. doi: <http://dx.doi.org/10.31828/tpd1300443320190219m000018>
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics, 6th edn Boston. Ma: Pearson*.
- Takeishi, Y., Nakamura, Y., Kawajiri, M., Atogami, F., and Yoshizawa, T. (2019). Developing a prenatal couple education program focusing on coparenting for Japanese couples: A quasi-experimental study. *The Tohoku journal of experimental medicine*, 249(1), 9-17.
- Teubert, D., and Pinquart, M. (2010). The association between coparenting and child adjustment: A meta-analysis. *Parenting: Science and Practice*, 10(4), 286-307.
- Tomfohr-Madsen, L. M., Giesbrecht, G. F., Madsen, J. W., MacKinnon, A., Le, Y., and Doss, B. (2020). Improved child mental health following brief relationship enhancement and co-parenting interventions during the transition to parenthood. *International journal of environmental research and public health*, 17(3), 766.
- Trillingsgaard, T., Baucom, K. J., and Heyman, R. E. (2014). Predictors of change in relationship satisfaction during the transition to parenthood. *Family Relations*, 63(5), 667-679.
- Uludağlı, N. P. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(39), 70-92.

- Van Egeren, L. A., and Hawkins, D. P. (2004). Coming to terms with coparenting: Implications of definition and measurement. *Journal of Adult Development*, 11(3), 165-178.
- Warmuth, K. A., Cummings, E. M., and Davies, P. T. (2020). Constructive and destructive interparental conflict, problematic parenting practices, and children's symptoms of psychopathology. *Journal of Family Psychology*, 34(3), 301.

SAĞLIKLI GERİATRİK BİREYLERDE BİLİŞSEL KONTROL VE BİLİŞSEL ESNEKLİK DÜZEYLERİNİN CİNSİYETLER ARASI KARŞILAŞTIRILMASI

Şeref Duhan ALTUĞ¹
Ayşe ÜNAL²

Öz

Araştırmamız, sağlıklı geriatrik bireylerin bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeylerini cinsiyetler arası karşılaştırmak amacıyla yapıldı. Çalışmaya gönüllü olarak katılan 65 yaş üzeri toplam 68 sağlıklı (K:34/E:34) geriatrik birey değerlendirildi. Bilişsel kontrol ve esneklik düzeylerini ölçmek için Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeği (BKEÖ) kullanıldı. Çalışmaya katılan kadınların yaş ortalaması $70,94 \pm 4,45$ ve erkeklerin yaş ortalaması $71,85 \pm 4,32$ idi. BKEÖ'nün duygular üzerinde bilişsel kontrol alt parametresinde kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadı ($p=0,117$). Benzer şekilde, BKEÖ'nün değerlendirme ve başa çıkma esnekliği alt parametresinde ($p=0,903$) ve toplam puanında ($p=0,235$) da istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmedi. Kadınlarda kronik hastalık varlığı ile değerlendirme ve başa çıkma esnekliği arasında negatif bir ilişki bulundu ($p=0,013$). Erkeklerde ise kronik hastalık varlığı ile duygular üzerinde bilişsel kontrol ($p=0,013$) ve toplam puan ($p=0,005$) arasında negatif yönlü ilişkiler saptandı. Sonuçlar, kadınların stresle başa çıkma puanlarının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğunu ve kadınların duygularını daha iyi yönetebildiğini, erkeklerden daha fazla çözüm yolları aradığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Geriatrik birey, bilişsel esneklik, bilişsel kontrol

¹Uzm. Fizyoterapist. Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü. Denizli-Türkiye. E-posta: altugsd@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0065-0068

²Doç. Dr. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fak., Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü. Alanya-Türkiye. E-posta: pt.aunal@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0959-5664

ALTUĞ Ş. D., ÜNAL A. (2024). Sağlıklı Geriatrik Bireylerde Bilişsel Kontrol ve Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Cinsiyetler Arası Karşılaştırılması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 699-711. DOI:10.21560/spcd.vi.1484472

COMPARISON OF COGNITIVE CONTROL AND COGNITIVE FLEXIBILITY LEVELS BETWEEN GENDERS IN HEALTHY GERIATRIC INDIVIDUALS

Abstract

This study aimed to compare cognitive control and cognitive flexibility levels between genders in healthy geriatric individuals. A total of 68 healthy geriatric participants (34 females, 34 males), all aged 65 and above, voluntarily participated in the study. The Cognitive Control and Flexibility Questionnaire (CCFQ) was employed to measure cognitive control and flexibility levels. The average age of the female participants was 70.94 ± 4.45 years, while the average age of the male participants was 71.85 ± 4.32 years. No statistically significant difference was observed between females and males in the cognitive control subparameter related to emotions ($p = 0.117$). Similarly, no statistically significant differences were found in the assessment and coping flexibility subparameter ($p = 0.903$) and the total score ($p = 0.235$). In females, a negative relationship was identified between the presence of chronic illness and the assessment and coping flexibility ($p = 0.013$). In males, negative relationships were observed between the presence of chronic illness and cognitive control over emotions ($p = 0.013$) and the total score ($p = 0.005$). The results suggest that females have higher coping scores compared to males and manage their emotions better. Additionally, females tend to seek more solutions compared to males.

Keywords: *Geriatric individual, cognitive flexibility, cognitive control*

GİRİŞ

Yaşlanma kronolojik, biyolojik, sosyal ve psikolojik boyutları olan ve fizyolojik anlamda kaçınılmaz bir süreçtir. Bu süreçte yaşlılarda fiziksel, fizyolojik, bilişsel ve sosyal fonksiyonlarda değişimler meydana gelir. Bu değişimler bireylerin günlük yaşam aktivitelerini kısıtlayarak veya yapmalarına engel olarak kendilerini mutsuz hissetmelerine neden olur ve sağlık açısından yaşam kalitelerini olumsuz etkiler (Balogun ve Katz, 2002, s.37; Tajvar vd., 2008, s.1). Yaşlılık döneminde bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik becerilerinde yaşanan değişimler bireylerin çevresel değişikliklere uyum sağlama kabiliyetini de etkileyerek sosyal hayatta ve kişisel bağımsızlıkta zorluklara yol açabilmektedir (Park ve Reuter-Lorenz, 2009, s. 174; Phillips, 2016, s.56).

Geriatric bireylerin yaşama uyumunu zorlaştıran en önemli problemlerden biri bilişsel işlevlerdeki (kognitif fonksiyonlar) değişikliklerdir (Altuğ vd., 2009, s.48; Akyol ve Küçükgüçlü, 2018, s.334). Bilişsel fonksiyonlar; dikkat, hafıza, bilgi depolama, bellek, anlama, öğrenme, algılama, yargılama, akıl yürütme, karar verme, sorun çözme, zihinsel esneklik, strateji kurma, yaratıcılık ve planlama gibi yetilerden oluşur (Blomberg, 2011, s.85; Babacan, 2012, s.270; Harada vd., 2013, s.56; Cohen vd., 2019, s.149; Uğurlu, 2020, s.20).

Yaşla birlikte düşünme, karar verme, problem çözme, öğrenme ve etkin konuşma gibi bilişsel yetenekler değişime uğrar; ancak bu yetenekler kişinin yaşam deneyimlerinden de etkilenebilir (Lata, 2007, s.111; Babacan, 2012, s.270; Uğurlu, 2020, s.20). Yaşlanma ile hafızada azalma, karmaşık reaksiyon sürelerinde uzama, yanıtlama kapasitesinde ve yaratıcılıkta azalma görülür (Lata, 2007, s.111; Uğurlu, 2020, s.20).

Buna karşın, daha önce edinilmiş beceriler ve geçmişe ait bilgiler ileri yaşlara kadar korunabilir. İleri yaşlarda bilişsel olarak normal kabul edilen bireylerin sayısı artmaktadır (Drachman, 2006, s.40; Lata, 2007, s.111). Çuhadar ve arkadaşlarının çalışmasında, yaşlılarda cinsiyet, yaş ve eğitim durumunun bilişsel bozukluk oluşumunu etkilediği, bilişsel bozukluk görülenlerin ise günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmekte güçlük çektiği belirtilmiştir (Çuhadar vd., 2006, s.232).

Cinsiyetler arasında bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeyi üzerine yapılan çalışmalar erkek ve kadınların farklı bilişsel stratejilere sahip olabileceğini ve

bu farklılıkların yaşla birlikte değişkenlik gösterebileceğini öne sürmektedir (Halpern, 2012, s.110; Maccoby ve Jacklin, 1974, s.53). Çalışmalar kadınların sözel akıcılık ve bellek gibi alanlarda daha güçlü performans sergilediklerini gösterirken, erkeklerin ise uzamsal ve karar verme yeteneklerinde üstün olabildiğini belirtmiştir (Lowe ve Reynolds, 2018, s.345; Crossley ve Hiscock, 2002, s.87).

Cinsiyet farklılıklarının bilişsel işlevler üzerindeki etkisini inceleyen diğer araştırmalar yaşlı erkeklerin ve kadınların dikkat, problem çözme ve esneklik gibi becerilerde farklı sonuçlar sergilediğini göstermektedir. Gutches ve Hay (2012), yaşlı kadınların daha yüksek dikkat ve hatırlama becerilerine sahip olduğunu bildirirken, erkeklerin ise daha analitik görevlerde daha başarılı olabildiğini öne sürmüştür (Gutches ve Hay, 2012, s.134). Ayrıca yaşlı bireylerde bilişsel esnekliğin azalmasının çevresel uyum ve günlük yaşam görevlerinde aksamalara neden olabileceği belirtilmektedir (Lowe ve Reynolds, 2018, s.345).

Bu çalışmanın amacı, sağlıklı geriatric bireylerin bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeylerini inceleyerek, cinsiyetler arasındaki farklılıkları karşılaştırmaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

1. Katılımcılar

Çalışmamıza Denizli ilinde yaşayan ve çalışmaya katılmayı kabul eden, 65 yaş üzeri 34'ü kadın (%50) ve 34'ü erkek (%50) olmak üzere toplam 68 sağlıklı geriatric birey gönüllü olarak katılmıştır. Bu çalışma Eylül 2023 – Şubat 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Dahil edilme kriterleri:

- Çalışmaya katılmaya gönüllü olan,
- Uygulanacak değerlendirme ölçeğindeki soruları anlayabilecek ve cevaplayabilecek düzeyde olan,
- Genel sağlığı yerinde olan,
- Tanı konulmuş herhangi bir nörolojik veya psikolojik problemi olmayan,

- İletişim açısından herhangi bir sıkıntısı olmayan bireyler dahil edilmiştir.

Hariç tutulma kriterleri:

- Çalışmanın herhangi bir aşamasında ayrılmak isteyen
- Algılama ve anlama problemi olan
- İletişim problemi olan bireyler çalışmaya dahil edilmedi.

2. Etik kurul onayı

Çalışma Pamukkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Tıbbi Etik Kurul tarafından 13.06.2023 tarih ve 10 sayılı kurul kararıyla onaylanmıştır.

3. Değerlendirme Yöntemleri

3.1. Demografik Veriler:

Katılımcıların yaş, boy, kilo, beden kitle indeksi, eğitim düzeyi, meslek, medeni durum ve kronik hastalık durumları kaydedilmiştir. Veriler yüz yüze ve Geriatrik rehabilitasyon alanında deneyimli bir kişi tarafından toplanmıştır.

3.2. Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeği (BKEÖ):

Gabrys ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen ölçek bireyin stresli durumlarda sahip olduğu bilişsel kontrol ve esneklik düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır (Gabrys vd., 2018, s.1). Ölçek bireyin mücadeleci, olumsuz davranışlar üzerinde kontrol sahibi olma yeteneğini, araya giren, istenmeyen (negatif) düşünce ve duyguları üzerindeki kontrol sağlama ve stresli bir durumla esnek bir şekilde başa çıkma becerisini ölçmektedir. Ölçekte 1,3,5,6,9,10,12,13,17 maddeleri değerlendirme ve başa çıkma esnekliğini ve 2,4,7,8,11,14,15,16,18 maddeleri ise duygular üzerinde bilişsel kontrol esnekliğini değerlendirmektedir. Ölçekteki her iki faktörde 9'ar madde bulunmaktadır. Toplam ise 18 maddeden oluşmakta ve toplam puan 18-126 arasındadır.

Öz bildirim dayalı ölçekte, katılımcılardan stresli durumlar olumsuz düşüncelerini ve duygularını tetiklediğinde genel olarak ne düşündüklerini ne hissettiklerini ve ne yaptıklarını 7'li likert derecelendirme ölçeği (1=Hiç katılmıyorum, 7=Tamamen katılıyorum) arasında bildirmeleri istenmektedir. Ölçekte 2,4,11,15,16,18 maddeleri ters değerlendirilmektedir. Yüksek puan

bilişsel kontrol ve esneklik düzeyinin yüksek olduğunu gösteriyor. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Demirtaş ve ark. tarafından yapılmıştır (Demirtaş, 2019, s.345).

4. İstatistiksel Analiz

Referans çalışmada elde edilen etki büyüklüğünün düşük düzeyde olduğu ($d=0,21$) görülmüştür (Karagöz vd., 2023, s. 208). Bu düzeyden daha kuvvetli bir etki büyüklüğü de elde edebileceğimizi varsayarak yapılan güç analizi sonucunda $d=0,60$ etki büyüklüğü için çalışmaya en az 68 kişi (her gruptan 34 kişi) alındığında %95 güven düzeyinde %85 güç elde edilebileceği alanında uzman bir biyoistatistikçi tarafından hesaplanmıştır.

Veriler SPSS 25.0 (IBM SPSS Statistics 25 software (Armonk NY IBM Corp)) paket programıyla analiz edildi. Kolmogrov-Smirnov testi sonucunda, verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür. Sürekli değişkenler ortalama \pm standart sapma ve kategorik değişkenler sayı ve yüzde olarak verilmiştir.

Parametrik test varsayımları sağlandığından demografik veriler ve Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeği ortalama değerlerinin iki grupta karşılaştırılmasında bağımsız iki grup örneklem testi (Independent Samples t Testi) kullanıldı. Medeni durum, eğitim durumu ve kronik hastalık varlığı gibi Kategorik değişkenler ki-kare Test kullanılarak karşılaştırıldı. Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeğinin cinsiyetler arası medeni durum, eğitim durumu ve kronik hastalıklarla ilişkisi gibi sürekli değişkenlerin arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analiziyle incelendi. Anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kullanıldı.

BULGULAR

Çalışmamızda 65 yaş üzeri 34'ü kadın (%50) ve 34'ü erkek (%50) olmak üzere toplam 68 sağlıklı geriatrik birey değerlendirildi. Kadın geriatrik bireylerin yaş ortalaması $70,94\pm 4,45$ ve erkek geriatrik bireylerin yaş ortalaması $71,85\pm 4,32$ yılıdır. Yaş açısından kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel olarak farklılık yoktu ($p>0,05$). Kadın ve erkek geriatrik bireylerde boy ve kilo açısından anlamlı fark vardı ($p<0,05$). Ancak beden kitle indeksi açısından katılımcıların

arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktu ($p>0,05$). Geriatrik bireylerin demografik bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Geriatrik Bireylerin Demografik Bilgilerinin Karşılaştırılması

Değişkenler	Kadın (n=34)	Erkek (n=34)	t	p*
	Ort. ± Ss	Ort.± Ss		
Yaş (yıl)	70,94±4,45	71,85±4,32	-0,856	0,395
Boy uzunluğu (cm)	161,29±8,37	170,50±5,47	-5,36	0,000
Vücut ağırlığı (kg)	66,79±11,63	74,14±11,19	-2,65	0,010
Beden Kitle İndeksi (BMI) (kg/m ²)	25,75±4,38	25,32±3,29	0,458	0,649

* Independent Samples t Testi

Kadınlarda 20 (%58,8) kişinin evli ve 14 (%41,2) kişinin ise bekar/dul olduğu, erkeklerde 23 (%67,6) kişinin evli ve 11 (%32,4) kişinin bekar/dul olduğu tespit edildi. Kadınlarda 29 (%85,3) kişinin ve erkeklerde 27 (%79,4) kişinin kronik hastalıklara sahip olduğu görüldü. Kadın ve erkek tüm katılımcıların çalışmadığı/emekli oldukları kaydedildi. Kadın ve erkek geriatrik bireyler medeni durum, eğitim durumu ve kronik hastalıkların varlığı açısından karşılaştırıldığında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edildi ($p>0,05$). Geriatrik bireylerin tanımlayıcı bilgilerinin karşılaştırılması Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Geriatrik Bireylerin Tanımlayıcı Bilgilerinin Karşılaştırılması

Değişkenler	Kadın (n=34)	Erkek (n=34)	p
	n (%)	n (%)	
Medeni Durum			
Evli	20 (58,8)	23 (67,6)	0,451*
Bekar/Dul	14 (41,2)	11 (32,4)	
Eğitim Durumu			
Okur-yazar değil	8 (23,5)	5 (14,7)	0,824*
Okur-yazar	11 (32,4)	13 (44,1)	
İlkokul	10 (29,4)	11 (35,3)	

Ortaokul-lise-üniversite	5 (11,8)	5 (14,7)	
Kronik Hastalık Varlığı			
Var	29 (85,3)	27 (79,4)	0,525*
Yok	5 (14,7)	7 (20,6)	

*Ki- Kare Testi

BKEÖ'nün duygular üzerinde bilişsel kontrol alt parametresinde ortalama değerler kadınlarda 44,05±10,16 ve erkeklerde 40,11±10,28'tür. Kadınlar ve erkeklerin puanları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadı (p>0,05) (Tablo 3).

Tablo 3. Geriatrik Bireylerde Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeğinin Cinsiyetler Arası Karşılaştırılması

Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeği (BKEÖ)	Kadın (n=34)	Erkek (n=34)	t	p*
	Ort. ± Ss	Ort.± Ss		
<i>Duygular Üzerinde Bilişsel Kontrol</i>	44,05±10,16	40,11±10,28	1,589	0,117
<i>Değerlendirme ve Başa Çıkma Esnekliği</i>	46,64±8,84	46,38±8,93	0,123	0,903
<i>Toplam Puan</i>	90,82±13,39	86,67±15,09	1,198	0,235

* Independent Samples t Testi

BKEÖ'nün değerlendirme ve başa çıkma esnekliği alt parametresinde ortalama değerler kadınlarda 46,64±8,84 ve erkeklerde 46,38±8,93'tür. Kadın ve erkek geriatrik bireyler değerlendirme ve başa çıkma esnekliği açısından ve BKEÖ'nün toplam puanı açısından kadınlar ve erkekler karşılaştırıldığında istatistiksel olarak fark bulunmadı (p>0,05). (Tablo 3). Genel olarak bakıldığında kadın geriatrik bireylerin duygular üzerinde bilişsel kontrol, değerlendirme ve başa çıkma esnekliği ve toplam ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

BKEÖ'nün değerlendirme ve başa çıkma esnekliği, duygular üzerinde bilişsel kontrol ve toplam ölçek puanları ile medeni durum, eğitim durumu ve kronik hastalıklar varlığı arasındaki ilişki incelendiğinde; kadınlarda kronik

hastalık varlığı ile değerlendirme ve başa çıkma esnekliği arasında negatif yönlü bir ilişki bulundu ($r = -0,422$, $p = 0,013$). Erkeklerde ise kronik hastalık varlığı ile duygular üzerinde bilişsel kontrol arasında ($r = -0,422$, $p = 0,013$) ve kronik hastalık varlığı ile toplam puan arasında negatif yönlü ilişki bulundu ($r = -0,468$, $p = 0,005$). Kronik hastalıkların varlığı başa çıkma esnekliğini azaltmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Geriatrik Bireylerde Bilişsel Kontrol ve Esneklik Ölçeğinin Cinsiyetler Arası Medeni Durum, Eğitim Durumu ve Kronik Hastalıklarla ilişkisi

Değişkenler	Kadın			Erkek		
	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Kronik Hastalık	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Kronik Hastalık
Duygular Üzerinde Bilişsel Kontrol	$r = -0,065$ $p = 0,717$	$r = 0,051$ $p = 0,775$	$r = 0,205$ $p = 0,245$	$r = 0,035$ $p = 0,842$	$r = -0,241$ $p = 0,170$	$r = -0,422$ $p = 0,013$
Değerlendirme ve Başa Çıkma Esnekliği	$r = 0,267$ $p = 0,127$	$r = -0,257$ $p = 0,143$	$r = -0,422$ $p = 0,013^*$	$r = 0,041$ $p = 0,816$	$r = 0,87$ $p = 0,624$	$r = -0,295$ $p = 0,091$
Toplam Puan	$r = 0,120$ $p = 0,500$	$r = -0,134$ $p = 0,450$	$r = -0,127$ $p = 0,476$	$r = 0,040$ $p = 0,820$	$r = -0,119$ $p = 0,504$	$r = -0,468$ $p = 0,005$

*Pearson Korelasyon Analizi

TARTIŞMA

Çalışmamızda, 65 yaş ve üzeri sağlıklı geriatrik bireylerin bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeylerini cinsiyetler arası karşılaştırdık. Yaşın ilerlemesi ile duygular üzerinde bilişsel kontrol düzeyinin ve stresli durumları kontrol etme ve başa çıkma stratejilerinde esnekliğin çok fazla etkilenmediği bulundu. Cinsiyetler arasında bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeyleri karşılaştırıldığında kadınların duygular üzerinde bilişsel kontrol, değerlendirme ve başa çıkma esnekliği ve toplam ölçek puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar bize; kadınların stresle daha iyi başa çıkabileceği ve duygularını daha iyi yönetebileceğini gösterebilir. Kadın ve erkek geriatrik bireylerde kronik hastalıkların varlığı bilişsel kontrol

ve bilişsel esneklik düzeylerini olumsuz etkilemektedir. Buna karşılık, medeni durum ve eğitim seviyesi bu düzeyleri etkilememektedir.

Çalışmalar, yaşlanma ile bilişsel fonksiyonlardaki azalmayı vurgulamaktadır (Altuğ vd., 2009, s.48; Akyol ve Küçükgüçlü, 2018, s.334; Ferguson vd., 2021, s.1382). Diğer araştırmalar ise nörobilişsel değişikliklerin tüm bilişsel fonksiyonları etkilemediğini, bunun yerine yaşlanmaya özgü çeşitli nöroserebral değişiklikler olduğunu ifade etmektedir (Romo-Galindo vd., 2015, s.56; Grandi vd., 2017, s.326). Yaşlanma ile beyinde belirli işlevlerin kontrolünü desteklemek için birden fazla beyin alanı aktifleşir ve beyin fonksiyonları daha iyi gerçekleşmektedir (Wang vd., 2010, s.862). Geriatrik bireyler tipik olarak görev taleplerini karşılamak için daha fazla sinir ağı kaynağı kullanarak görevlerini yerine getirmektedir (Reuter-Lorenz vd., 2008, s.177; Xia vd., 2022, s.1038756).

Bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik, bireyin değişen ortamlara uyum sağlama ve hedefe yönelik davranışlarda bulunma becerisinde önemli bir rol oynar (Gabrys vd., 2018, s.1). Araştırmalar, ilerleyen yaşla birlikte tüm bilişsel alanlarda tek tip bir değişiklik olmadığını, çevresel faktörler, deneyim ve yaşam tarzı gibi etkenlerin bilişsel performansta önemli farklılıklara yol açabileceğini vurgulamaktadır (Oosterhuis vd., 2023, s.777; Deisy vd., 2023, s.1). Yaşlılarda özellikle bilişsel esneklik düzeyleri, diğer yürütme işlevlerinden bağımsız olup yaşanan deneyimlerle ilişkilidir (Deisy vd., 2023, s.1).

Son çalışmalara göre, sağlıklı yaşlanmayı sürdürmek ve yaşlı bireylerin günlük yaşam aktivitelerinde bağımsızlıklarını devam ettirebilmek için bilişsel işlevlerin sürdürülmesi veya iyileştirilmesi önemli rol oynamaktadır (Matter, 2020, s.1; Stieger vd., 2021, s.708974). Daha önce edinilmiş beceriler ve geçmişe ait bilgiler ileri yaşlara kadar korunabilir. Günümüzde, bilişsel olarak normal kabul edilen yaşlı bireylerin sayısı artmaktadır (Drachman, 2006, s.40; Lata, 2007, s.111).

Krzemien ve arkadaşları, 66-69 yaş ve 70-85 yaş aralığındaki geriatrik bireylerin bilişsel esneklik düzeylerini karşılaştırmıştır. Daha genç gruptaki bireylerin bilişsel esneklik düzeylerinin daha yüksek olduğunu, ancak her iki grupta cinsiyetler arasında fark olmadığını ve eğitim düzeyinin bilişsel esnekliği etkilemediğini vurgulamışlardır (Deisy vd., 2023, s.1). Çalışmamızda, bilişsel

kontrol ve esneklik düzeylerinde cinsiyetler arası fark bulunmamış ve her iki cinsiyette de kronik hastalıkların varlığı bu düzeyleri olumsuz etkilemiştir.

Çalışmamızın güçlü yanları; bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeylerini cinsiyetler arası karşılaştıran az sayıdaki çalışmalardan olması ve literatüre destek sağlaması açısından önemlidir.

Çalışmamızın limitasyonu; çok merkezli ve çok sayıda katılımcının olmaması sayılabilir.

SONUÇ

Sonuç olarak, 65 yaş ve üzeri sağlıklı geriyatrik bireylerin bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik düzeylerini cinsiyetler arası karşılaştıran çalışmamızda, yaşın ilerlemesi ile birlikte bu yetilerin belirgin şekilde azalmadığı bulunmuştur. Kadınların stresle daha iyi başa çıkabileceği ve duygularını daha iyi yönetebileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, kronik hastalıkların varlığının bilişsel kontrol ve esneklik üzerinde olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Bu bulgular yaşlı bireylerde bilişsel işlevlerin korunmasının ve geliştirilmesinin mümkün olduğunu, özellikle kadınların bu alanlarda daha avantajlı olabileceğini göstermektedir. Sağlıklı yaşlanmayı desteklemek için bilişsel eğitim ve psikososyal destek programlarının önemi vurgulanmaktadır. Bu tür müdahaleler, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmada etkili olabilir.

Genel anlamda, çalışmamız, geriyatrik bireylerin bilişsel becerilerinin cinsiyetler arası farklılıklarını ortaya koyarak, yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına yönelik daha etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyol, M. A., & Küçükğüçlü, Ö. (2018). Yaşlı bireylerde bilişsel işlevlerin korunmasında ve geliştirilmesinde bilişsel eğitimin önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(4), 334-339.
- Altuğ, F., Yaşlı, N., Kitiş, A., Büker, N., & Cavlak, U. (2009). Evde yaşayan yaşlılarda yaşam kalitesini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 48-60.
- Babacan-Yıldız, G. (2012). Alzheimer hastalığı kliniği: Kognitif semptomlar. In A. T. Işık (Ed.), *Her Yönüyle Alzheimer Hastalığı Geriatrik Sendromlar Dizisi 5* (pp. 270-274). İstanbul: Som Kitap.
- Balogun, J. A., & Katz, J. S. (2002). Physiological changes and functional limitations associated with aging: A critical literature review. *Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation*, 13(1), 37-59.
- Blomberg, O. (2011). Concepts of cognition for cognitive engineering. *The International Journal of Aviation Psychology*, 21(1), 85-104.
- Cohen, R. A., Marsiske, M. M., & Smith, G. E. (2019). Neuropsychology of aging. In *Handbook of Clinical Neurology* (Vol. 167, pp. 149-180). Elsevier.
- Crossley, M., & Hiscock, M. (2002). Gender differences in memory: A meta-analytic review. *Memory and Cognition*, 30(1), 87-96.
- Çuhadar, D., Sertbaş, G., & Tutkun, H. (2006). Huzurevinde yaşayan yaşlıların bilişsel işlev ve günlük yaşam etkinliği düzeyleri arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7, 232-239.
- Demirtaş, A. S. (2019). Stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Studies in Psychology*, 39(2), 345-364.
- Eyüboğlu, C., Şişli, Z., & Kartal, M. (2012). Yaşam döngüsünde yaşlılığın psikolojik boyutu. *The Journal of Turkish Family Physician*, 3(1), 18-22.
- Ferguson, H. J., Brunson, V. E. A., & Bradford, E. E. F. (2021). The developmental trajectories of executive function from adolescence to old age. *Scientific Reports*, 11(1), 41598.
- Gabrys, R. L., Tabri, N., Anisman, H., & Matheson, K. (2018). Cognitive control and flexibility in the context of stress and depressive symptoms: The Cognitive Control and Flexibility Questionnaire. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 2210.
- Grandi, F., & Tirapu-Ustárriz, J. (2017). Neurociencia cognitiva del envejecimiento: Modelos explicativos. *Revista Española de Geriatria y Gerontología*, 52(6), 326-331.
- Gutchess, A. H., & Hay, E. L. (2012). Aging and the intersection of cognition, motivation, and emotion. In *The Oxford Handbook of Social Neuroscience* (pp. 134-150). Oxford University Press.
- Halpern, D. F. (2012). *Sex differences in cognitive abilities* (4th ed.). Psychology Press.

- Harada, C. N., Natelson Love, M. C., & Triebel, K. L. (2013). Normal cognitive aging. *Clinics in Geriatric Medicine*, 29(4), 737-752.
- Kocaer, H. O., & Ünveren, A. (2023). Düzenli egzersiz yapan 60 yaş ve üzeri bireylerin sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumları ve bilişsel esneklik durumlarının yaşam doyumu üzerine etkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 208-228.
- Krzemien, D., Bario, D., Ferreyra, F., & Richard's, M. (2023). Assessment of cognitive flexibility in the elderly: Evidence for the validity of the CAMBIOS test. *Revista Evaluar*, 23(3), Article e003.
- Lata, H., & Walia, L. (2007). Aging: Physiological aspects. *JK Science*, 9(3), 111-114.
- Lowe, D., & Reynolds, G. (2018). Cognitive aging and gender differences. In *Gender and Aging* (pp. 345-360). Routledge.
- Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1974). *The psychology of sex differences*. Stanford University Press.
- Mather, M. (2020). How do cognitively stimulating activities affect cognition and the brain throughout life? *Psychological Science in the Public Interest*, 21(1), 1-5.
- Oosterhuis, E. J., Slade, K., May, P. J. C., & Nuttall, H. E. (2023). Toward an understanding of healthy cognitive aging: The importance of lifestyle in cognitive reserve and the scaffolding theory of aging and cognition. *The Journals of Gerontology*, 78(5), 777-788.
- Park, D. C., & Reuter-Lorenz, P. (2009). Aging, the prefrontal cortex, and executive functions: A review of theoretical and empirical perspectives. *Annual Review of Psychology*, 60, 173-196.
- Phillips, L. H. (2016). *Cognitive aging: A primer*. Cambridge University Press.
- Reuter-Lorenz, P. A., & Cappell, K. A. (2008). Neurocognitive aging and the compensation hypothesis. *Current Directions in Psychological Science*, 17(3), 177-182.
- Romo-Galindo, D. A., Ortiz-Jimenez, X. A., Garcia-Garcia, M., & Ramirez-Tule, C. (2015). Análisis de la inhibición flexibilidad cognoscitiva en el adulto mayor. *Ciencia UANL*, 18(76), 56-61.
- Stieger, M., & Lachman, M. E. (2021). Increases in cognitive activity reduce aging-related declines in executive functioning. *Frontiers in Psychiatry*, 12, Article 708974.
- Tajvar, M., Arab, M., & Montazeri, A. (2008). Determinants of health-related quality of life in elderly in Tehran, Iran. *BMC Public Health*, 8, Article 323.
- Uğurlu, Ö. (2020). Sağlıklı geriatric bireylerde bilişsel durumun fiziksel aktivite, üriner inkontinans, fonksiyonel bağımsızlık ve mobilitateye etkisi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Wang, L., Li, Y., Metzack, P., He, Y., & Woodward, T. S. (2010). Age-related changes in topological patterns of large-scale brain functional networks during memory encoding and recognition. *Neuroimage*, 50(3), 862-872.
- Xia, H., He, Q., & Chen, A. (2022). Understanding cognitive control in aging: A brain network perspective. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 14, Article 1038756.

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUĞU TANISI OLAN VE TİPİK GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN OYUN DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

Elif BARMAK¹

Halil Tayyip UYSAL

Neriman ARAL²

Fatih AYDOĞDU³

Semiha Bengisu YILMAZ⁴

Burçin AYSU⁵

Öz

Bu çalışmayla dil ve konuşma bozukluğu olan (konuşma sesi bozukluğu, akıcı konuşma bozukluğu ve gelişimsel dil bozukluğu) ve tipik gelişen çocukların oyun davranışlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma 36-71 ay arasında dil ve konuşma bozukluğu (DKB) olan 200 çocuk ve tipik gelişim gösteren 200 çocuk olmak üzere toplam 400 çocuk ve öğretmenleriyle yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak "Genel Bilgi Formu ve "Oyun Davranışı Ölçeği" kullanılmıştır. DKB olan çocukların sessiz davranış ve tek başına oyun puan ortalamalarının tipik gelişim gösteren çocuklardan anlamlı düzeyde yüksek ve sosyal oyun puanları ise anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Yaş değişkenine göre her iki grup arasında sessiz davranış, tek başına, paralel ve sosyal oyun puanları farklılaşmaktadır. Dil bozukluğu olan çocukların sessiz davranış puan ortalamaları konuşma sesi bozukluğu olan çocuklardan anlamlı düzeyde yüksekken; konuşma sesi bozukluğu olan çocukların sosyal oyun puan ortalamaları ise dil bozukluğu olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların, tipik gelişen akranlarına göre oyun becerilerinde farklılıklar olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda; DKB'li çocuklarla çalışan klinisyenlerin, çocukların dil ve konuşma becerilerini değerlendirmenin yanı sıra oyun davranışlarını da değerlendirmesi önerilmekte, değerlendirme sonuçlarının ise bu çocuklar için oluşturulacak müdahale ve terapi süreçlerine dahil edilmesi önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, dil, konuşma, bozukluk, oyun becerileri

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, E-posta: elifebarmak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6479-0553

Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, E-posta: htuyosal@aybu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7758-0785

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, E-posta: aralneriman@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9266-938X

³ Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, E-posta: faydogdu@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5123-0824

⁴ Uzman Dil ve Konuşma Terapisti, Yeni Hayatlar Özel Eğitim Merkezi, E-posta: bengisuyilmaz55@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1927-447X

⁵ Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, E-posta: burcinaysuuu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3881-191X

BARMAK E., UYSAL, H. T., ARAL, N., AYDOĞDU, F., YILMAZ, S. B., AYSU, B. (2024). Dil ve Konuşma Bozukluğu Tanısı Olan ve Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Oyun Davranışlarının İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 713-735. DOI:10.21560/spcd.vi. 1520765

INVESTIGATION OF PLAY BEHAVIOR OF CHILDREN DIAGNOSED WITH SPEECH AND LANGUAGE DISORDER AND TYPICALLY DEVELOPING

Abstract

This study aims to examine the play behaviors of children with language and speech disorders (speech sound disorder, fluent speech disorder, and developmental language disorder) and typically developing children. The study was conducted with a total of 400 children and their teachers, including 200 children with speech and language disorders (SLD) and 200 children with typical development, between the ages of 36 and 71 months. “General Information Form and “Play Behavior Scale” were data collection tools. The mean scores for silent behavior and solitary play were significantly higher, and the mean scores for social play were significantly lower in children with SLD than in children with typical development. Silent behavior, solitary, parallel, and social play scores differ between the two groups according to the age variable. While the silent behavior mean scores of children with language disorders were significantly higher than those of children with speech sound disorders. The mean social play scores of children with speech sound disorders were found to be significantly higher than those of children with language disorders. In line with these findings, it was observed that children with speech and language disorders have different play skills compared to their typically developing peers. As a result of the research, it is recommended that clinicians working with children with DID evaluate their play behaviors in addition to evaluating their language and speech skills, and it is considered important to include the results of the evaluation in the intervention and therapy processes that will be created for these children.

Key Words: *Child, language, speech, disorder, play skills*

GİRİŞ

İnsan, sosyal bir varlık olması nedeniyle başka insanlarla iletişim kurmak istemektedir (Owens vd., 2018). Bu nedenle iki veya daha fazla insan arasındaki bilgilerin, fikirlerin, isteklerin ve ihtiyaçların paylaşılması durumuna iletişim denilmektedir. Bu süreç, amaçlanan mesajın kodlanması, iletilmesi ve kodunun çözülmesini içeren aktif bileşenlerden oluşmaktadır (Owens, 2016). Dil ise bir grup veya topluluk içinde anlamı iletmek için sistematik, keyfi ve toplumsal olarak kabul görmüş sembollerin (kelimeler ve cümleler) kullanımını olup, alıcı (sembolik iletişimi üretebilmek için anlamayı) ve ifade edici (dili kullanma becerisi) dil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Solunum, gırtlak, burun ve ağız gibi yapıların bir dizi karmaşık ve koordineli hareketi tarafından da konuşma eylemi gerçekleşmektedir (Feldman, 2005). Bu doğrultuda dil insan iletişiminin birincil aracı olup, konuşma ise çoğu insan için sözel iletişim aracı olmaktadır (Owens vd., 2018).

Tipik gelişim gösteren çocuklar, okul öncesi dönemde dil ve konuşma becerilerinde ustalaşmaktadır. Bu becerilerin gelişmesi öğrenme ve sosyal becerilerin gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Erken çocukluk döneminde yaygın olarak dil ve konuşma becerilerinde gecikmeler görülebilmektedir. Bu becerilerde gecikme yaşayan bir çocuğun farklı işlevsel alanları da (örneğin; sosyal-duygusal gelişimini, akran ilişkilerini vs.) etkilenebilmektedir (Feldman, 2005). İletişim bozuklukları; işitme, dil ve/veya konuşma süreçlerinin bir veya birkaçında meydana gelebilmektedir (American Speech Hearing Association (ASHA), 1993; Owens vd., 2018). Sözlü, yazılı ve/veya diğer sembol sistemlerini anlamada ve/veya bunların kullanımında meydana gelen bozulmalar dil bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (ASHA, 1993). Konuşma bozuklukları ise konuşma seslerinin üretimi, akıcılığı ve/veya ses ile ilgili meydana gelen zorluklarla karakterize olup (ASHA, 1993; Owens, 2018) akıcı konuşma bozukluğu, kekemelik ve hızlı bozuk konuşmayı kapsamaktadır. Konuşmada tekrarlar, uzatmalar, bloklar, konuşma hızında problemler gibi sorunlarla açıklanırken, bu çocuklar akranları tarafından zorbalığa maruz kalma gibi sosyal sorunlar da yaşayabilmektedir (Blood ve Blood, 2016; Tetnowski vd., 2021). Konuşma sesi bozukluğu ise çocuğun konuştuğu dile özgü sesleri üretememe, kodlayamama, çözümleyememe

gibi problemleri içermekte ve akademik ve sosyal hayatta da olumsuz etkiler oluşturabilmektedir (ASHA, 1993; Peterson vd., 2009).

Çocuklarda dil ve konuşma bozuklukları ile ilgili yapılan çalışmaların birinde dil ve konuşma gecikmesinin yaygınlığı %2.53 olarak belirtilirken (Sunderajan ve Kanhere, 2019), başka bir çalışmada konuşma bozukluğunun yaygınlığı %21.37, dil bozukluğunun yaygınlığı ise %4.58 olarak belirtilmektedir (Angst vd., 2015). Beitchman ve diğerleri (1986), çocuklarda dil ve konuşma becerilerini değerlendirdiği araştırmasında; 1655 çocuktaki dil ve konuşma bozukluğu yaygınlığını erkeklerde %36 ve kızlarda %30 olarak bulmuşlardır. Dil ve konuşma bozuklukları yaygınlığının araştırmalar arası farklılık gösterdiği, ancak oranların düşük olmadığı görülmektedir (Sunderajan ve Kanhere, 2019; Angst vd., 2015; Beitchman vd., 1986;). Tercan ve Bayhan (2020) tarafından yapılan araştırmada ise gelişimsel olarak anormal ya da şüpheli olan çocukların tüm gelişimsel alanlardaki destek ihtiyacının yanında en çok sorun yaşanan gelişimsel alanın dil ve konuşma becerileri olduğu saptanmıştır. Bu nedenle birçok çocuğun, yaşamının ilerleyen yıllarında dil ve konuşma bozukluklarından dolayı sosyal, eğitim, ekonomik ve kariyer fırsatlarını yakalayamadığı da bilinmektedir. Dil ve konuşma bozukluğuna sahip bu çocuklara erken dönemde müdahale edilmesi, dil ve konuşma bozukluklarının ileriki dönemlerde neden olacağı sorunların önlenmesi açısından önemlidir (Duru vd., 2018). Bu müdahale noktasında oyun becerileri, özel gereksinimli çocukların gelişiminin desteklenmesinde önemli bir yere sahiptir (Aykara, 2017).

Oyun, çocuk için (örneğin, çocuk olma, ailesinin bir parçası olma, arkadaş olma gibi) içinde bulunduğu zamanın ya da durumun özelliklerini tanımanın yanında, büyüdüğünde (örneğin; öğretmen olduğunda, başka bir meslek edindiğinde ya da aile kurduğunda) karşılaşacağı muhtemel durumları öngörebilme deneyimleri olarak tanımlanabilmektedir (Aksoy ve Dere Çiftçi, 2014). Çocukların gelişim sürecinde oyun önemli ve gerçek bir eğitim aracıdır (Özen vd., 2006). Oyun sayesinde çocuk, içinde bulunduğu koşulların özelliklerine göre duyduklarını, gördüklerini, hissettiklerini, düşündüklerini deneyip pekiştirerek bir deney alanı oluşturabilmektedir. Çocuk oyun yolu ile keşfetmeyi, denemeyi, kendini ifade etmeyi, hayal gücünü kullanmayı, yeni

beceriler kazanmayı, bedenini kontrol etmeyi, paylaşmayı ve iş birliğini öğrenir (Pehlivan, 2016). Oyunun önemini anlamak için çocukların oyun oynarken neler yapabildiklerini izlemek yeterlidir (Aksoy ve Dere Çiftçi, 2014). Özel gereksinimli çocukların doğumdan sonraki süreçte tipik gelişen akranları ile aynı gelişim özelliklerini göstermeseler de içsel enerjinin boşaltılması, genel gelişimin sağlanması ve deneyim kazanması açısından oyunun tüm çocuklarda ortak olduğu bilinmektedir (Aykara, 2017). Oyunun bu ortak yönünden yola çıkılarak çocukların oyun oynayarak sosyal, bilişsel ve duygusal düzenleme yaptığı ve sosyal etkileşim kurduğu vurgulanmaktadır (Coplan ve Arbeau, 2009). Ayrıca oyun, çocukların dil becerilerinin ediniminde oldukça faydalı ve destekleyici bir bağlam oluşturmaktadır. Dil gelişimini sağlayan koşulların çeşitli unsurları oyun içerisinde verilmektedir (Weisberg vd, 2013). Alıcı dil puanları yüksek olan okul öncesi çocukların karmaşık sosyal oyunlarda daha sık yer aldıkları ve sembolik oyunun hem alıcı hem de ifade edici dil becerileri ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca yapılan bir çalışmada, 56 okul öncesi çocuğun dil gelişimi ve oyun becerileri arasında güçlü bir ilişki olduğu ifade edilmektedir (Holmes vd, 2015).

Fazlıoğlu (2013), gelişimlerdeki farklılığın azaltılması için özel gereksinimli çocukların daha fazla oyun oynaması gerektiğini vurgulamaktadır. Oyun becerilerinin, özel gereksinimli çocukların gelişiminin desteklenmesi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; otizmli çocuklarda oyun becerilerinin geliştirilmesinin olumlu sosyal etkileşimleri arttırdığı ve uygunsuz davranışları azalttığı (Jung ve Sainato, 2013), oyun müdahalesinin kullanımının özel gereksinimli çocukların oyun, davranış, dil ve sosyal becerilerini geliştirdiği bildirilmektedir (O'Connor ve Stagnitti, 2011). Oyun, özel gereksinimli çocukların gelişimini desteklemenin (Aykara, 2017; Jung ve Sainato, 2013) yanı sıra bazı gelişimsel yetersizliklerin tanısı olabilme ve gelişimin yönünü saptama özelliği ile de çok değerlidir (Short vd, 2020). Shepherd ve diğerleri (1994), üç ve dört yaşlarında normal dil gelişimi gösteren 21 çocuk ile dil ve konuşma gecikmesi olan 21 çocuğun serbest oyun davranışlarını karşılaştırdığı araştırmasında, normal dil gelişimi gösteren çocukların sürekli olarak dil ve konuşma gecikmesi olan çocuklardan yaklaşık bir yıl daha yüksek oyun düzeyi gösterdiğini bulmuşlardır. Hendrickson ve diğerleri (2019), yaşları 24-31 ay arasında değişen, dil gelişiminde gecikmesi olan (n=3) ve olmayan

(n=3) altı çocuk ile yaptığı araştırmasında dil gelişiminde gecikmesi olan çocukların, dil gecikmesi olmayan çocuklara kıyasla keşif amaçlı oyunda daha fazla, taklit oyunda daha az zaman harcadıklarını ve daha düşük bir oyun başlatma yüzdesi sergilediklerini gözlemlemiştir. Brekke Stangeland (2017), dil becerilerinin oyundaki davranışın önemli ve bağımsız bir belirleyicisi olduğunu bulmuş, yeni yürümeye başlayan çocukların akranlarıyla oyunlarda gösterdikleri işlev ile 33 aylık olduklarında gösterdikleri dil becerileri arasında da bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Literatürdeki bu sonuçlar, daha geniş bir popülasyonda yapılacak araştırmalar sayesinde bu çocukların erken yaşlardan itibaren fark edilmesinin yanında, oyun davranışları ve bütünsel olarak gelişimin desteklenmesinin de önünü açacağını göstermektedir. Oyun davranışlarının belirlenmesi ve belirlenen bu farklılıklardan yola çıkılarak dil ve konuşma bozukluğu (DKB) olan çocukların tanılarına göre oyun becerilerinin karşılaştırılması sayesinde daha iyi tanınabileceği düşünülmektedir. Bu çocukların tanılarına göre oyun becerilerinin karşılaştırılması, dil ve konuşma bozukluklarına ilişkin bütüncül bir yaklaşımın oluşmasını, dil ve konuşma bozukluğu ve oyun konusunda daha spesifik alanlarda çalışmaların yapılabilmesini de sağlayabilir. Bunun yanında DKB'li çocuklar için geliştirilecek müdahale ve terapi programlarında oyundan daha fazla yararlanılabilecek ve bu çocukların gelişimleri daha iyi desteklenecektir. Bu görüşler doğrultusunda çalışmamızda; dil ve konuşma bozukluğu olan (konuşma sesi bozukluğu, akıcı konuşma bozukluğu ve gelişimsel dil bozukluğu) ve tipik gelişim gösteren çocukların oyun davranışlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacı kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1.Çocukların oyun davranışları, dil ve konuşma bozukluğu olma ve tipik gelişim gösterme durumuna göre anlamlı farklılaşmakta mıdır?
- 2.Çocukların oyun davranışları, dil ve konuşma bozukluğu olma ve tipik gelişim gösterme durumu ve yaşa göre anlamlı farklılaşmakta mıdır?
- 3.DKB'li olan çocukların oyun davranışları tanılarına göre anlamlı farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, geçmişte veya halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modellerinden (Karasar, 2012) betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma için etik onay ve tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

2. Çalışma Örneklemi

Araştırma, Ankara il Merkezindeki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bağımsız anaokullarında (n=200) ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim alan (n=200) 36 ile 71 aylık arasında olan 400 çocuk ve öğretmen ile yürütülmüştür. DKB olan gruba özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden terapi alan ve konuşma sesi bozukluğu, akıcı konuşma bozukluğu ve dil bozukluğu tanısı alan çocuklar dahil edilmiştir. Tipik gelişim gösteren grup ise sağlıklı okul öncesi çağındaki çocuklardan oluşmuştur. Araştırma kapsamındaki çocukların %37,75'inin 36-48 aylık, %35'inin 49-60 aylık ve %27,25'inin 61-71 aylık olduğu; %52,5'inin erkek olduğu, %51'inin iki ve daha fazla kardeşe sahip olduğu tespit edilmiştir.

3. Veri Toplama Araçları

-**Genel Bilgi Formu**, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup çocukların demografik özelliklerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

-**Oyun Davranış Ölçeği**, Aslan tarafından 2017 yılında 36-71 ay çocukların oyun davranışlarını değerlendirmek için geliştirilmiş 5'li likert tipte bir ölçektir. Ölçek, çocuğun beş alt oyun davranışını değerlendiren 21 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde öğretmen tarafından çocuğun oyun davranışı gözlenerek "asla, nadiren, bazen, sık sık, her zaman" şeklinde puanlanmaktadır. Araştırmacı tarafından ölçeği oluştururken öncelikle çocukların oyun davranışları ile ilgili madde havuzu oluşturulmuş ve sonrasında geçerlilik ve güvenilirlik yapılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında açımlayıcı (220) ve doğrulayıcı faktör analizi (224) için toplamda 444 çocuktan alınan veriler incelenmiştir. Kapsam ve yapı geçerliliği geçerlik çalışması için kullanılmış, cronbach alpha değerleri ise güvenilirlik çalışması için incelenmiştir. İstatistiksel analizler sonucunda, iç tutarlılık katsayılarının sessiz davranış faktöründe

.92, tek başına oyun faktöründe .84, paralel oyun faktöründe .89, sosyal oyun faktöründe .90, itiş kakış oyun için .96 bulunmuştur. Bu bulgulara göre ölçek, 36-71 aylık çocukların oyun davranışlarının değerlendirilmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak belirlenmiştir (Aslan, 2017). Yapılan bu araştırma kapsamında güvenilirlik sonuçları test edilmiş olup Cronbach alfa değerleri; sessiz davranış (.88), tek başına oyun (.81), paralel oyun (.80), sosyal oyun (.95) ve itiş kakışlı oyun (.94) olarak saptanmıştır.

4. Verilerin Toplanması

Araştırmaya başlanmadan önce Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Tarih: 31/03/2021, Protokol no: 04/08). Sonrasında uygulama yapılacak kurum yöneticileri ile görüşülmüş olup, araştırmanın amacı ve uygulama süreci hakkında bilgi verilerek, bu doğrultuda gerekli izin alınmıştır. Ailelerden onam alındıktan sonra öğretmenlere formları nasıl dolduracakları hakkında bilgi verilmiş, sorasında Genel Bilgi Formu ve Oyun Davranışı Ölçeği öğretmenlere bırakılmış ve sınıflarındaki her bir çocuk için ayrı ayrı doldurmaları istenmiştir.

5. Verilerin Analizi

Araştırmada veriler toplandıktan sonra SPSS paket programına işlenmiş, sonrasında verilerin normal dağılım gösterip göstermediği saptamak için normallik testi yapılmıştır. Kolmogorov Smirnov testi sonuçlarına göre verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır ($p>.05$). Ayrıca tüm alt boyutlar için skewness ve kurtosis değerlerinin -1 ile +1 arasında değer aldığı belirlenmiştir (Hair vd.,2013). Bu nedenle verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. DKB olan ve tipik gelişim gösteren çocukların oyun davranış ölçeğinden elde edilen verilerin analizde bağımsız t testi, DKB olan ve tipik gelişim gösteren çocukların yaşlarına ve ayrıca DKB olan çocukların tanılarına göre oyun davranış ölçeği alt boyutlarından elde edilen verilerin incelenmesinde ise Anova testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Dil ve konuşma bozukluğu (DKB) olan ve tipik gelişim (TG) gösteren çocukların oyun davranışlarının incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada, DKB olan ve olmayan 400 okul öncesi çocuğun verileri çözümlenerek raporlaştırılmıştır.

DKB ve TG gösteren çocukların oyun davranış ölçeği alt boyutlarına ait puan ortalamaları ve t testi sonuçları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. DKB Olan ve Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Oyun Davranış Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Puan Ortalamaları ve T Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Grup	n	\bar{X}	ss	t	p
Sessiz Davranış	DKB	200	10,36	4,73	-3,551	,000
	TG	200	8,74	4,38		
Tek Başına Oyun	DKB	200	10,67	3,95	-3,818	,000
	TG	200	9,12	4,13		
Paralel Oyun	DKB	200	14,23	5,30	-1,622	,106
	TG	200	13,41	4,64		
Sosyal Oyun	DKB	200	14,30	7,15	7,461	,000
	TG	200	18,90	4,98		
İtiş Kakişlı Oyun	DKB	200	4,05	2,22	-,759	,449
	TG	200	3,86	2,63		

Not: DKB: Dil ve Konuşma Bozukluğu olan çocuk, TG: Tipik gelişim gösteren çocuk

Tablo 1 incelendiğinde DKB olan çocukların sessiz davranış (10,36) ve tek başına oyun (10,67) puan ortalamaları tipik gelişim gösteren çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksekken, sosyal oyun (14,30) puan ortalamaları tipik gelişim gösteren çocuklara göre anlamlı olarak daha düşüktür. Ayrıca paralel oyun ve itiş kakişlı oyun puanlarının iki grup arasında farklılaşmadığı görülmektedir ($p > 0,005$).

DKB olan ve tipik gelişim gösteren çocukların yaşlarına göre oyun davranış ölçeği alt boyutlarına ait puan ortalamaları ve ANOVA test sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. DKB Olan ve Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Yaşlarına Göre Oyun Davranış Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Puan Ortalamaları ve ANOVA Testi Sonuçları

	Yaş (Ay)*Grup									Varyans Bileşenleri	F	P
	DKB			TG			Toplam					
	Y1 (n=72)	Y2 (n=67)	Y3 (n=61)	Y1 (n=79)	Y2 (n=73)	Y3 (n=48)	Y1 (n=151)	Y2 (n=140)	Y3 (n=109)			
Sessiz Davranış										Yaş	4,511	,012
\bar{X}	11,46	10,09	8,95	7,95	10,25	8,01	9,79	10,17	8,43	Grup	10,008	,012
ss	4,52	4,75	4,67	4,45	4,42	3,866	4,81	4,58	4,24	Y*G	6,432	,002
Tek Başına Oyun										Yaş	10,153	,000
\bar{X}	11,21	10,87	9,45	7,277	11,25	9,01	9,33	11,05	9,21	Grup	11,690	,001
ss	4,16	3,76	3,70	3,22	4,16	3,97	4,22	3,94	3,84	Y*G	12,707	,000
Paralel Oyun										Yaş	6,895	,001
\bar{X}	14,07	14,64	13,85	11,55	15,23	13,70	12,87	14,92	13,77	Grup	1,959	,162
ss	5,22	5,04	5,86	4,58	3,79	4,73	5,07	4,48	5,23	Y*G	4,013	,019
Sosyal Oyun										Yaş	3,280	,039
\bar{X}	12,17	14,86	16,93	19,95	17,77	18,88	15,88	16,25	18,02	Grup	47,825	,000
ss	6,65	6,86	7,46	5,20	4,65	4,88	7,14	6,06	6,20	Y*G	9,242	,019
İtiş Kakişlı Oyun										Yaş	,244	,784
\bar{X}	3,87	4,16	4,16	4,18	3,86	3,49	4,01	4,02	3,78	Grup	,807	,370
ss	2,22	2,33	2,076	3,00	2,46	2,32	2,62	2,39	2,23	Y*G	1,343	,262

Not: DKB: Dil ve Konuşma Bozukluğu olan çocuk, TG: Tipik gelişim gösteren çocuk, Y*G=Yaş*Grup; Y1=36-48 ay; Y2=49-60 ay; Y3=61-71 ay

DKB olan ve tipik gelişim gösteren çocukların yaşlarına göre sessiz davranış, tek başına, paralel, sosyal ve itiş kakişlı oyun puanlarına ait ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları incelendiğinde, grup değişkeni hesaba katılmadığında yaş açısından sessiz oyun davranışı, tek başına, paralel ve sosyal oyun puanlarının farklılaştığı ($F_{1-394}=4,511$; $F_{1-394}=10,153$; $F_{1-394}=6,895$; $F_{1-394}=3,280$, $p<0,05$); yaş hesaba katılmadığında grup açısından sessiz oyun davranışı, tek başına ve sosyal oyun puanlarının farklılaştığı ($F_{1-394}=10,008$; $F_{1-394}=11,690$; $F_{1-394}=47,825$, $p<0,05$); iki ana etki değişkeni (yaş-grup) arasında etkileşim olduğu görülmektedir ($F_{2-394}=6,432$; $F_{2-394}=12,707$; $F_{2-394}=9,242$, $p<0,05$). Buna göre 36-48 ve 49-60 aylık çocukların sessiz oyun davranış puanlarının 61-71 aylık çocukların puanlarından; 49-61

aylık çocukların tek başına oyun puanlarının 36-48 ve 61-71 aylık çocukların puanlarından ve 61-71 aylık çocukların sosyal oyun puanlarının 36-48 aylık çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir (Tablo 2).

Tablo 2'ye bakıldığında, grup değişkeni hesaba katılmadığında yaş açısından paralel oyun puanlarının farklılaştığı ($F_{1-394}=6,895, p<0,05$); yaş hesaba katılmadığında grup açısından paralel oyun puanlarının farklılaşmadığı ($F_{1-394}=1,959, p>0,05$); iki ana etki değişkeni arasında etkileşim olduğu görülmektedir ($F_{2-394}=4,013, p<0,05$). Buna göre 49-60 aylık çocukların paralel oyun puanlarının 36-48 aylık çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir. İtiş kakışlı oyunda ise yaş açısından anlamlı farklılık görülmemektedir ($p>0,05$).

DKB olan çocukların tanılarına göre oyun davranış ölçeği alt boyutlarına ait puan ortalamaları ve ANOVA testi sonuçları tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. DKB Olan Çocukların Dil ve Konuşma Bozukluğu Türüne Göre Oyun Davranış Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Puan Ortalamaları ve ANOVA Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Tanı	n	\bar{X}	ss	F	p	Fark
Sessiz Davranış	Konuşma sesi bozukluğu	29	7,75	3,91	5,475	,005	C>A
	Akıcı Konuşma Bozukluğu	6	10,00	7,15			
	Dil bozuklukları	165	10,83	4,64			
Tek Başına Oyun	Konuşma sesi bozukluğu	29	9,68	4,01	1,318	,270	
	Akıcı Konuşma Bozukluğu	6	9,66	5,71			
	Dil bozuklukları	165	10,87	3,86			
Paralel Oyun	Konuşma sesi bozukluğu	29	15,03	5,074	,389	,678	
	Akıcı Konuşma Bozukluğu	6	14,00	7,53			
	Dil bozuklukları	165	14,09	5,27			
Sosyal Oyun	Konuşma sesi bozukluğu	29	19,89	4,70	17,641	,000	A>C
	Akıcı Konuşma Bozukluğu	6	22,16	3,65			
	Dil bozuklukları	165	13,03	6,96			
İtiş Kakışlı Oyun	Konuşma sesi bozukluğu	29	4,17	2,17	1,418	,245	
	Akıcı Konuşma Bozukluğu	6	5,50	2,94			
	Dil bozuklukları	165	3,97	2,20			

A= Konuşma sesi bozukluğu, B= Konuşma akıcılığı bozukluğu, C= Dil bozuklukları

Tablo 3’de, tek başına oyun, paralel oyun ve itiş kakışlı oyun puanlarının tanılarına göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların sessiz davranış ve sosyal oyun puanlarının ise tanılarına göre farklılaştığı söylenebilir. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre, dil bozukluğu olan çocukların sessiz davranış puanlarının konuşma sesi bozukluğu olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; konuşma sesi bozukluğu olan çocukların sosyal oyun puanlarının dil bozukluğu olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Çalışmamızda; 36-71 ay arasında DKB olan çocukların oyun davranışları, tipik gelişim gösteren akranlarıyla karşılaştırılmış ve ayrıca oyun davranışlarının yaş ve tanılarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği belirlenmiştir.

İnsan yaşamının en kritik dönemlerinden biri de çocukluk dönemidir. Bu dönemdeki her yaşanan deneyim ve tecrübe gelişim alanlarında (bilişsel, sosyal, fiziksel, duygusal vs.) önemli etkilere yol açmaktadır. Çocukların yaşamlarında meydana gelen hızlı gelişim ve değişimler yeni gereksinimleri de ortaya çıkarmaktadır. Bu gereksinimleri belirleyebilmek için çocuğu iyi tanımak ve çocukla doğru ve etkili bir iletişim kurmak gerekmektedir. Çocuğun iç ve dış dünyası oyunlarına yansıdığından çocuğun oyun davranışlarının bilinmesi, çocuğun tanınması ve iletişim kurulmasında çok önemli bir yoldur (Uygun ve Kozikoğlu, 2019). Oyun içinde çocuklar daha önce deneyimleyemediği becerileri öğrenebilmektedir (Stanton-Chapman ve Schmidt, 2021). Çocuklarda oyun süreci; sırasıyla suskunluk davranışı, tek başına oyun, paralel oyun, sosyal oyun ve itiş kakışlı oyunu olmak üzere döngüsel bir süreçten oluşmaktadır (Aslan, 2017). Çalışmamızda; DKB olan çocukların tek başına ve sessiz davranış puanlarının tipik gelişen çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu, ancak sosyal oyun puanlarının ise düşük olduğu saptanmıştır. Örneklemimizde DKB olan çocuklar arasında dil bozukluğu tanısı alan çocukların sayısı 165’tir. Bundan dolayı dil bozukluğu tanısı alan çocukların dil gelişimlerinin (anlama, komutları yerine getirme,

sözel olarak kendini ifade etme vs.) yaşlılarından geri olması nedeniyle tek başına ve sessiz davranışı daha fazla tercih ettiği düşünülmektedir. Okul öncesi tipik gelişim gösteren 521 çocuğun oyun davranışlarının incelendiği bir çalışmada, çocukların sosyal oyunu sıklıkla ve sessiz davranışı hiç sergilemediği belirtilmektedir (Uygun ve Kozikoğlu, 2019). Rescorla ve Ratner (1996) dil bozukluğu olan çocuklarda vokalizasyonun sınırlı olduğunu, vokalizasyonun sınırlı olmasının ise sözel etkileşimleri etkileyebileceği ve karşılıklı konuşmaları sınırlandırabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklarda sosyal olarak geri çekilme, sosyal ilişki kurmada zorluk, akran ilişkilerinde problemler yaşama gibi sorunlarının olduğu ifade edilmektedir (Hughes, 2014; Eadie vd., 2018). Short ve diğerleri (2020), gelişimsel dil ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların tipik gelişim gösteren akranlarına göre oyun türlerinde (hayali, organizasyon, karmaşıklık ve detaylandırma) daha düşük performans gösterdiğini belirtmektedir. DKB olan çocukların sessiz oyunu ve tek başına oyunu tercih etmelerinde, sahip oldukları dil ve konuşma problemi sonucu gelişen özelliklerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Coplan ve diğerleri (2014), tek başına oyunun sosyal problemlerle pozitif yönde ilişki içinde olduğunu ifade etmektedir. Sosyal oyun da sosyal becerilerin gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Howes, 2011). Dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların iletişimsel problemleri olduğu düşünüldüğünde, DKB olan çocukların sosyal oyunlarında da sorunlar yaşayabileceği söylenebilir. O'Connor ve Stagnitti (2011) tarafından yapılan çalışmada oyun müdahalesi uygulanan gruptaki çocukların, altı aylık süre boyunca sosyal açıdan daha az yıkıcı ve akranlarıyla daha fazla bağlantılı hale gelirken, kontrol grubunda bulunan (oyun müdahalesi uygulanmayan) çocuklar biraz daha sosyal olarak bağlantısız ve yıkıcı hale gelmiştir. Yapılan başka bir çalışmada ise oyun ve eğlenceyi geliştirmeye yönelik müdahaleye alınan iki yaşındaki çocuklarda taklit oyununun, karşılaştırma grubunda bulunan çocuklara göre daha fazla arttığı ve ayrıca anlama ve ifade edici dil becerilerinin de daha iyi olduğu saptanmıştır (Conner vd., 2014).

Çalışmamızdan elde edilen diğer bir bulguya göre paralel oyun ve itiş kakışlı oyun puanları DKB'li çocukların tanı durumlarına göre farklılaşmamaktadır. Bu durumun paralel oyunun sosyal oyun türüne göre görece daha az iletişim gerektirmesi, itiş kakışlı oyununun ise kendine ait fiziksel aktiviteye dayalı

özelliklerinin bulunması ile açıklanabilir. Çocukların dil üzerinde hâkimiyet kazanması ve etkili iletişimde ustalaşması, çocuğun bu becerileri kazanacağı nitelikte oyun ortamlarında bulunmasını gerektirmektedir (Pehlivan, 2016). Bu nedenle DKB olan çocukların gelişim özellikleri doğrultusundaki oyun davranışları ile ilgili elde edilen bu bulgular doğrultusunda sosyalleşebilecekleri, dil ile ilgili pratik yapabilecekleri oyun türlerine yönlendirilmeleri gerektiği söylenebilir. Aynı zamanda bu çocukların tipik gelişim gösteren akranlarıyla beraber oynamalarının da önemli olduğu söylenebilir. Fazlıoğlu (2013), özel gereksinimli çocukların tipik gelişim gösteren çocuklarla aynı yerde oynadığında normal çocukları taklit etme ve oyun becerilerini geliştirme fırsatına sahip olacağını vurgulamıştır.

Çalışmada dikkat çekici bulgular arasında DKB olan ve tipik gelişim gösteren çocukların yaşlarına göre oyun davranışları bulunmaktadır. Araştırma kapsamındaki 61-71 aylık çocuklar, 36-48 ve 49-60 aylık çocuklara göre daha az sessiz oyunu tercih etmektedir. Araştırma kapsamında bu durum, 61-71 ay arasındaki çocukların gelişimsel durumu, okul öncesi eğitime devam etmesi ve dil-konuşma terapileri hizmetlerinden daha uzun sürede faydalanmış olmasının dil ve konuşma gelişimleri üzerine olumlu bir etki sağlaması ile açıklanabilir. Üç ve dört yaş sonrasında çocuğun gelişimindeki ilerlemelerle daha fazla sosyal oyunun gözlemlendiği ve sessiz oyunun azaldığı bilgisi geçmişten günümüze vurgulanmaktadır (Parten, 1932; Rubin vd., 2006). Çalışmanın bulguları literatürde sıklıkla vurgulanmış bu durum ile örtüşmektedir. Çalışmamızda, 49-60 aylık çocukların tek başına oyun puanları 36-48 ay ile 61-71 aydan anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Bu durum sosyal iletişimsel becerilerle ilişkili her oyun stiline yaşla birlikte gelişim gösteremeyebileceğini düşündürmektedir. Paralel oyun becerilerinde ise 49-60 ay olan grubun 36-48 aya göre daha iyi becerilere sahip olması ise iki yaş sonrasında başlayan paralel oyun becerilerinin yaş ilerledikçe daha iyiye gitmesi ile ilişkili olabilir. Benzer şekilde kronolojik yaş ilerledikçe sosyal oyun puanlarının da arttığı, 61-71 aylık çocukların 36-48 aylık çocuklardan daha yüksek puanlar elde etmesiyle desteklenmektedir. Birlikte oyun ya da kooperatif oyun gibi sosyal oyun becerilerinin kullanıldığı oyun türlerinde de gelişim basamaklarına göre 71 aya yaklaşıldıkça artış olması beklenmektedir (Aksoy ve Dere Çiftçi, 2014). Elde edilen bulgularda 36-71 aylık çocukların

oyun stillerinin DKB olma açısından daha olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle sessiz oyun, tek başına oyun, paralel oyun, sosyal oyun DKB olan çocuklar için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bu durumu çocukların dil ve konuşma becerilerinin gelişimindeki etkilenmelerle açıklamak mümkündür. Çocukların yaşları arttıkça sessiz oyun davranışının, tek başına oyunun ve itiş kakışlı oyununun azaldığı, paralel oyunun ve sosyal oyunun arttığı gözlemlenen bulgular arasında yer almaktadır. Bu çıkarımlar 36-71 ay arasında DKB olan çocukların tamamı için genellenebilir olmayabilir, ancak klinisyenlerin DKB olan çocuklara yönelik detaylı değerlendirmeler yaparak çıkarımlarda bulunması ve oyun stilleri açısından detaylı düşünmesine olanak sağlayabilir.

Literatürde bilişsel oyun türleri ile dil becerileri arasındaki ilişkiler araştırılmış ve sembolik oyunun, ifade edici ve alıcı dil becerileri ile yüksek oranda ilişkili olduğu bulunmuştur. Okul öncesi 225 çocukla yapılan bir çalışmada tek başına oyun, oyunda başkalarını gözlemlemek veya oyuna katılmamak ve paralel bilinçli oyun gibi daha az karmaşık sosyal oyunlardan elde edilen yüksek oranların daha düşük yaratıcılık puanlarıyla bağlantılı olduğu görülmüştür (Holmes vd., 2015). Hall ve diğerleri (2013) tarafından yapılan araştırmada; 18-31 ay arasındaki çocukların sembolik oyun becerilerinin, yaşı ötesinde, çocukların jest kullanımını ve konuşma dil bilgisi ile pozitif olarak ilişkili olduğu gösterilmiştir. Çalışmamızda ise oyunun avantajlarından tüm çocukların en üst düzeyde faydalanabilmesi için DKB olan çocukların tanılarına göre de oyun davranışlarının incelenmesi önemli görülmüştür. Tek başına oyun, paralel oyun ve itiş kakışlı oyun puanlarının DKB olan çocukların tanılarına göre anlamlı farklılık göstermezken, sessiz davranış ve sosyal oyun puanlarının tanılara göre farklılaştığı bulunmuştur. Bu kapsamda dil bozukluğu olan çocukların sessiz davranış puanlarının konuşma sesi bozukluğu olan çocuklara göre daha yüksek olduğu; konuşma sesi bozukluğu olan çocukların ise sosyal oyun puanlarının dil bozukluğu olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durum iletişim becerileri zayıf olan çocukların, sıklıkla akran grupları tarafından kabul edilemeyebileceği ve oyun deneyimlerinin engelleneceği ile açıklanabilir. Gelişimsel dil bozukluğu (GDB) olan çocukların sembolik oyunu temsil eden veya iletişim amaçlı kullanılan jestleri, erken dönem

dil güçlükleriyle ilişkilendirilmekte ve erken dönem dil eksiklikleri ile sosyalleşme özellikleri arasında bir ilişki olduğu da ifade edilmektedir (Reed, 2018). Yapılan bir çalışmada ise GDB olan çocuklarda dilin sembolik oyuna eşlik ettiği durumlarda tipik gelişim gösteren akranlarına göre bu çocukların oyun performanslarının daha düşük olduğu belirtilmektedir. Bunun aksine, oyun performansına dil becerilerinin eşlik etmediği durumlarda ise GDB olan çocukların benzer performanslar gösterdiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, bazı oyunların doğası gereği olması gereken büyük sözel bileşenler noktasında GDB olan çocukların sembolik oyunlarda daha çok gecikme yaşadığı belirtilmiştir (Short vd.,2020). Dil bozukluğu olan çocukların akranları ile iletişimleri esnasında konu ile ilgisiz yorumlarda bulunması, akranlarına daha az tepki vermesi, konuşmalara daha uzun sürede cevap vermesi, konuşma esnasında konuşmaları kesmesi, aynı anda daha fazla konuşmaya dâhil olmak gibi sosyal iletişim esnasında sorunlar yaşamaktadır (Reed, 2018). Bu durum, çalışmamızda alıcı ve ifade edici dil becerileri etkilenen dil bozukluğu olan grubun sosyal oyun becerilerinin, konuşma sesi bozukluğu olan gruba göre düşük olma sebebini açıklamaktadır. Başka bir çalışmada ise GDB olan çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerinin düşük olması nedeniyle normal akranlarına göre daha düşük prososyallik ve oyun kabiliyetine sahip olduğu vurgulanmaktadır (Toseeb, 2020). Sualy ve diğerleri (2011) dil gecikmesi olan okul öncesi çağıdaki çocukların oyun becerileri üzerinde oyun müdahalesinin etkisini incelediği araştırmasında; oyunda yönlendirme, modelleme ve pekiştirmenin oyun becerisi gelişimini etkili bir şekilde teşvik eden yöntemler olduğunu vurgulamıştır. Williams ve diğerleri (2001), down sendromu ve normal gelişim gösteren çocukların aksine otizm spektrum bozukluğu olan çocukların oyunlarında, bu çocukların diğerlerinin ilgisini çekme olasılığının daha düşük olduğunu bulmuştur. Kekemeliği olan çocukların taklit gerektirecek oyunlara girmeyi tercih ettikleri zaman sosyo-dramatik oyunda sözel katılımlarının sınırlanacağı ifade edilmektedir (Langevin vd., 2009). Genel anlamda konuşma sesi bozukluğu olan çocukların, kendi ana diline ait sesleri üretmekte, kodlamakta ve çözümlenmekte sorunlar yaşamasına bağlı olarak daha çok sosyal ve akademik yaşamlarında etkilenmeler olabilmektedir (ASHA, 1993; Peterson vd., 2009). Bu nedenle konuşma sesi bozukluğu olan çocukların dile dayalı sorunlarının olmaması, daha çok sesin üretimi

kısımında problemlerinin olması nedeniyle dil bozukluğu olan gruba göre sosyal becerilerinin daha iyi olduğu görülmüştür.

Çocukla çalışan profesyoneller olarak bakım verenlere, çocuğun çevresinde bulunan diğer bireylere ve topluma çocukların gelişimini tüm alanlarda desteklemek için mümkün olduğunca oyun oynama fırsatları vermenin önemini vurgulamak gereklidir (Aksoy ve Dere Çiftçi, 2022).

SONUÇLAR

Dil ve konuşma bozukluğu durumu 36-71 ay arası çocukların sessiz davranış, tek başına, paralel ve sosyal oyun stilleri için olumsuz bir etki oluşturmaktadır. İtiş kakışlı oyun stilinde ise dil ve konuşma bozukluğunun bir fark oluşturmadığı belirtilebilir. DKB olan ve olmayan çocukların 36 ile 71 ay arasında kronolojik yaşı ilerledikçe sessiz oyun davranışları azalmaktadır. Benzer şekilde kronolojik yaş arttıkça sosyal oyun becerileri de gelişmektedir. Ayrıca tanı türüne göre çocukların oyun stillerinde de farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu çocukların gelişimlerinin erken yaşlardan itibaren desteklenmesi oyun davranışları ve bütünsel olarak gelişimin desteklenmesinin de önünü açacaktır. Bu nedenle dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar için uygun müdahale programlarının hazırlanabilmesinde her bir tanıya göre farklı örneklem grupları ile de benzer çalışmalar yürütülmeli ve çocukların oyunlarını etkileyebilecek başka değişkenlerin de incelendiği araştırmalar planlanmalıdır.

Çalışmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan ilki; DKB grubunun içerisinde dil bozukluğu, akıcı konuşma bozukluğu ve konuşma sesi bozukluğu yer almaktadır. Bu üç tanının her birinin kendine özgü karakteristikleri bulunmaktadır. Ayrıca grupların heterojenliği nedeniyle sonuçlar dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Diğer bir sınırlılık ise DKB olan çocukların dil ve konuşma becerilerinin seviyeleri, eğitim süresi, konuşma anlaşılabilirlikleri ile oyun becerileri ile olan ilişkisine bakılamamış olmasıdır. İleriki araştırmalarda örneklem grupları daha geniş tutularak çalışma tekrarlanabilir.

ÖNERİLER

- DKB'li çocuklarla çalışan klinisyenler değerlendirme yaparken oyun stillerine göre de değerlendirme yapabilir.
- DKB'li çocukların sosyal oyun gelişimlerini destekleyecek oyunlar oynamaları için eğitmenler ve ebeveynler erken müdahale yöntemleriyle desteklenmelidir.
- Kaynaştırma uygulamalarına destek olması açısından paralel oyun ve özellikle itiş kakışlı oyununun kullanılması önerilebilir.
- Oyun yolu ile çocukların gelişimleri desteklenirken yaşı da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- DKB'li çocukların tanılarına göre oyun davranışları ile ilgili gözleme dayalı araştırmaların da yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- ASHA. (1993). Definitions of communication disorders and variations. *American Speech-Language-Hearing Association*. <https://www.asha.org/policy/rp1993-00208/#:~:text=A%20communication%20disorder%20is%20an,severity%20from%20mild%20to%20profound> adresinden erişildi.
- Aksoy, A. B. ve Dere Çiftçi, H. (2022). *Erken çocukluk döneminde oyun* (7. Bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Angst, M.O.V., Liberalesso, K.P., Wiethan, F.M., and Mota, H.B. (2015). Prevalence of speech-language disorders in kindergartens children of public schools and the social indicators. *Revista CEFAC*, 17(3),727-732.
- Aslan, Ö. M. (2017). 36-71 aylık çocuklar için oyun davranış ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3),897-910.
- Aykara, A. (2017). Çocuk merkezli oyun terapisinin engelli çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları açısından önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28 (1), 169-186.
- Beitchman, J. H., Nair, R., Clegg, M., And Patel, P. G. (1986). Prevalence of speech and language disorders in 5-year-old kindergarten children in the Ottawa-Carleton region. *J Speech Hear Disord*, 51(2), 98-110. <https://doi.org/10.1044/jshd.5102.98>
- Blood, G. W., and Blood, I. M. (2016). Long-term consequences of childhood bullying in adults who stutter: Social anxiety, fear of negative evaluation, self-esteem, and satisfaction with life. *J Fluency Disord*, 50:72-84. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2016.10.002>
- Brekke Stangeland, E. (2017). The impact of language skills and social competence on play behaviour in toddlers. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25:1, 106-121. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2016.1266224>
- Conner, J., Kelly-Vance, L., Ryalls, B., and Friehe, M. (2014). A play and language intervention for two-year-old children: Implications for improving play skills and language. *Journal of Research in Childhood Education*, 28(2), 221-237. <https://doi.org/10.1080/02568543.2014.883452>
- Coplan, R.J., and Arbeau, K. (2009). Peer interactions and play in early childhood. K.H. Rubin, W. Bukowski, ve B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups içinde* (pp. 143-161). New York: Guilford.
- Coplan, R. J., Ooi, L. L., Rose-Krasnor, L., and Nocita, G. (2014). 'I want to play alone': Assessment and correlates of self-reported preference for solitary play in young children. *Infant and Child Development*, 23(3), 229-238. <https://doi.org/10.1002/icd.1854>
- Duru, H. , Akgün, E. G. ve Maviş, İ. (2018). Dil ve Konuşma Terapisi Mesleğine Yönelik Farkındalığın Belirlenmesi. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 1(3),257-280.

- Eadie, P., Conway, L., Hallenstein, B., Mensah, F., McKean, C., and Reilly, S. (2018). Quality of life in children with developmental language disorder. *Int J Lang Commun Disord*, 53(4), 799-810. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12385>
- Fazlioglu, Y. (2013). The comparison of play skills of autistic mentally retarded and typically developing children. *Educational Research and Reviews*, 8(22), 2169-2175.
- Feldman, H.M. (2005). Evaluation and management of language and speech disorders in preschool children. *Pediatrics in Review*. 26(4):131-42. <https://doi.org/10.1542/pir.26-4-131>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R.E., and Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis: (8th ed.)*. Edinburgh Gate, Harlow: Pearson Education Limited.
- Hall, S., Rumney, L., Holler, J., and Kidd, E. (2013). Associations among play, gesture and early spoken language acquisition. *First Language*, 33(3), 294-312. <https://doi.org/10.1177/0142723713487618>
- Hendrickson, B., DeVeney, S. L., and Kelly-Vance, L. (2019). Play Behaviors of Young Children with and without Expressive Language Delay: An Exploratory Study. *Journal of Curriculum, Teaching, Learning and Leadership in Education*, 4(1), 11-27.
- Holmes, R.M., Romeo, L., Ciriola, S., and Grushko, M. (2015). The relationship between creativity, social play, and children's language abilities. *Early Children Development and Care*, 185(7), 1180-1197. <https://doi.org/10.1080/03004430.2014.983916>
- Howes, C. (2011). Social play of children with adults and peers. In A. D. Pellegrini (Ed.), *The Oxford handbook of the development of play içinde* (pp. 231-244). Oxford University Press.
- Hughes, S. (2014). Bullying: What speech-language pathologists should know. *Lang Speech Hear Serv Sch*, 45(1), 3-13. https://doi.org/10.1044/2013_LSHSS-13-0013
- Jungi, S., and Sainato, D.M. (2013). Teaching play skills to young children with autism. *J Intellect Dev Disabil*, 38(1), 74-90. <https://doi.org/10.3109/13668250.2012.732220>
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Publishing.
- Langevin, M., Packman, A. ve Onslow, M. (2009). Peer responses to stuttering in the preschool setting. *Am J Speech Lang Pathol*, 18(3), 264-76. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2009/07-0087](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2009/07-0087)
- O'Connor, C., and Stagnitti, K. (2011). Play, behaviour, language and social skills: The comparison of a play and a non-play intervention within a specialist school setting. *Research in Developmental Disabilities*, 32(3), 1205-1211. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.12.037>
- Owens, R.E. (2016). *Language Development: An Introduction 9e*. London: Pearson Education Limited.
- Owens, R.E., Farinella, K.A., and Metz, D.E. (2018). *Introduction to communication disorders: a lifespan evidence-based perspective*, Global Edition. Pearson Education Limited, England.

- Özer, A., Gürkan, A. C. ve Ramazanoğlu, O. (2006). Oyunun çocuk gelişimi üzerine etkileri. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 54-57.
- Parten, M. B. (1932). Social participation among pre-school children. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 27(3), 243-269. <https://doi.org/10.1037/h0074524>
- Pehlivan, H. (2016). Oyunun gelişim ve öğrenmedeki rolü. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 3280-3292.
- Peterson, R., Pennington, B., Shriberg, L., and Boada, R. (2009). What influences literacy outcome in children with speech sound disorder. *J Speech Lang Hear Res*, 52(5), 1175-88. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2009/08-0024\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2009/08-0024))
- Reed, V.A. (2018). *An introduction to children with language disorders*, 5th edition, Pearson.
- Rescorla, L., and Ratner, N. B. (1996). Phonetic profiles of toddlers with specific expressive language impairment (SLI-E). *J Speech Hear Res*, 39(1), 153-65. <https://doi.org/10.1044/jshr.3901.153>
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., and Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In N. Eisenberg, W. Damon, and R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (p. 571-645), John Wiley and Sons, Us.
- Shepherd, J., Brolier, C. B., and Dandrow, R. L. (1994). Play skills of preschool children with speech and language delays. *Physical and Occupational Therapy in Pediatrics*, 14(2), 1-20. https://doi.org/10.1300/J006v14n02_01
- Short, E. J., Schindler, R. C., Obeid, R., Noeder, M. M., Hlavaty, L. E., Gross, S. I., ...and Manos, M. M. (2020). Examining the role of language in play among children with and without developmental disabilities. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 51(3), 795-806. https://doi.org/10.1044/2020_LSHSS-19-00084
- Stanton-Chapman, T.L., and Schmidt, E. (2021). How do the children play? The influence of playground type on children's play styles. *Frontiers in Psychology*, 12, 703940. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.703940>
- Sualy, A., Yount, S., Kelly-Vance, L., and Ryalls, B. (2011). Using a play intervention to improve the play skills of children with a language delay. *International Journal of Psychology: A Biopsychosocial Approach/Tarptautinis Psichologijos Zurnalas: Biopsichosocialinis Poziuris*, (9).105-122.
- Sunderajan, T., and Kanhere, S. V. (2019). Speech and language delay in children: Prevalence and risk factors. *J Family Med Prim Care*, 8(5), 1642-1646. https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc_162_19
- Tetnowski, J.A., Scott K.S., Rutland, B.F., and Rutland, B. F. (2021). Fluency and fluency disorders. In: Damico, J.S., Muller, N., and Ball, M.J. eds. *The Handbook of Speech-Language Pathology*. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell;

- Tercan, H. ve Bayhan, P. (2020). Erken Müdahale Kapsamında Taranan 0-72 Aylık Çocuklarda Gelişimsel Gecikmelerin Dağılımı. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (22), 25-37.
- Toseeb, U., Gibson, J.L., Newbury, D.F., Orlik, W., Durkin, K., Pickles, A., and Conti-Ramsden G. (2020). Play and prosociality are associated with fewer externalizing problems in children with developmental language disorder: The role of early language and communication environment. *Int J Lang Commun Disord*, 55(4), 583–602. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12541>
- Uygun, N. ve İ. Kozikoğlu. (2019). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Çocukların Oyun Davranışlarının İncelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 787-817. <https://doi.org/10.18039/ajesi.582075>
- Weisberg, D. S., Zosh, J. M., Hirsh-Pasek, K., and Golinkoff, R. M. (2013). Talking it up: Play, language development, and the role of adult support. *American Journal of Play*, 6(1), 39–54.
- Williams , E ., Reddy, V., and Costall , A. (2001). Taking a Closer Look at Functional Play in Children with Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(1): 67–77. <https://doi.org/10.1023/a:1005665714197>

VOSVIEWER İLE YERİNDE YAŞLANMA ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: MEVCUT DURUM VE EĞİLİMLER

Neslihan Nur PEHLİVAN¹
Cansu ALAYVAZ GÜNGÖR²

Öz

Yerinde yaşlanma, yaşlı bireylerin kendi evlerinde veya tanıdıkları çevrede bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilmelerini ifade eder. Son yıllarda yerinde yaşlanma konusunda yapılan araştırmalar hızla artmıştır. Bu çalışma, yerinde yaşlanma ile ilgili bilimsel araştırmaları inceleyerek, gelecekte bu alanda yapılacak araştırmalara yol gösterecek öncelikli konuları belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, 1984-2024 yılları arasında Web of Science veri tabanında yerinde yaşlanma ile ilgili yayımlanmış 2937 çalışma bibliyometrik olarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi, haritalaması ve ağ görselleştirmesi için VOSviewer yazılımı kullanılmıştır. Bu analizde bilimsel makaleler, yazarlar, ülkeler, kurumlar ve anahtar kelimeler gibi bilgiler değerlendirilmiş, sonuçlar ise VOSviewer adlı yazılım kullanılarak haritalama ve ağ görselleştirme teknikleri ile ortaya konmuştur. Yapılan analizde en çok makale (n= 2153) türünde yayın yer almaktadır. Analiz sonucunda, özellikle 2012 yılından sonra yayın sayısının belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu konuda en çok yayın yapan araştırmacı Skubic, M. (n= 21) olurken, en aktif kurum Missouri Üniversitesi ve en fazla yayına sahip ülke ise ABD (n= 1118) olmuştur. Yerinde yaşlanmayla birlikte sıkça kullanılan anahtar kelimelerin “older adults (yaşlı yetişkinler)”, “aging (yaşlanma)”, “older people (yaşlı insanlar)”, “dementia (demans)”, “housing (konut)”, “technology (teknoloji)”, “elderly (yaşlı)” ve “long-term care (uzun süreli bakım)” olduğu görülmüştür. Çalışma, yerinde yaşlanma alanındaki araştırmacılara rehberlik ederek, gelecekteki iş birliği alanlarını belirlemekte ve araştırma eğilimlerini anlamaya katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yerinde yaşlanma, yaşlı, Bibliyometrik analiz, VOSviewer*

¹ Öğr.Gör.Dr., Hitit Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Terapi ve Rehabilitasyon Bölümü, E-posta: neslihannurpehlivan@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4422-9793

² Öğr.Gör., Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, E-posta:., ORCID: 0000-0003-3288-8035

PEHLİVAN, N. N., ALAYVAZ GÜNGÖR, C. (2024). Vosviewer ile Yerinde Yaşlanma Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi: Mevcut Durum ve Eğilimler. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 737-768. DOI:10.21560/spcd.vi. 1529596

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON AGEING IN PLACE WITH VOSVIEWER: CURRENT STATUS AND TRENDS

Abstract

Ageing in place refers to the ability of elderly individuals to live independently in their own homes or in familiar surroundings. In recent years, research on ageing in place has increased rapidly. This study aims to examine scientific research on aging in place and to identify priority topics that will guide future research in this field. Within the scope of the study, 2937 studies on aging in place published in the Web of Science database between 1984 and 2024 were analysed bibliometrically. VOSviewer software was used for data analysis, mapping and network visualisation. In this analysis, information such as scientific articles, authors, countries, institutions and keywords were evaluated, and the results were presented with mapping and network visualisation techniques using VOSviewer software. In the analysis, the most common type of publication is article (n= 2153). As a result of the analysis, it is seen that the number of publications has increased significantly especially after 2012. Skubic, M. (n= 21) was the researcher with the most publications on this subject, while the most active institution was the University of Missouri and the country with the most publications was the USA (n= 1118). It was observed that the keywords frequently used with ageing in place were 'older adults', 'aging', 'older people', 'dementia', 'housing', 'technology', 'elderly' and 'long-term care'. The study provides guidance to researchers in the field of ageing in place, identifies future areas of collaboration and contributes to understanding research trends.

Key Words: *Ageing in place, elderly, Bibliometric analysis, VOSviewer*

GİRİŞ

Sağlık ve tıp alanlarındaki gelişmelerin, artan sağlıklı yaşam bilgisinin ve çevre koşullarındaki değişimin etkisiyle dünya nüfusu yaşlanmaktadır (Kalıncara ve Arpacı, 2013). Yaşlı bireylerin sayısı ve oranı küresel ölçekte hızla artış göstermektedir. Yaşanan bu artış 2030 yılına kadar daha önce görülmemiş bir hızda gerçekleşerek gelişmekte olan ülkelerde gelecek on yıllarda daha da hızlanacaktır. 2019 yılında 60 yaş ve üzerindeki bireylerin sayısı 1 milyar iken bu sayının 2030 yılına kadar 1,4 milyara, 2050 yılına kadar ise 2,1 milyara yükseleceği öngörülmektedir (WHO, 2024).

Tüm dünyada yaşanan değişim gibi Türkiye’de de yaşlı nüfus hızla artmaktadır. TÜİK (2024) yaşlı istatistiklerine göre, yaşlı olarak değerlendirilen 65 yaş ve üzeri nüfus son beş yılda %21,4 artarak 8 milyon 722 bin 806 olarak belirtilmiştir. 2023 yılında 65 yaş ve üstü bireylerin toplam nüfus içindeki oranı %10,2’ye ulaşmıştır. Yaşanan bu demografik değişim yaşlı bireylerin gereksinimlerinin artacağı, sağlık, bakım, sosyal hizmetler, ulaşım, konut gibi alanlarda yaşlıya yönelik düzenlemelere ihtiyaç duyulacağına işaret etmektedir.

Artan yaşlı nüfusla birlikte yaşam kalitesi, yalnızlık, bakım, sağlık sorunları, destek hizmetleri ihtiyacı gibi sorunlar yaygınlaşmakta (Kalıncara ve Arpacı, 2013; Kalıncara ve Kapıkıran, 2017; Pynoos vd. 2008) ve toplumun geniş kesimlerini etkilemektedir. Hızlı nüfus artışı demografik, sosyal, ekonomik ve kültürel yapı üzerinde etkiler yarattığından bu alanlarda yaşlı merkezli uygulama ve düzenlemelere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Özmete, 2019). Yaşanan bu büyük demografik değişim karşısında yaşlı nüfusun yaşam kalitesinin nasıl sağlanacağı da büyük bir çabayı gerektirmektedir (Giacalone vd., 2014).

Yaşlı nüfusun artışına paralel olarak yaşlı sorunları daha belirgin bir hale gelmiştir. Son dönemlerde özellikle yaşlıların iyilik hallerinde yaşadıkları mekanın ihtiyaçlarına cevap verip vermediği tartışılmaktadır (Esendemir, 2016). Nüfus yaşlanmasına karşı uluslararası alanda benimsenen politik yaklaşım yerinde yaşlanma politikalarıdır (Lewis ve Buffel, 2020). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi küresel kuruluşlar, yaşlılara yönelik uygun ve yeterli destek sağlamak için yenilik ve uyum ihtiyacını giderek daha fazla

vurgulamaktadır. WHO'nun "iyi yaşlanma" küresel ölçeğinde öncelikli vurgu bireylerin yerinde yaşlanabilmelerini desteklemektir (WHO, 2014).

Yerinde yaşlanma ilk olarak 1980'lerin sonlarında ortaya çıkmış, 1990'lı yıllarda ivme kazanarak 2000'li yılların başlarında literatürde giderek daha fazla yer edinmeye başlamıştır (Byrnes vd., 2006). Yerinde yaşlanma literatürü konut ve çevre, toplum, sosyal hizmetler, teknoloji, sağlık ve işlevsellik gibi çok geniş ve çeşitli alanları kapsamaktadır (Vasunilashorn vd., 2012).

Yerinde yaşlanma kavramı birçok tanıma sahiptir. Yerinde yaşlanma bireyin yaşamının son dönemini toplum temelli bir konutta sürdürmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu konut bireyin yaşamının önemli bir bölümünü geçirdiği, bir aile kurduğu, derin köklere sahip olduğu, aile desteğini sürdürdüğü veya bağımsız yaşayabildiği yer olarak tanımlanmaktadır (Ratnayake vd., 2022). Bir başka tanımda ise yerinde yaşlanma kişinin ikametinde bağımsızlığını korumanın yanı sıra topluma katılımı olarak tanımlanmıştır (Rogers vd., 2020). Dünya Sağlık Örgütü (2004) ise yerinde yaşlanmayı bireylerin mevcut evlerinde veya uygun konutlarda, toplum içinde bağımsız yaşama arzu ve yeteneklerinin karşılanması sağlayarak hizmet sunma ve yardımda bulunma olarak belirtmiştir.

Yaşlı bireyler nerede ve nasıl yaşlanacakları hakkında seçim yapabilme özgürlüğüne sahip olmak istemektedirler. Bu anlamda yerinde yaşlanma mekan ve topluluğa bağlanma, aidiyet, güvenlik ve tanıdıklık duyguları yarattığından yaşlı birey için avantaj olarak değerlendirilmektedir (Wiles vd., 2012).

Yerinde yaşlanma olumlu yaşlanma stratejisinin benimsenen bir yaklaşımıdır. Yaşlı bireyler için bağımsız yaşamak, mümkün olduğu sürece kendi konutlarında kalmak tercih edilen bir durumdur. Yerinde yaşlanan bireyin, parçası olduğu aile, arkadaş, komşu ve toplum içinde bağımsız yaşama cesareti, kendi kendine yeterliliği artarken profesyonel destek ihtiyacı ve sosyal izolasyonu azalmaktadır. Tanıdığı, bildiği ortamda günlük yaşam aktivitelerini yerine getiren yaşlı, yaşamı üzerinde kontrolü devam ettirebilir. Bu da yaşlı bireyin saygınlığını ve yaşam kalitesini desteklemektedir (Kalınkara ve Arpacı, 2016). Yapılan araştırmalar yerinde yaşlanmanın, psikososyal, duygusal ve ekonomik fayda sağladığını desteklemektedir (Ahn, 2017).

Yerinde yaşlanma yaşlılar açısından tercih edilen ve başarılı yaşlanma ile ilişkilendirilen bir kavramdır. Yerinde yaşlanmanın başarılı yaşlanma sürecine katkı sağlayabilmesinde yaşlı bireye özgü tasarlanan fiziki ve sosyal çevre desteği ile evde destek hizmeti gerekli görülmüştür (Akbarak ve Aysan, 2022). Yerinde yaşlanma aynı zamanda yaşlı bireyin bireyselliğini, refahını, özerkliğini ve yaşamı üzerindeki kontrolünü artırmaktadır (Brim vd., 2021). Ancak diğer yandan fiziksel ve bilişsel kapasitesi azalan yaşlılarda yeterli aile ve arkadaş desteği de olmadığı yerinde yaşlanma yaşlı için risk oluşturabilir. Evinde yaşayan ancak savunmasız durumda olan yaşlının istismar mağduru olma olasılığı yüksektir (Timmermann, 2012). Bu anlamda yaşlının kendine özgü koşulları değerlendirilerek yaşadığı ortamda desteklenmesi önemlidir.

Sosyal ağlar aracılığıyla yaşlının toplumsal hayata aktif olarak katılımını sağlayan yerinde yaşlanma, aynı zamanda uygun maliyetli oluşu ve insancıl olması nedeniyle yeterli ve zamanında bakım sunumu sağlayabilir (Chui, 2008). Bireylerin mümkün olan en uzun sürede evlerinde ve toplum içinde kalmaları maliyetli olan kurum bakımı seçeneğini ortadan kaldırdığı için hizmet sağlayıcılar, politika yapıcılar ve yaşlı bireyler tarafından tercih edilmektedir (WHO, 2007).

Yerinde yaşlanma girişimleri yaşlılarda özerklik, kontrol ve esenlik duygusunu teşvik ederek kimliğin korunmasında etkilidir (Martin vd., 2019). Tenenbaum (2010), yerinde yaşlanmanın temelde üç hedefi olduğunu belirtmiştir. İlk olarak yaşlı bireylerin kendi seçtikleri yerde bağımsız, onurlu, kontrole sahip, mutlu bireyler olmaları; ikinci olarak, var olan kaynakların etkin maliyetli kullanımı ve son olarak da yerinde yaşlanmayı desteklemek üzere hizmet sağlayıcılar ile kurumlar arasında iş birliğine dayalı kapsamlı ve koordineli bir ilişkinin oluşturulmasıdır.

Yerinde yaşlanmanın başarılı olabilmesi için yaşlı bireylerin bağımsızlığı destekleyen bir ortamda yaşamaları ve bakımlarının sağlık sistemleri boyunca koordine edilmesi gerekmektedir (Marek ve Rantz, 2000). Yaşlı bireylerin bağımsız kalmaları ve yerinde yaşlanabilmelerini kolaylaştıracak kilit bileşenlerden biri, yaşadıkları toplumda resmi hizmetlerin sağlanmasıdır (Ewen vd., 2017). Yerinde yaşlanmanın en iyi şekilde gerçekleşebilmesi, uyarlanabilir konutlara ve erişilebilir toplum hizmetlerine önceleyen kapsayıcı

topluluklar oluşturulmasıyla sağlanabilir (Robinson-Lane vd., 2023). Yerinde yaşlanma için yakınların bakım sürecine katılımının yanı sıra, siviller, sağlık sistemi ve sosyal hizmetler arasındaki iş birliği de önemlidir (Riekkola vd., 2024).

Yapılan bir araştırmada yaşlıların akrabalarını içeren komşuluk ilişkileri içinde ve mahalle kültürünün sağladığı güvenli çevrede yaşamak istedikleri belirtilmiştir (Özmete ve Dinç, 2020). Huzurevinde kalan yaşlılarla yapılan bir çalışmada yerinde yaşlanmaya ilişkin duygu ve düşünceleri araştırılmıştır. Araştırmada huzurevinde kalan yaşlı bireylerin kendi evlerinde, mahallelerinde eş ve çocuklarıyla yaşamayı özledikleri belirtilmiştir (Öğüt vd., 2017).

Küresel bir olgu olan nüfus yaşlanması giderek önem kazanmaktadır. Yaşlanan nüfusun etkileri ekonomi, çevre ve sağlık, kamu politikaları ve sosyal hizmetler de dahil olmak üzere hizmet sunumunu etkilemektedir. Bu etkiler ayrıca her bir birey üzerinde de gerçekleşmektedir. İyi bir yaşam, uzayan yaşam beklentisiyle oluşan sosyal, sağlık ve özerklik sorunlarına yeteri kadar uyum sağlayabilen ve yanıt verebilen sağlık ve sosyal hizmet sistemleriyle ilişkilidir. WHO'nun "iyi yaşlanma" küresel ölçeğinde bireylerin yerinde yaşlanabilmeleri vurgulanmıştır (WHO, 2014; WHO, 2018). Yerinde yaşlanma kavramının yaşlılık çalışmaları içerisinde yeri ve önemi giderek artmaktadır. Dolayısıyla literatürde yerinde yaşlanma kavramının nasıl ele alındığı ve gelecekte konuyla ilgili hangi araştırma eğilimlerinin olacağı merak konusudur. Bu doğrultuda çalışmada temelde aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

Yerinde yaşlanma konusunda;

1. En üretken araştırmacılar kimlerdir?
2. En üretken kurumlar ve ülkeler hangileridir?
3. En üretken dergiler hangileridir?
4. En sık iş birliği hangi araştırmacılar ve ülkeler arasındadır?
5. Hangi anahtar kelimeler en çok kullanılmıştır?
6. Araştırmacılar hangi konuları birlikte araştırmıştır?

Yerinde yaşlanma konusundaki literatürdeki büyük artış sebebiyle yayınlar ve atıfların oluşturduğu çıktı ve etkilerin nicel bir analizini sağlamak için

çalışmada bibliyometrik yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın, yerinde yaşlanmaya dair araştırma eğilimlerini belirlemesi ve konuya sistematik bir genel bakış sunması beklenmektedir. Aynı zamanda yerinde yaşlanma konusunda etkin politikalar ve stratejiler geliştirilmesi için hizmet sağlayıcılar, sivil toplum ve politika yapımcılar için de sağlam bir bilgi temeli oluşturması beklenmektedir.

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, yapılan analizler ve bulgulara yer verilmiştir.

Literatür taramasının temel amacı, potansiyel araştırma boşluklarını ve mevcut bilginin sınırlarını belirlemek için literatürün haritasını çıkarmak ve değerlendirmektir (Tranfield vd., 2003). Yapılandırılmış literatür incelemeleri, belirlenmiş arama anahtar kelimelerine dayalı yinelemeli döngüler içeren sistematik bir süreci takip eder. Bu süreçte, uygun bir veri tabanı kullanılarak bibliyografik literatür taraması yapılır ve tamamlayıcı analizler gerçekleştirilir (Saunders vd., 2009). Araştırmacılar özellikle, çekirdek dergileri, üretken yazarları, etkili kurumları, katkıda bulunan ülkeleri, araştırma çıktısı performansını ve belirli bir alandaki araştırma sıcak noktalarını değerlendirmek için bibliyometrik analiz yöntemini kullanmaktadır (Thanuskodi, 2010; Gandia vd., 2018; Oladinrin vd., 2021). Bu çalışmada da bibliyometrik analizler kullanılmıştır (bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın Amacı

Web of Science veri tabanı üzerinde yapılan tarama sonuçları, yerinde yaşlanma konusuyla ilgili çeşitli yayın türlerini, önde gelen yazarları, ülkeleri, kurumları, anahtar kelimeleri, yayınları ve bilimsel ilişkileri kapsamaktadır. Bu çalışma, yerinde yaşlanma alanında yapılan araştırmalara rehberlik etmeyi amaçlamakta olup, alandaki önemli bilgileri sunmayı hedeflemektedir. Yapılan bu kapsamlı analiz, yerinde yaşlanma konusunda gelecekte

yapılacak araştırmalara önemli bir kaynak teşkil ederek, bilimsel literatüre katkı sağlamayı, potansiyel iş birliği alanlarının ve gelecekteki araştırmalar için öncelikli konuların belirlenmesinde araştırmacılara yol göstermeyi amaçlamaktadır.

Bibliyografik Verilerin Belirlenmesi ve Toplanması

Alanyazında farklı bibliyometrik analiz araçları kullanılmaktadır. Bu çalışmada bibliyometrik analiz için kullanılan bibliyografik verileri toplamak üzere Web of Science (Core Collection) taranmıştır çünkü Web of Science çekirdek koleksiyonu yüksek kaliteli ve etkili makaleler içeren kapsamlı literatür veritabanları içermektedir (Cui vd., 2018). Ayrıca, Web of Science temel koleksiyonunun, Scopus gibi diğer bibliyografik veritabanlarına kıyasla bazı avantajları bulunmaktadır. İlk olarak, Scopus' taki atıf eşleştirme algoritması, Web of Science ile kıyaslandığında iyileştirilmesi gereken alanlara sahiptir (Valderrama-Zurián vd., 2015). İkinci olarak, Scopus' ta bulunan yinelenen makaleler, veri kalitesi sorunlarına yol açmaktadır (van Eck ve Waltman, 2019). Araştırmaların güvenilirliği açısından Web of Science'in kullanılması önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Web of Science, ileri düzey veri analizine olanak sağlayan gelişmiş arama göstergelerine sahip olmasının yanı sıra, çeşitli kontrol mekanizmaları ile de desteklenmektedir. Bu veri tabanı, yalnızca nitelikli ve güvenilir çalışmaların dahil edilmesini sağlayarak yayın etiğine uygunluğu garanti altına almaktadır. Aynı zamanda, farklı disiplinlerden geniş bir veri koleksiyonuna erişim imkanı sunmaktadır. Bu sebeplerle bu çalışmada, bibliyometrik analizler ve diğer çeşitli analizler için Web of Science veri tabanı tercih edilmiştir. Web of Science veritabanından elde edilen veriler ise VOSviewer programı ile analiz edilmiştir. Bu program verilerin ilişkilerini ortaya koyan yeni kavramları keşfetmek için araştırmacılara kolaylıklar sunan önemli bir program olarak değerlendirilmektedir (Cui vd., 2018). Ayrıca, görselleştirme, haritalama ve çok boyutlu analiz imkanı sağlaması, veri setlerinin derinlemesine analizine olanak tanımaktadır.

Bibliyometrik analizler dahil çeşitli analizler için Web of Science veri tabanının seçilmesi araştırmaların güvenilirliği açısından da önemli bir faktördür. Çünkü Web of Science en güvenilir bilimsel veri tabanı olarak kabul edilmiştir (Şenel ve Demir, 2018). Web of Science veri tabanı ileri düzey veri

analizi için gelişmiş arama göstergelerine sahip olmakla birlikte çeşitli kontrol mekanizmaları kullanmaktadır. Yayın etiği açısından nitelikli ve güvenilir çalışmaları kapsamaktadır. Ayrıca, farklı disiplinlerden geniş kapsamlı bir veri koleksiyonuna erişim sağlamaktadır.

Web of Science üzerinden 30.07.2024 tarihinde, “aging in place” VEYA “ageing in place” VEYA “AGEING IN PLACE” VEYA “AGEING-IN-PLACE” VEYA “AGING IN PLACE” VEYA AGING-IN-PLACE” anahtar sözcükleriyle Web of Science’ ta “tüm alanlar” seçilerek yapılan aramada 2937 sonuca ulaşıldı. Ulaşılan data, yazar-atıf-dergi-ülke-kurum ve anahtar sözcük analizleri üzerinden incelendi.

Analiz Yöntemi

Bibliyometrik analiz, büyük hacimli bilimsel verileri incelemek ve analiz etmek için yaygın ve doğru bir yöntemdir. Bu teknik, dergi atıfları arasındaki bağlantıyı kavramak ve güncel veya yükselen bir araştırma konusu açısından güncel durumu özetlemek için tasarlanmıştır (Donthu vd., 2021). Araştırmada, bibliyometrik analizde kullanılan veriler Web of Science’ tan alınmıştır. Bibliyometrik haritaların kolay oluşturulmasını ve görselleştirilmesini sağlamayı amaçlayan benzerliklerin görselleştirilmesi bibliyometrik araştırmalarda popülerlik kazanan VOSviewer yazılımı (sürüm 1.6.20)/ görüntüleyicisiyle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, literatürü verimli bir şekilde toplamayı ve seçenekler dahilinde seçilen yayınlar arasındaki karşılıklı ilişkileri kurmayı sağlamaktadır (Kuzior ve Sira, 2022). Bibliyometrik haritalama için kullanılan çoğu bilgisayar programının (VantagePoint ve CiteSpace gibi) aksine, VOSviewer bibliyometrik haritaların grafiksel gösterimine oldukça duyarlıdır ve büyük, yorumlanması kolay bibliyometrik haritaları sunmak için kullanışlıdır (van Eck ve Waltman, 2010).

BULGULAR

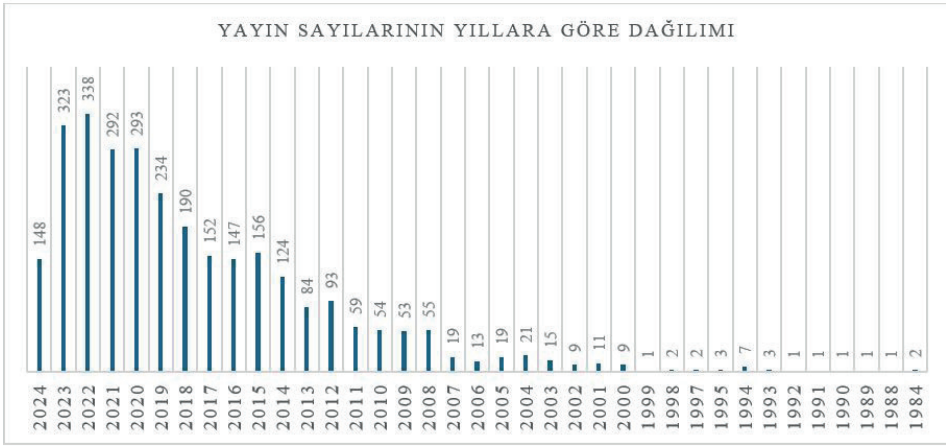
Yayın Türü ve Yayın Sayıları

Araştırma sonucu toplam 2937 yayın, Zotero (Zotero, n.d.) programına aktarılarak yinelenen yayınların olup olmadığı kontrol edilmiştir. Zotero’ nun “Duplicates” (Yinelenmiş Eserler) klasöründe yapılan tarama sonucunda herhangi bir yinelenen kayıt tespit edilmemiştir. Bu durum, veri setinin

bütünlüğünü ve doğruluğunu koruduğunu göstermekte olup kaynak yönetiminin etkin şekilde sağlandığına işaret etmektedir (Puckett, 2011).

2937 sonuç analiz edildi. Yıllara göre en eski 1984 ve en yeni 2025 olmak üzere farklı disiplinlerden 2153 dergi makalesi başta olmak üzere, 280 bildiri, 267 toplantı özeti, 191 derleme makale, 75 erken görünüm, 52 kitap bölümü, 48 editöryel malzeme, 16 kitap inceleme, 5 mektup, 3 kitap, 3 düzeltme, 1er adet toplantı, haber ögesi ve geri çekilen yayın eserine ulaşıldı. Disiplinler açısından çalışmaların büyük çoğunluğu Gerontoloji (1053) olmak üzere, Geriatrik Gerontoloji (461), Kamu Çevre İş Sağlığı (Public Environmental Occupational Health) (338), Sağlık Bilimleri Hizmetleri(176), Hemşirelik (144), Kentsel Çalışmalar (141), Rehabilitasyon (135), Tıbbi bilişim (133), Sosyal hizmet(123), Çevre çalışmaları(121) alanlarına mensup görünmektedir. Veri tabanı olarak Web of Science'ta endekslenen içerikler kriter alındı.

Şekil 2, yerinde yaşlanma alanında artan araştırmaları ortaya koymaktadır. Şekil, 2012 ile 2023 yılları arasında yerinde yaşlanma konusunda yayınların sayısında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. 2022 (338 makale) ve 2023 (323 makale) yılları en çok yayının çıktığı yıllardır. 2012'den bu yana artan yayınların nedenleri arasında, yaşlı bireylerin bağımsızlığını koruma tercihinin artması, teknolojinin kurumsal olmayan bakım yöntemlerine vurgu yapması, yerinde yaşlanmayı teşvik eden hibelerin mevcudiyeti, uzun süreli kurumsal bakım maliyetlerinin yükselmesi ve uygulanan çağdaş reformlar ve politikaların etkisi yer almaktadır (Wagner, 2021). Yayınlarda 2024 yılı için görülen hızlı düşüş, bibliyografik veri kayıtlarının eksik olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu eğilim muhtemelen gelecekte yapılacak araştırmalarda artarak devam edecektir. Bu nedenle, bu alandaki araştırma yönü hakkında daha fazla bilgi edinmek için daha fazla analiz yapılması gerekmektedir.

Şekil 2. Web of Science'ta 1984'den 2024'e Kadar Yapılan Yayınların Sayısı

Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of Authors)

Ortak yazarlık, VOSviewer' daki Harita Oluştur sihirbazının sunduğu ana seçeneklerden biridir ve bilimsel işbirliğinin neredeyse her yönünü izleyebilen güvenilir algoritmalara dayanır (Glänzel ve Schubert, 2004). Hosseini ve çalışma arkadaşları (2018), ortak yazarlığı bilimsel işbirliği için bir kısaltma olarak tanımlamıştır. Ortak yazarlık ağı analizi, işbirlikçi yapıyı ve ağ katılımcılarının merkeziliğini ortaya koyarak, araştırmacıların, kuruluşların ve ülkelerin işbirlikçi davranışlarını yeni perspektiflerle değerlendirmeye olanak tanır. Bu analiz yöntemi, araştırma işbirliğinin yapısını, araştırma ağlarının zaman içindeki büyümesini ve belirli bir kurum veya ulusun belirli bir ağa katılımını anlamayı sağlar (Fonseca vd., 2016). Bu çalışmada, yazarların, kuruluşların ve ülkelerin işbirlikçi haritalarını oluşturmak için ortak yazarlık analizi kullanılmıştır.

Yazarlar

Toplam 8241 araştırmacı, 2937 bibliyografik dokümana katılmıştır. Bununla birlikte, VOSviewer' da, herhangi bir yazar için minimum belge sayısı netlik açısından beş yayın olarak belirlenmiş ve bu da eşiği karşılayan 160 yazar üretmiştir. Bu, daha sonraki ağ görselleştirme analizinde daha az yayına sahip birçok yazarın üst üste binmesini önlemek içindir. Eşik değerine birkaç yinelemeden sonra karar verilmiş ve beş belgenin yeterli netliği sağladığı görülmüştür. Ayrıca, birden fazla yazarı olan makaleler, bağlantı güçlerinde

karışıklığı önlemek için orantılı olarak değil tam olarak sayılmıştır. 160 yazarın her biri için, ilgili atıf sayısı ve diğer yazarlarla olan atıf bağlantılarının toplam gücü Tablo 1’de gösterildiği gibi hesaplanmıştır.

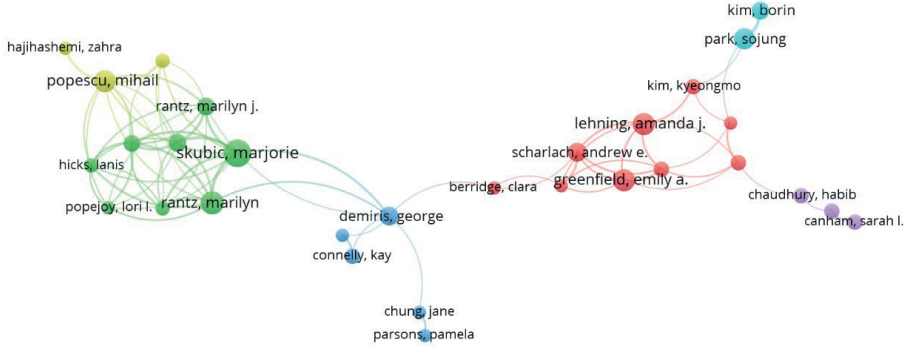
Toplam bağlantı gücü niteliği, belirli bir araştırmacının diğer araştırmacılarla olan ortak yazarlık bağlantılarının toplam gücünü değerlendirmek için kullanılır (van Eck ve Waltman, 2013). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Missouri Üniversitesi’nden Skubic, M., diğer yazarlarla ortak olarak en fazla sayıda yayın (21) ve en yüksek toplam bağlantı gücünü (46) üretmiştir. İkinci sırada yine Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Johns Hopkins Üniversitesi’nden Szanton, S.L., 20 gönderiyle (bağlantı gücü = 26) yer almaktadır. Üçüncü sırada ise 17 gönderiyle (bağlantı gücü = 39) Wallace, B. bulunmaktadır. En etkili iki yazarın Amerika Birleşik Devletleri’nden olması, yerinde yaşlanma konusundaki araştırma çabalarının büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Bulgular, ABD’li akademisyenlerin küresel demografik değişimle ilgili endişelerde öncü olduğunu ve yaşlı bireylerin istedikleri yerlerde rahat yaşamalarını sağlamak için önemli katkılarda bulduklarını göstermektedir. Bu durum, Amerika Birleşik Devletleri’nin yerinde yaşlanma toplumuna ve araştırma için yüksek finansman desteğine sahip büyük bir ülke olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo1. En Üretken İlk 10 Yazar

Yazar	Kurum	Ülke	Toplam Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
Skubic, M.	Missouri Üniversitesi	ABD	21	569	46
Szanton, S.L.	Johns Hopkins Üniversitesi’	ABD	20	601	26
Wallace, B.	Carleton Üniversitesi	Kanada	17	10	39
Rantz, M.J.	Missouri Üniversitesi	ABD	16	487	35
Goubran, R.	Carleton Üniversitesi	Kanada	15	9	37
Knoefel, F.	Carleton Üniversitesi	Kanada	15	10	36
Ramirez-Zohfeld, V.	Northwestern Üniversitesi	ABD	15	172	30

Iwarsson, S.	Lund Üniver- sitesi	İsveç	15	309	27
Popescu, M.	Missouri Üniversitesi	ABD	14	202	29
Lehning, A.J.	Maryland Üniversitesi	ABD	14	415	18

Çağdaş bilimsel işbirliği ağlarına ilişkin bu tür bilgilerle, bu araştırma alanında uzmanlıklara ve araştırma üretkenliğine erişim artırılabilir (Hosseini vd., 2018). Bu tür bir bilgi, çeşitli bölgelerdeki araştırmacıların izlenmesi ve onlarla bağlantı kurulması yoluyla araştırmadaki izolasyonu azaltarak akademik işbirliği ve iletişimi genişletmek için de çok önemlidir. Yazarların ortak yazarlık analizine göre, en fazla bağlantılı ve iş birliği yapan yazarları tespit etmek üzere en az 5 yayın kriteri belirlenerek VOSviewer tekniği kullanılarak ağ haritası oluşturulmuştur. Şekil 3, yayın sayılarına göre yüksek üretkenliğe sahip yazarların bir ağ görselleştirmesidir. Haritada, her biri bir araştırmacıyı temsil eden 30 daire ve yazarlar arasındaki araştırma işbirliklerini gösteren toplam 75 bağlantı yakın daireler şeklinde gösterilmektedir. Bu daireler altı araştırma topluluğunu temsil edecek şekilde altı kümede toplanmıştır. Haritadaki çizgiler, iki akademisyen arasındaki bağlantıyı tanımlayan ve ortak yazarlı yayınların sayısını gösteren bir bağlantıyı temsil etmektedir. Bu işbirlikçi uygulama sayesinde araştırmacılar öğrenme ağları kurmakta, farklı düşünme biçimlerini teşvik etmekte ve araştırma sorunlarına yönelik çözümlere ilham vermektedir.

Şekil 3. Yüksek Üretkenliğe Sahip Yazarların Ağ Görselleştirilmesi. Yazarlar Arası İş Birliğini Gösteren Ortak Yazar Bağları

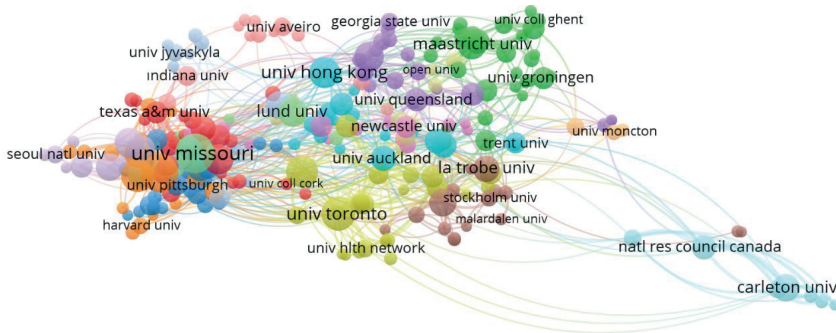
Kurumlar

Dünyanın dört bir yanından birçok kurum, yerinde yaşlanma ile ilgili araştırma makaleleri yayınlamaktadır. Tablo 2, en üretken olanları belirlemek için en fazla yayına sahip ilk on kurumu göstermektedir. Bibliyografik verilerden tespit edilen 2450 kuruluştan sadece 281'i beş yayın eşiğini karşılamaktadır. Tablo 2, en iyi performans gösteren araştırma kurumlarını, coğrafi konumlarını ve yerinde yaşlanma araştırmalarına katkıda buldukları yayın sayısını göstermektedir. Bu alandaki en aktif kurumlar ABD'de yer almaktadır. Bu durum, yazarların ABD'deki kurumlardan olması bakımından üretken yazarlara ilişkin önceki bulguları desteklemektedir. Missouri Üniversitesi, yerinde yaşlanma ile ilgili yayınlanmış makaleler açısından 62 dokümanla ilk sırada yer alırken, onu 54 yayınlı Michigan Üniversitesi ve 47 yayınlı Toronto Üniversitesi takip etmektedir.

Tablo 2. En üretken ilk 10 kurum

Kurum	Ülke	Toplam Yayın Sayısı	Atıf Sayısı
Missouri Üniversitesi	ABD	62	1127
Michigan Üniversitesi	ABD	54	1046
Toronto Üniversitesi	Kanada	47	824
Maryland Üniversitesi	ABD	44	812
Simon Fraser Üniversitesi	Kanada	39	976
Hong Kong Üniversitesi	Hong Kong	37	593
Illinois Üniversitesi	ABD	36	399
Pensilvanya Üniversitesi	ABD	35	316
Hong Kong Polytech Üniversitesi	Hong Kong	35	498
Lund Üniversitesi	İsveç	33	579

En az beş yayın üretmiş olan araştırma kurumları arasındaki işbirliğini gösteren bir ağ görselleştirme haritası Şekil 4’ te gösterilmektedir. Herhangi iki kurumu birbirine bağlayan çizgilerin kalınlığı işbirliğinin gücünü göstermektedir. Şekil 4, kurumların işbirliği açısından operasyonel yakınlıklarını ve araştırma merkezi olarak hizmet verme sıralamalarını göstermektedir. Yerinde yaşlanma çalışmalarını gerçekleştirirken Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Avrupa ve Asya’dan kuruluşlar birbirleriyle işbirliğine dayalı ilişkiler kurmayı başarmıştır.

Şekil 4. Katkıda Bulunan Kurumların Ağ Görselleştirmesi

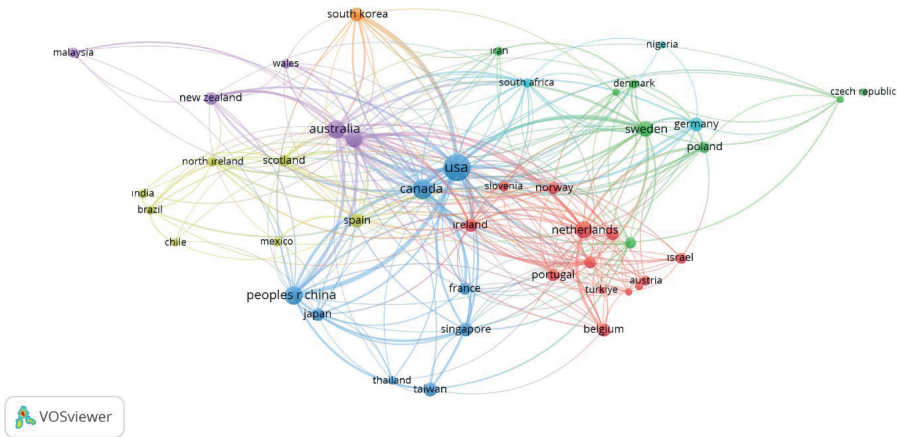
Ülkeler

Yetmiş üç ülke, elde edilen belgelerin yayınlanmasına katkıda bulunmuştur, ancak sadece 46'sı beş yayın eşliğini karşılamıştır. En üretken 10 ülke Tablo 3'te listelenmiştir. Ülkeler haritasında, ABD en önemli yayın sayısına (1118) sahipken, onu Kanada (357), Çin (225), Avustralya (221), İngiltere (199) ve Hollanda (163) takip etmektedir. Bulgular, ABD'nin yerinde yaşlanma araştırma alanında diğer büyük araştırma finansmanı sağlayan ülkelerden daha ileri ve daha hızlı ilerlediğini göstermektedir. Bu sonuç şaşırtıcı değildir çünkü ABD önemli yayın çıktılarında dünyaya liderlik etmektedir. Bulgu ayrıca, yerinde yaşlanma araştırmalarına önemli katkıların gelişmiş ülkelerden geldiğini, buna karşın daha az gelişmiş ülkelerden gelen araştırma çıktılarının nispeten düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmanın kapsamı dışında olduğu için yürütülen araştırmaların bölgesel odağı tespit edilememiştir. Veriler, gelişmekte olan ülkelerin araştırma çıktılarının gelişmiş ülkelere kıyasla düşük olduğunu tespit etmemektedir; örneğin, gelişmiş ülkelerdeki yazarlar gelişmekte olan ülkeler üzerine araştırma yapabilmektedir (ve bunun tersi de geçerlidir). Bununla birlikte, çalışma gelişmekte olan ülkelere yerleşik yazarların araştırmalarında belirgin bir eksiklik tespit etmiştir. Bunun nedenlerinin bölgesel odaklanmaya özel vurgu yapılarak araştırılması gerekmektedir.

Tablo 3. En Üretken ilk 10 Ülke

Ülke	Toplam Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
ABD	1118	17408	267
Kanada	357	6418	185
Çin	225	2338	123
Avustralya	221	3102	142
İngiltere	199	5340	183
Hollanda	163	4295	97
İsveç	121	1696	82
Güney Kore	77	849	61
Almanya	70	974	34
Tayvan	69	739	27

Şekil 5, her biri beş yayın eşiğine sahip ülkeler arasındaki işbirliği derecesini göstermektedir. Ağ, yedi farklı kümeye dağılmış 45 ülkeyi içermektedir ve her ülke farklı bir renge sahiptir. İyi bir ağ oluşturmanın göstergesi olan 303 bağlantı vardır. Herhangi iki ülke arasındaki bağlantının kalınlığı işbirliğinin gücünü göstermektedir. En önemli işbirliği aşağıdaki ülke çiftleri arasındadır: ABD-Kanada (bağlantı gücü = 37); ABD-Çin (bağlantı gücü = 32); ABD-Güney Kore (bağlantı gücü = 31); ABD-Avustralya (bağlantı gücü = 23); İngiltere-İskoçya (bağlantı gücü= 22); ABD-İsveç (bağlantı gücü = 16); ABD-İngiltere (bağlantı gücü = 15). Dolayısıyla, bir ülkenin yerinde yaşlanma konusundaki yüksek düzeydeki kararlılığı, diğer ülkelerle önemli ölçüde işbirliği yapılmasını sağlamıştır.

Şekil 5. Ülkelerin Ağ Görselleştirmesi

Birlikte Oluşum (Co-Occurrence)

VOSviewer'da atfedilen oluşumlar, belirli bir anahtar kelimenin geçtiği belge sayısını gösterir (van Eck ve Waltman, 2011). Eş-oluşum ağları, değişkenlerin ne sıklıkla birlikte görüldüğünü gösteren grafiklerdir. Metin madenciliğinde sıklıkla kullanılır; burada eş-oluşum, iki kelimenin örnek bir sitede ne sıklıkla birlikte görüldüğünü veya iki terimin tek bir belgede ne sıklıkla görüldüğünü sayar. Bir eş-oluşum ağı, aynı anda birkaç çift eş-oluşum değişkenini araştırmamıza olanak tanır. Her bir değişken, ortak-oluşum ağının

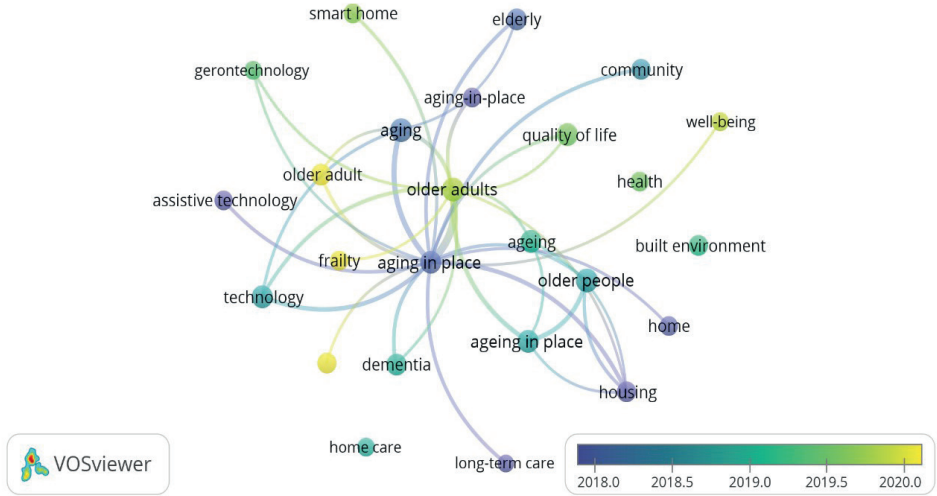
oluşturulmasında bir düğüm ya da nokta ile temsil edilir. İki değişkenin birlikte ortaya çıkması, iki düğümü birbirine bağlayan bir kenar veya bağlantı ile temsil edilir. Birincil araştırma odakları, yayınlarda bulunan anahtar kelimeler analiz edilerek keşfedilebilir (Cui vd., 2018). Bir anahtar kelime ağı, bir bilgi alanının sağlam bir resmini sunarak, kapsanan konuların ve çeşitli konular arasındaki karşılıklı ilişkilerin anlaşılmasını sağlar (van Eck ve Waltman, 2014).

Anahtar Kelimeler

Tekrarlanabilir ve okunabilir bir harita elde etmek için tüm anahtar kelimeler yerine yazar anahtar kelimelerini kullanarak anahtar kelimeleri haritalamak için VOSviewer tekniği kullanılmıştır (Darko vd., 2019; Sweileh vd., 2017). VOSviewer’da iki öge arasındaki bağlantılar, aralarındaki ilişkileri gösterir ve bu ilişkiler çeşitli türlerde olabilir. Bu bağlantılar, yayınlar arasındaki atıf eşleşmelerinden, araştırmacılar arasındaki işbirliği ilişkilerine veya anahtar kelimelerin birlikte görülmesine kadar farklı biçimlerde olabilir. Her bağlantının gücü pozitif bir sayısal değerle ifade edilir; bu değer ne kadar yüksekse, öğelerin birbiriyle olan ilişkisi o kadar güçlüdür (van Eck ve Waltman, 2019).

Analiz, 15 minimum tekrar şartını karşılayan, yani en az 15 kez geçen 102 anahtar kelimenin belirlendiği bir frekans eşiği (threshold) ile gerçekleştirilmiştir. Eşik değeri belirlenmeden önce 5 farklı deneme iterasyonu gerçekleştirilmiş ve en net ağ görselleştirmesinin 15 minimum eşik değeri ile elde edildiği görülmüştür. Aralarında ilişki bulunan 40 gözlem birimi ile yapılan analiz neticesinde toplam 5 küme, 503 bağlantı ve 2188 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. En popüler anahtar kelimeler veya araştırma noktaları şunlardır: “aging in place(yerinde yaşlanma)” ile uyumlu olarak “older adults (yaşlı yetişkinler)”, “aging (yaşlanma)”, “older people (yaşlı insanlar)”, “dementia (demans)”, “housing (konut)”, “technology (teknoloji)”, “elderly (yaşlı)” ve “long-term care (uzun süreli bakım)”. Bu anahtar kelimeler, mevcut yerinde yaşlanma araştırmalarının ana alanlarını göstermektedir. Açıkçası, Şekil 6’ daki en popüler anahtar kelimeler (yani yerinde yaşlanma), bu çalışma için seçilen arama anahtar kelimelerine dahil edilmeleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. İki anahtar kelimeyi birbirine bağlayan bağlantının gücü, anahtar kelimelerin birlikte görüldüğü makale sayısını yansıtmakta ve ilgili

araştırma odaklarının ilişkisini ortaya koymaktadır (van Eck ve Waltman, 2016).

Şekil 6. Anahtar Kelimelerin Veri Görselleştirilmesi (En Sık Kullanılan Anahtar Kelime Bağları)

En güçlü bağlantılar şu anahtar kelime çiftleri arasındadır: yerinde yaşlanma-yaşlı yetişkinler (bağlantı gücü = 97); yerinde yaşlanma ve yaşlanma (bağlantı gücü = 46); yerinde yaşlanma-teknoloji (bağlantı gücü = 40); yerinde yaşlanma-konut (bağlantı gücü = 28); yerinde yaşlanma-demans (bağlantı gücü = 23); yerinde yaşlanma-uzun süreli bakım (bağlantı gücü = 22); yerinde yaşlanma-yaşlı (bağlantı gücü = 22). Dolayısıyla, yaşlı yetişkinler, yaşlanma, barınma, demans, teknoloji ve uzun süreli bakım; yerinde yaşlanma çalışmalarında araştırma noktalarıdır. Bu, farklı popülasyonlar arasında yerinde yaşlanmayı çevreleyen çok sayıda sorunu ortaya koymakta ve böylece bu alandaki akademisyenler için çeşitli araştırma yönleri yaratmaktadır. VOSviewer genellikle aynı renkteki anahtar kelimeleri bir arada listeler. VOSviewer'ın seçtiği yıllar (2018-2020) kullanılarak anahtar kelimeleri ortalama görülme yıllarına göre gruplamak için kaplama görselleştirme kullanılmıştır. Renk mora yaklaştıkça anahtar kelimelerin daha erken ortaya çıktığı, sarıya yaklaştıkça ise anahtar kelimelerin daha güncel veya yeni olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut araştırmaların yalnızlık, ortam destekli yaşam, sosyal izolasyon, sağlıklı yaşlanma, kırılabilirlik, günlük yaşam aktiviteleri, iyi olma

hali/iyi oluş konularına odaklandığı sonucuna varılabilir, çünkü bunların hepsi sarı renkte görünmektedir

Yaşlı insanlar yaşayabildikleri sürece tanıdık çevrelerinde yaşamaya devam edeceklerdir. Toplumların yaş dostu olma özelliğini artırmak için konut aktivistleri ve yaşlı vatandaşlar yalnızlık, bunama, uzun süreli bakım ve engellilik gibi bireysel ve toplum genelindeki zorlukları ele alabilirler. Artan yaşlı nüfus ve bu nüfusun yerinde yaşlanma arzusu, önemli sağlık ve barınma sorunları ortaya çıkarmaktadır (Tural, Lu ve Austin Cole, 2021). Yaşlı konutları üzerine yapılan önceki çalışmalar, öncelikle yaşlı konutları, korunaklı konutlar, huzurevleri ve toplum konutlarına odaklanmıştır. Küresel yaşlanma sorunu, geleneksel konutlar ile bireylerin gereksinimleri geliştikçe evlerinde yaşamalarına olanak sağlamak için gerekli olan temel konut seviyesi arasındaki boşluğu vurgulamaktadır. Birçok çalışma, konut ve mahalle çevresinin yaşlıların psikolojik refahını etkilediğini ortaya koymuştur (Demirkan, 2007). Ziyaret edilebilirlik ve evrensel tasarım unsurlarının ev geliştirmeye dahil edilmesi, yaşlı bireyler için erişilebilir evlerin envanterini artırabilir ve yerinde yaşlanmayı kolaylaştırabilir (Pynoos, Caraviello ve Cicero, 2009). “Mahalle” yerinde yaşlanmada bir diğer önemli faktördür. Birçok yaşlı birey yerinde yaşlanma arzusunu dile getirdiğinden, mahalle değişikliğinin bu kapasitelerine nasıl yardımcı olabileceğini veya engelleyebileceğini anlamak kritik önem taşımaktadır (Versey, Murad, Willems ve Sanni, 2019). Akıllı ev otomasyon teknolojisi ilerledikçe, yaşlıların yerinde yaşlanmasını sağlama potansiyeline olan ilgi de artmaktadır (Arthanat, Chang, ve Wilcox, 2020). Konutlarda akıllı teknoloji kullanımı artarken, bu tür teknolojilerin fiziksel egzersizi günlük rutinelere dahil ederek ve hareketsizliği azaltarak yerinde güvenli ve üretken bir şekilde yaşlanma şansını nasıl verebileceğine ilişkin araştırmalar sınırlıdır (Tural, Lu ve Austin Cole, 2021).

Ortak Atıf Analizi (Co-Citation Analysis)

Ortak atıf analizi, kaynak makalelerde birlikte atıfta bulunan yayın çiftlerinin izlenmesini gerektirir. Ortak atıf çalışmasında toplanan veriler, iki dergi başlığına daha sonraki çalışmalarda kaç kez ortak atıf yapıldığının sayımıdır. İki dergiye ne kadar çok birlikte atıfta bulunulursa, o kadar yakın ilişkili oldukları kabul edilir. Kaynakların ortak atıf analizi, en çok atıf alan ve

en etkili araştırma belgelerinin ve yerinde yaşlanma çalışmalarından sorumlu yazar dergilerinin belirlenmesini sağlar. Akademik dergiler, araştırma bulgularının yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Wuni, Shen ve Osei-Kyei, (2019). Bu nedenle, araştırma eğilimini analiz ederken bölgedeki önemli araştırma mecralarını araştırmak kritik önem taşımaktadır. Amaç, dergileri tanıtmak değil, araştırmacıları, akademi ve endüstride maksimum etkiye sahip olmak için araştırma bulgularını yaymak için en iyi çıkış noktaları ve platformlar hakkında bilgilendirmektir.

Dergiler

Kaynaklar VOSviewer platformundaki dergileri ifade etmektedir. Veri analizinden, Web of Science'tan elde edilen tüm bibliyografik referansların 944 derginin yer aldığı tespit edilmiştir. Bunlardan sadece 49 tanesi 10 yayın eşiğini karşılamaktadır. Minimum eşik değerine beş denemeden sonra karar verilmiştir ve 10 net bir ağ görselleştirmesi üretmiştir. Tablo 4'te gösterildiği üzere, "Gerontologist" 226 makale ile en üst sırada yer almakta olup, 3386 kez atıf almış ve 784 skoru ile en yüksek toplam bağlantı gücüne sahiptir (iki düğüm arasındaki bağlantı gücü, düğümler tarafından temsil edilen dergilerin birlikte görülme sıklığını gösterir); onu 84 makale yayınlayan, 1285 atıf sayısına sahip International "Journal of Environmental Research and Public Health" (bağlantı gücü= 202) takip etmektedir. "Journal of Housing for the Elderly" (72) ve "Aging and Society" (69 makale) sırasıyla üçüncü ve dördüncü sırada yer almıştır. Dolayısıyla bu dergiler, yerinde yaşlanma çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bulgular, yerinde yaşlanma alanında en çok yayın yapan çekirdek dergi kümelerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Araştırmacılar, uygulayıcılar ve kütüphaneciler, ilgili kaynaklara ulaşmada, bulguları yayınlamada ve bir kütüphane koleksiyonuna dahil etmede öncelik verebilecekleri dergiler hakkında bilgilendirilmektedir.

Tablo 4. En Üretken İlk 10 Dergi

Kaynak Dergi	Toplam Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
Gerontologist	226	3386	784
International Journal of Environmental Research and Public Health	84	1285	202
Journal of Housing for the Elderly	72	1265	393
Ageing and Society	69	1645	444
BMC Geriatrics	49	617	111
Journal of the American Geriatrics Society	48	587	65
Journal of Applied Gerontology	46	682	233
Journal of Aging Studies	42	1042	295
Health and Social Care in The Community	41	1334	109
Ageing International	28	653	171

Şekil 7, en az 150 atıf alan dergiler için ortak atıf analizinin ağ görselleştirme haritasını göstermektedir. En büyük daire boyutuna sahip olan Gerontologist, diğer dergilerle en fazla bağlantıya sahip olarak (toplam bağlantı gücü = 698) en fazla sayıda atıf almıştır (3386), bu da bu derginin diğer dergilerin çoğunda ortak atıf aldığını göstermektedir. Aynı kümede yer alan aynı renkteki dergiler genellikle birlikte atıf almaktadır. Bu durum, Gerontologist dergisinin yerinde yaşlanma konusundaki çalışmalar arasında en fazla birlikte atıf alan makalelere sahip olduğunu ve bu dergide yayımlanan çalışmaların en geniş araştırma ağına ait olduğunu göstermektedir. Bu, derginin bu alandaki önemini ve merkezi konumunu vurgulamaktadır.

mevcudiyeti, uzun süreli kurumsal bakım maliyetlerinin yükselmesi ve uygulanan çağdaş reformlar ve politikaların etkisi bulunmaktadır (Wagner, 2021). Bununla birlikte, Oladinrin ve çalışma arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmayla uyumlu olarak, Amerika Birleşik Devletleri, yerinde yaşlanma konusundaki yayın sayısı bakımından en önde gelen ülke olmuştur. Bu alandaki en çok makale ise “Gerontologist” dergisinde yayımlanmıştır. Yerinde yaşlanma konusundaki anahtar kelimeler ya da terimler arasındaki ilişkiyi anlamak için kullanılan eş-oluşum analizlerine göre, bu çalışmada belirlenen araştırma sıcak noktaları arasında yaşlı yetişkinler, yaşlanma, konut, demans, uzun süreli bakım ve teknolojinin yerinde yaşlanma ile ilişkisi yer almaktadır. Ayrıca, gelecekteki araştırma konularına yön verebilecek yeni ilgi alanları da belirlenmiştir. Çalışma, ortak yazarlık, ortak atıf ve kavramların birlikte kullanımı ve farklı analiz yöntemleri gibi çeşitli göstergeler kullanarak sonuçları çeşitli açılardan sunmuş ve okuyucuların kendi ilgi alanlarına göre faydalanabilmelerine olanak sağlamıştır. İşin özü, bulguların gelecekteki araştırmalara rehberlik ederken yanlış yorumlamalara yol açmaması için dikkatli bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Mevcut çalışma, uluslararası işbirliklerini belirlemiş ve çoğu işbirliğinin ABD ile gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur. Asya ile Avrupa işbirliği ise oldukça sınırlı kalmıştır. Gelecekteki çalışmalar, Asya/Asya-Pasifik ile Avrupa arasındaki işbirliklerinin önemini daha iyi anlamak için ek araştırmalar gerektirebilir. Gelişmekte olan ülkelerde yerinde yaşlanma üzerine yapılan araştırmaların yetersizliği göze çarpmaktadır; bu nedenle, araştırmacılar, bölgesel odaklanmayı artırarak bu ülkelerdeki yerinde yaşlanma dinamiklerini incelemeye ve araştırma kapasitesini güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütmelidir. Ayrıca, gelecekteki araştırmalar için Scopus gibi veri kaynaklarının da kullanılması önerilmektedir, çünkü Web of Science her şeyi kapsamamaktadır ve bazı önemli makaleler gözden kaçmış olabilir. Bulgular, bu çalışmada sunulan yerinde yaşlanma tanımı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Dahil edilen tüm makalelerin yerinde yaşlanmayla bir ilgisi varsa ilişki kurmak zordur; bazı makaleler terimi başlıkta/özette bir moda sözcük olarak kullanıyor olabilir ve bunun da sonuçları etkileyebileceği unutulmamalıdır.

Bu araştırmanın bulguları, yerinde yaşlanma konusunda yapılmış olan çalışma çeşitliliğini ve bu kavramın önemini ortaya koymaktadır. Yapılan analizde yerinde yaşlanma konusundaki araştırmaların artan bir eğilimde olduğunu göstermektedir. Araştırma bulguları yerinde yaşlanmayla ilgili araştırmacılar, yayıncılar, ülkeler ve kurumlar arasında geniş iş birliği ağlarının olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, yerinde yaşlanma konusundaki mevcut durum ile gelecekteki eğilimlere ilişkin bakış sağlamıştır. Ancak yerinde yaşlanma konusunda yayın sayısı arttıkça öne çıkan kavramlar, ilişkiler, yazarlar, iş birlikleri değişebilir ve yeni araştırma yönleri oluşabilir. Bu nedenle, alandaki değişiklikleri takip etmek için gelecekte de benzer çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca gelecekteki araştırmacılar, bilimsel iş birliği ağlarını analiz ederek yüksek üretkenliğe sahip ve bağlantılı yazarlarla etkileşimde bulunarak yeni iş birlikleri geliştirebilirler.

Küresel yaşlanma sürecinde yaşlı bireylerin bağımsızlığını, refahını ve iyilik halini sağlamaya yönelik politikalar önem kazanmıştır. Yaşanan demografik değişime verilen yanıt yaşlı bireylerin kendi evlerinde ve toplumda bağımsız bir şekilde yaşlanmalarını desteklemek olmalıdır. Yerinde yaşlanma kavramının öncelikli politika olması ve toplum tarafından da benimsenmesi yaşlanma sürecinin daha sağlıklı ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın bazı sınırlamaları bulunmaktadır. Analize sadece Web of Science veri tabanında listelenen çalışmaların dahil edilmesi, önemli bir sınırlılıktır. Bu durum, Türkiye'deki TÜBİTAK Ulakbim ve YÖK Tez Arşivi gibi veri tabanlarının ve çevrimiçi erişime açık olmayan diğer kaynakların dışlanmasına neden olmuştur. Bu sınırlama, çalışmanın genel sonuçlarının kapsamını daraltabilir ve Türkiye'deki akademik çalışmaların tamamını yansıtmaktan uzaklaştırabilir. Çalışmanın bu sınırlılığı, literatürün daha geniş bir perspektiften incelenmesini engelleyebilir ve elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlandırabilir. Gelecek çalışmaların, bu tür sınırlamaları minimize etmek amacıyla daha geniş ve çeşitli veri tabanlarını kapsamaları önerilmektedir.

Yerinde yaşlanma konusundaki güncel araştırmaların yalnızlık, sosyal izolasyon ve sağlıklı yaşlanma gibi konulara odaklandığı, ancak beyin göçü, yetenek yönetimi ve akademik hareketlilik gibi daha yeni kavramların yeterince

incelenmediği görülmektedir; bu nedenle, araştırmacılar yerinde yaşlanma bağlamında bu yeni kavramları daha derinlemesine ele alarak alandaki bilgi birikimini çeşitlendirmeye yönelik çalışmalar yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Ahn, M. (2017). Introduction to special issue: aging in place. *Housing and Society*, 44(1-2), 1-3. <https://doi.org/10.1080/08882746.2017.1398450>
- Akbayrak, E., Aysan, Ü. (2022). Yaşlı Perspektifiyle Yerde ve Başarılı Yaşlanma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(55), 399-427. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1053840>
- Arthanat, S., Chang, H. ve Wilcox, J. (2020). Determinants of information communication and smart home automation technology adoption for aging-in-place. *Journal Of Enabling Technologies*, 14(2), 73-86. <https://doi.org/10.1108/jet-11-2019-0050>
- Brim, B., Fromhold, S. ve Blaney, S. (2021). Older adults' self-reported barriers to aging in place. *Journal of Applied Gerontology: the Official Journal of the Southern Gerontological Society*, 40(12), 1678-1686. <https://doi.org/10.1177/0733464820988800>
- Byrnes, M., Lichtenberg, P. A. ve Lysack, C. (2006). Environmental Press, Aging in Place, and Residential Satisfaction of Urban Older Adults. *Journal of Applied Sociology*, 35(2), 50-77. <https://doi.org/10.1177/19367244062300204>
- Chui, E. (2008). Ageing in place in Hong Kong—challenges and opportunities in a capitalist chinese city. *Ageing International*, 32, 167-182. <https://doi.org/10.1007/s12126-008-9015-2>
- Cui, Y., Liu, Y. ve Mou, J. (2018). Bibliometric analysis of organisational culture using CiteSpace. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 21(1), 1-12. <https://doi.org/10.4102/sajems.v21i1.2030>
- Darko, A., Chan, A. P., Huo, X. ve Owusu-Manu, D. G. (2019). A scientometric analysis and visualization of global green building research. *Building and Environment*, 149, 501-511. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2018.12.059>
- Demirkan, H. (2007). Housing for the aging population. *European Review of Aging And Physical Activity*, 4, 33-38. <https://doi.org/10.1007/s11556-007-0016-z>
- Esendemir, Ş. (2016). Türkiye'de Yerde Yaşlanma ve Mekan Gerontolojisinin Temel Parametreleri. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 411-429. DOI:10.16917/iusosyoloji.284544
- Ewen, H. H., Emerson, K. G., Washington, T. R., Carswell, A. T. ve Smith, M. L. (2017). Aging in place: Community-Based Services and Resources in Residential Settings Among Older Adults. *Housing and Society*, 44(1-2), 114-126. DOI: 10.1080/08882746.2017.1389577
- Fonseca, B. D. P. F. E., Sampaio, R. B., Fonseca, M. V. D. A., & Zicker, F. (2016). Co-authorship network analysis in health research: method and potential use. *Health Research Policy and Systems*, 14, 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12961-016-0104-5>
- Gandia, R. M., Antonialli, F., Cavazza, B. H., Neto, A. M., Lima, D. A. D., Sugano, J. Y., ... ve Zambalde, A. L. (2019). Autonomous vehicles: scientometric and bibliometric review. *Transport Reviews*, 39(1), 9-28. <https://doi.org/10.1080/01441647.2018.1518937>

- Glänzel, W. ve Schubert, A. (2004). Analyzing scientific networks through co-authorship. In *Handbook of Quantitative Science and Technology Research*; Springer: Berlin/Heidelberg, Germany, 2004; ss. 257–276.
- Hosseini, M. R., Martek, I., Zavadskas, E. K., Aibinu, A. A., Arashpour, M. ve Chileshe, N. (2018). Critical evaluation of off-site construction research: A Scientometric analysis. *Automation in Construction*, 87, 235-247. <https://doi.org/10.1016/j.autcon.2017.12.002>
- Giacalone, D., Wendin, K., Kremer, S., Frøst, M. B., Bredie, W. L. P., Olsson, V., Otto, M. H., Skjoldborg, S., Lindberg, U. ve Risvik, E. (2016). Health and quality of life in an aging population - food and beyond. *Food Quality and Preference*, 47, 166-170. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2014.12.002>
- Kalınkara, V., Arpacı, F. (2013). Yerinde Yaşlanma. VII.Ulusal Yaşlılık Kongresi. Karabük (s.54-60).
- Kalınkara, V., Arpacı, F. (2016). Yerinde Yaşlanma. Kalınkara, V. (Ed.), *Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler* (s. 399-422). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kalınkara, V., Kapıkıran, Ş. (2017). Yerinde yaşlanma ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 54-66.
- Lewis, C. ve Buffel, T. (2020). Aging in place and the places of aging: A longitudinal study. *Journal of aging studies*, 54, 100870. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2020.100870>
- Marek, K. D., Rantz, M. J. (2000). Aging in place: a new model for long-term care. *Nursing administration quarterly*, 24(3), 1–11. <https://doi.org/10.1097/00006216-200004000-00003>
- Martin, D., Long, O., Kessler, L. (2019). Planning for aging in place: incorporating the voice of elders to promote quality of life. *Journal of Housing For the Elderly*, 33(4), 382–392. [10.1080/02763893.2019.1593280](https://doi.org/10.1080/02763893.2019.1593280)
- Oladinrin, O., Gomis, K., Jayantha, W. M., Obi, L. ve Rana, M. Q. (2021). Scientometric analysis of global scientific literature on aging in place. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(23), 12468. <https://doi.org/10.3390/ijerph182312468>
- Öğüt, S., Öğüt Düzen, K., Polat, M. (2017). Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlıların Yerinde Yaşlanma Konusundaki Duygu ve Düşünceleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 522-526.
- Özmete, E. (2019). Yeni Yüzyılda Yaşlanma İçin Gündem: Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar. Yanardağ, U., Zubaroglu Yanardağ, M. (Ed.), *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet* (s. 11-29). Ankara: Nika Yayınevi.
- Özmete, E., Dinç, B. (2020). Yaşlıların “Göç” ve “Yerinde Yaşlanma” Bağlamında Kentsel Dönüşüm ile İlgili Değerlendirmeleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(46), 197-234. <https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.660460>

- Puckett, J. (2011). *Zotero: A guide for librarians, researchers, and educators*. Assoc of Cllge & Rsrch Libr.
- Pynoos, J., Mnishita, C., Cicero, C. (2008). Aging in place, housing, and the law. *The Elder Law Journal*, 16(1).
- Pynoos, J., Caraviello, R. ve Cicero, C. (2009). Lifelong housing: the anchor in aging-friendly communities. *Generations*, 33(2), 26-32.
- Ramos-Rodríguez ve Ruíz-Navarro, J. (2004). Changes in the intellectual structure of strategic management research: A bibliometric study of the strategic management journal, 1980-2000. *Strategic Management Journal*, 25(10), 981-1004. <https://doi.org/10.1002/smj.397>
- Ratnayake, M., LPCMH, ATR, NCC;1, Lukas, S., Brathwaite, S., Neave, J., Henry, H. ve BS-c;5 (2022). Aging in Place:: Are We Prepared?. *Delaware journal of public health*, 8(3), 28–31. <https://doi.org/10.32481/djph.2022.08.007>
- Riekkola, J., Isaksson, G., Lilja, M., & Rutberg, S. (2024). ‘Possibilities and challenges for older couples to continue ageing in place’. *Journal of aging studies*, 69, 101229. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2024.101229>
- Robinson-Lane, S. G., Johnson, F. U., Tuyisenge, M. J., Kirch, M., Christensen, L. L., Malani, P. N., Solway, E., Singer, D. C., Kullgren, J. T. ve Koumpias, A. M. (2023). Racial and ethnic variances in preparedness for aging in place among US adults ages 50-80. *Geriatric Nursing*, 54, 357–364. <https://doi.org/10.1016/j.gerinurse.2023.09.010>
- Rogers, W. A., Ramadhani, W. A. ve Harris, M. T. (2020). Defining Aging in Place: The Intersectionality of Space, Person, and Time. *Innovation in Aging*, 4(4), igaa036. <https://doi.org/10.1093/geroni/igaa036>
- Saunders, M.; Lewis, P ve Thornhill, A. (2009). *Research Methods for Business Students*, 5th ed.; Pearson: Harlow, UK.
- Sweileh, W. M., Al-Jabi, S. W., AbuTaha, A. S., Zyoud, S. E. H., Anayah, F. M. ve Sawalha, A. F. (2017). Bibliometric analysis of worldwide scientific literature in mobile-health: 2006–2016. *BMC Medical Informatics And Decision Making*, 17, 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12911-017-0476-7>
- Şenel, E. ve Demir, E. (2018). Bibliometric and scientometric analysis of the articles published in the journal of religion and health between 1975 and 2016. *Journal of Religion and Health*, 57, 1473-1482. <https://doi.org/10.1007/s10943-017-0539-1>
- Tenenbaum, L. (2010). *The MetLife Report on Aging in Place 2.0: Rethinking Solutions to the Home Care Challenge*. Metropolitan Life Insurance Company. New York.
- Thanuskodi, S. (2010). Journal of Social Sciences: A bibliometric study. *Journal of Social Sciences*, 24(2), 77-80. DOI: 10.1080/09718923.2010.11892847
- Timmermann, S. (2012). To “Age in Place” or Not... That Is the Question. *Journal of Financial Service Professionals*, 66(1), 24–26.

- Tranfield, D., Denyer, D. ve Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British Journal of Management*, 14(3), 207-222. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.00375>
- Tural E., Lu D. ve Austin Cole D. (2021). Safely and actively aging in place: older adults' attitudes and intentions toward smart home technologies. *Gerontology and Geriatric Medicine*, 7. <https://doi.org/10.1177/23337214211017340>
- TÜİK. (2024). İstatistiklerle Yaşlılar, 2023. Erişim Tarihi: 02.07.2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2023-53710>
- Valderrama-Zurián, J. C., Aguilar-Moya, R., Melero-Fuentes, D. ve Aleixandre-Benavent, R. (2015). A systematic analysis of duplicate records in Scopus. *Journal of Informetrics*, 9(3), 570-576. DOI: 10.1016/j.joi.2015.05.002
- Van Eck, N. ve Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>
- Van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2011). VOSviewer manual. Univeristeit Leiden: Leiden, The Netherlands, 2013, 1.
- Van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2014). Visualizing bibliometric networks. In *Measuring scholarly impact: Methods and practice* (ss. 285-320). Cham: Springer International Publishing.
- Van Eck, N.J. ve Waltman, L. (2016). VosViewer Manual: Manual for VosViewer Version 1.6.5. CWTS: Leiden, The Netherlands.
- Van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2019). Accuracy of citation data in Web of Science and Scopus. arXiv preprint arXiv:1906.07011. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1906.07011>
- Vasunilashorn, S., Steinman, B. A., Liebig, P. S. ve Pynoos, J. (2012). Aging in place: evolution of a research topic whose time has come. *Journal of aging research*, 2012, 120952. <https://doi.org/10.1155/2012/120952>
- Versey, H. S., Murad, S., Willems, P. ve Sanni, M. (2019). Beyond housing: Perceptions of indirect displacement, displacement risk, and aging precarity as challenges to aging in place in gentrifying cities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(23), 4633. doi: 10.3390/ijerph16234633.
- Wagner, A. (2021). Aging in place with age-related cognitive changes: The impact of caregiving support and finances. *Societies*, 11(2), 31. <https://doi.org/10.3390/soc11020031>
- Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J. ve Allen, R. E. (2012). The meaning of "aging in place" to older people. *The Gerontologist*, 52(3), 357-366. <https://doi.org/10.1093/geront/gnr098>
- World Health Organization (WHO). (2004). A glossary of terms for community health care and services for older persons. Erişim Tarihi: 31.07.2024. <https://iris.who.int/handle/10665/68896>.

- World Health Organization (WHO). (2007). Global age-friendly cities: a guide. Erişim Tarihi: 30.07.2024. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241547307>.
- World Health Organization (WHO). (2018). Concept Note: International Technical Meeting Aging In Place. Erişim Tarihi: 30.07.2024. <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2018/12/Concept-note.pdf>
- World Health Organization (WHO) (2014). "Ageing well" must be a global priority. Erişim Tarihi: 31.07.2024. <https://www.who.int/news/item/06-11-2014-ageing-well-must-be-a-global-priority>.
- World Health Organization (WHO) (2024). Ageing. Erişim Tarihi: 02.07.2024. https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1.
- Wuni, I. Y., Shen, G. Q. ve Osei-Kyei, R. (2019). Scientometric review of global research trends on green buildings in construction journals from 1992 to 2018. *Energy And Buildings*, 190, 69-85. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2019.02.010>
- Zotero (7.0). (n.d.). [Zotero 7 for Windows]. George Mason University; Roy Rosenzweig Center for History and New Media. <https://www.zotero.org/about/>

GÜNEY AVRUPA REFAH DEVLETLERİNDE KADIN İSTİHDAMININ BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR PANEL VERİ ANALİZİ

Büşra KORU UZKURT¹

Öz

Kadın istihdamı sadece bireylerin kendileri için değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik açıdan faydalar sağlamaktadır. Bu araştırmanın amacı, kadınların işgücüne katılımının nispeten düşük olduğu İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye gibi Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinde kadın istihdamını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu bağlamda, doğurganlık oranı, boşanma oranı, eğitim düzeyi, yoksulluk oranı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkileri incelenmektedir. 1990-2022 dönemine ait seçilmiş ülke verileri Eurostat, OECD ve Dünya Bankası veri tabanlarından elde edilmiş ve STATA 17 yazılım programı kullanılarak panel veri analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, Güney Avrupa refah devletlerinde kadınların işgücüne katılımını; boşanma oranı ve eğitim düzeyinin etkilediği, ancak doğurganlık oranı, yoksulluk oranı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın anlamlı bir şekilde etkilemediği görülmüştür. Araştırma bulgularına göre boşanma oranındaki artış, kadınların işgücüne katılımını düşük de olsa olumsuz etkilemektedir. Eğitim seviyesindeki artış ise kadın istihdamını pozitif yönde etkilemektedir. Bu yönüyle kadın istihdamına dair verilerin analiz edildiği bu çalışmanın, literatüre ve politika yapıcılara önemli bilgiler sunacağı beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kadın istihdamı, kadın işgücü, güney avrupa refah rejimi, panel veri analizi

¹Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi, Trafik Enstitüsü, E-posta:busra.koruuzkurt@pa.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7235-4030

UZKURT, B. K., (2024). Güney Avrupa Refah Devletlerinde Kadın İstihdamının Belirleyicileri Üzerine Bir Panel Veri Analizi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 769-793. DOI:10.21560/spcd.vi.1532048

A PANEL DATA ANALYSIS ON THE DETERMINANTS OF WOMEN EMPLOYMENT IN SOUTH EUROPEAN WELFARE STATES

Abstract

Women's employment provides benefits not only for individuals but also for society and the economy. The aim of this research is to determine the factors affecting women's employment in Southern European welfare regime countries such as Italy, Spain, Portugal, Greece and Turkey, where women's labor force participation is relatively low. In this context, the effects of fertility rate, divorce rate, education level, poverty rate and Gross Domestic Product on women's labor force participation are examined. Selected country data for the period 1990-2022 were obtained from Eurostat, OECD and World Bank databases and evaluated by panel data analysis method using STATA 17 software program. The analysis shows that the divorce rate and education level affect women's labor force participation in Southern European welfare states, but the fertility rate, poverty rate and Gross Domestic Product do not significantly affect it. According to research findings, the increase in the divorce rate has a negative impact on women's labor force participation, albeit to a low extent. The increase in the level of education positively affects women's employment. In this respect, it is evaluated that this study, which analyzes data on women's employment, provides important information to the literature and policy developers.

Key Words: *Women employment, female labor force, southern european welfare regime, panel data analysis*

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın ardından, sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte, işçi sınıfının yaşam koşullarının iyileştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaca yanıt olarak refah devletleri doğmuştur. Bu süreçte, sosyal güvenlik sistemleri, eğitim, sağlık gibi sosyal desteklerin sağlanması amacıyla çeşitli refah politikaları geliştirilmiştir. Sosyal desteklerin kapsamı ve etkinliğinin değişmesi, ülkelerin ayrı refah rejimlerinde sınıflandırılmasına sebep olmuştur. Ülkelerdeki refah sistemlerinin ortak özelliklerini ve farklılıklarını anlamak amacıyla devletin sosyal politikadaki rolü, sosyal yardımların kapsamı ve devlet ile piyasa arasındaki denge gibi farklı kriterlere göre refah devletinin sınıflandırılma çabaları başlamıştır (Özdemir, 2004, s.87).

Refah rejimi çalışmalarında en çok kabul gören sınıflandırmalardan birisi Esping-Andersen tarafından yapılmıştır. Buna göre liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat olmak üzere üç temel kategoriye ayrılan rejimlere, ilerleyen süreçte Güney Avrupa refah rejimi de eklenerek tipoloji genişletilmiştir. Güney Avrupa refah rejimi içinde benzer ekonomik yapıları ve sosyal politika uygulamaları olan İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi ülkeler bulunmaktadır (Leibfried 1993; Ferrera 1996). Türkiye'de, aile dayanışmasının güçlü olması ve sosyal ağların sağladığı sosyal destek mekanizmalarının varlığı gibi birtakım ortak özelliklerden dolayı daha çok Güney Avrupa refah rejimleri içinde kategorize edilmektedir. Bu ülkelerde, kadınların genellikle ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel rolleri daha fazla üstlendikleri gözlemlenmektedir. Ayrıca, bu bölgelerde, devletin sunduğu bakım hizmetlerinin ihtiyacı tam olarak karşılayamaması, kadınların işgücüne katılımını sınırlandırmaktadır (Mingione, 2006, s.272).

Kadın işgücünü belirleyen faktörler, kadınların ekonomik ve sosyal durumlarını etkileyen önemli unsurları içermektedir. Kadın istihdamı, kişilerin kendi ve ailesinin ekonomisine katkı sağlamanın yanında ekonomik büyüme, toplumun genel refahı gibi birçok alanı doğrudan etkilemektedir. Güney Avrupa refah devletlerinde ise diğer refah rejimlerine kıyasla kadınların işgücüne katılımı düşük seviyelerde gerçekleşmektedir (Moreno, 2002, s.2). Dolayısıyla, bu bölgelerde kadın istihdamını belirleyen faktörlerin anlaşılması ve analiz edilmesi, kadınların ekonomik ve sosyal durumlarını

iyileştirmek için gerekli önlemleri belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda makalenin amacı, Güney Avrupa refah devletlerinde, kadınların istihdamını etkileyen faktörleri belirlemek ve bu faktörlerin kadın işgücü üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Bu nedenle, İspanya, İtalya, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri arasında yer alan doğurganlık hızı, boşanma oranı, eğitim durumu, yoksulluk oranı, Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYH) kadın istihdamı üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu unsurların belirlenmesinin, kadınların istihdamını destekleyici politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasında yol gösterici olması beklenmektedir. Ayrıca, bu faktörlerin etkilerinin anlaşılması, kadın istihdamı alanında yapılan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

GÜNEY AVRUPA REFAH REJİMİNDE KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Güney Avrupa refah rejiminde kadının işgücüne katılımını belirleyen ekonomik, kültürel ve politik birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler, kadınların iş hayatındaki yerini ve katılım oranlarını etkileyen çeşitli unsurları içermektedir. Kadınların işgücüne katılımı, bu faktörlerin etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Güney Avrupa ülkelerinde kadın istihdamı, aile içindeki bakım sorumluluklarının geleneksel yollarla çözülmesi, düşük kadın istihdam oranları ve yüksek kendi hesabına çalışma oranları gibi unsurlarla şekillenmektedir. Bu bağlamda, kadınların işgücüne katılımlarını etkileyen birtakım faktörler bulunmaktadır (Mingione, 2015, s.271- 272).

İşsizliğin hem doğurganlık oranları hem de kadınların iş gücüne katılımı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. İşsizlik, ailelerin ekonomik güvencesini zayıflatarak doğurganlık kararlarını etkilerken, kadınların iş piyasasına girmesini de zorlaştırmaktadır (Del Bono, 2002). Kadınlar, genellikle çocuk bakımı ve yaşlı bakımına yönelik sorumluluklar nedeniyle iş piyasasından daha fazla ayrılmak zorunda kalırken, erkekler bu sorumlulukları yerine getirmek için daha fazla çalışmaya yönelmektedir. Bu durum, işgücü piyasasında kadın ile erkek dengesizliğini de artırmaktadır (Mussida ve Patimo, 2023).

Güney Avrupa ülkeleri arasındaki kültürel, ekonomik ve politik farklılıklar, çalışan bir anneye büyümenin kadınların istihdamı üzerindeki etkisini büyük

ölçüde değiştirmektedir. Bu durum, toplumsal normlar, kültürel değerlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, çalışan anneyle büyüme bir ülkede olumlu etki yaratırken diğer bir ülkede ters etki yaratabilmektedir (Eusébio, 2015). Kamu destekli çocuk bakımının ve erken çocukluk eğitiminin kadınların istihdamı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir. Kadınların, çocuklarının güvenli bir ortamda olması, iş hayatına daha rahat katılmasını sağlamaktadır. Bu tür hizmetlerin yaygınlaşması, çocukların gelişimine olumlu katkı sağlamanın yanı sıra kadının işgücü piyasasına katılımını artırmaktadır (Maestriperi vd., 2023).

Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinde çocuk bakımı desteği ve yarı zamanlı iş imkânları, kadınların hem iş hayatına katılımını hem de çocuk sahibi olma kararlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu tür destekler, kadınların iş-yaşam dengesini daha iyi kurmalarına yardımcı olmaktadır. Böylece kadınlar hem kariyerlerinde ilerlemekte hem de ailelerini büyütebilmektedir. Bu noktada, sosyal politikaların ve iş yerlerinin esnekliği büyük önem taşımaktadır (Del Boca, 2002). Aynı zamanda, kadınların çocuklarına okul öncesi eğitime kayıt yaptırmaları, kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemektedir. Böylelikle, anneler kariyerlerine daha fazla odaklanmaya fırsat bulmaktadır. Bu tür sistemlerin yaygınlaşmasıyla, sadece kadınların değil, toplumun genel işgücü potansiyelinin de artırılmasına neden olmaktadır (Magalini, 2020). Aynı zamanda, çocuk sayısı kırsal alanda işgücüne katılımı artırırken kentsel alanda azaltmaktadır (Kızılgöl, 2012).

Boşanma hukuku değişiklikleri, kadınların iş gücüne katılımı üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Tek taraflı boşanma yasalarının, mal paylaşımı düzenlemelerinden bağımsız olarak kadınların işgücüne katılımına olumlu etkilerinin olması, yasal reformların nasıl etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Ekonomik güvence ve hakların korunması, kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almalarında yardımcı olmaktadır (Stevenson, 2008). Aynı zamanda, kadın istihdamının, boşanmaya daha kolay erişim imkânı sunan ve aileler ile bekar annelere kayda değer mali destek sağlayan ülkelerde, boşanmayla ilişkilendirilme olasılığının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarının artmasının, boşanma

kararlarını etkileyebileceğini göstermektedir (Vignoli, 2018). Çalışan kadınlar, mali açıdan daha güçlü oldukları için boşanma durumunda daha fazla seçeneğe sahip olmaktadır. Bu durum, kadınların boşanma kararlarını alırken daha az bağımlı olmalarını sağlamaktadır. Ekonomik faktörlerin, boşanma oranlarını etkileyen sosyal ve psikolojik unsurlarla birlikte önemli bir etkisi bulunmaktadır (Bulut ve Başoğlu, 2023).

Eğitim, medeni durum, ekonomik kaynaklar, toplumsal cinsiyet algısı ve yerleşim yeri gibi faktörler, kadınların iş yaşamına katılımını şekillendiren diğer unsurlardır (Kılıç ve Öztürk, 2014). Aynı zamanda, eğitim maliyetlerinin yükselmesi, genç kadınların iş hayatına atılmalarını zorlaştırmaktadır. Ancak, daha fazla kadının yükseköğretim görmesi, kadınların iş gücüne katılımını desteklemektedir (Özocaklı ve Khanalizadeh, 2023). Medeni durum, kadınların kariyerlerinde karşılaştıkları engellerden birini oluşturmaktadır. Evli kadınların, özellikle çocuk sahibi olanların aile içi sorumluluklar ve toplumsal beklentiler nedeniyle kariyerlerinde ilerlemeleri zorlaşmaktadır (Karagöl ve Kuru Uzurt, 2019). Ayrıca, kayıt dışı istihdam ve ücretsiz aile işçiliği kadın istihdamını etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Erdoğan ve Yaşar, 2018).

Ücretsiz aile işçiliği kadın istihdamı üzerindeki etkisi, geleneksel işgücü yapılarının bir yansımasıdır. Kadınlar, aile işlerinde ücretsiz çalıştıklarında resmi istihdam verilerinde tam anlamıyla yer almamaktadır. Ayrıca, kadın istihdamının işgücü piyasaları ile yeterince bütünleşemediği için ücretler, büyüme oranı, enflasyon, işsizlik oranı gibi faktörlerin işgücüne katılımında doğrudan etkili olmadığı görülmektedir (Özer ve Biçerli, 2003). Kadınların medeni durum fark etmeksizin işgücüne katılma kararları üzerinde gelir, bağımlılık oranı, yaşanılan evin mülkiyeti ve kadının yaşı önemli faktörler arasında yer almaktadır. Kadınların işgücüne katılım ile yaş arasında ters bir ilişkinin varlığını görülmektedir. Ayrıca, kadınların yaşadıkları yerin işgücüne katılımında etkili bir faktör olduğu gösterilmektedir (Tunalı ve Göksu, 2018).

Refah rejimlerinde daha iyi gelişmiş sosyal politikalar ve eşitlikçi işgücü piyasası sayesinde, eğitim seviyeleri düşük olsa bile kadınlar istihdam edilebilmekte ve çeşitli iş alanlarında yer alabilmektedir. Öte yandan, Güney Avrupa'daki kadınlar için iş gücüne katılımın en önemli belirleyicisi yüksek

eğitim düzeyi olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgede, kadınların işgücü piyasasına katılabilmesi için genellikle daha yüksek eğitim seviyelerine ulaşmaları beklendiği görülmektedir (Bodur, 2019).

REFAH REJİMLERİNİN SINIFLANDIRMALARI

Refah devleti, sağlık, eğitim, konut, gelirin korunması ve kişisel sosyal hizmetleri kapsayan temel sosyal hizmetlerin sağlanması için gelirin yeniden dağıtılması yoluyla önlemler alan devlet modeli olarak ifade edilmektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinde Bismark tarafından getirilen sosyal sigorta mekanizması, refah devleti uygulamalarının başlangıç noktalarından biri olarak görülmektedir (Özdemir, 2004, s.21). Ülkeler, sosyal refah hizmetlerini farklı kriterlere göre uygulamakta ve bu uygulamalar ekonomik, politik ve kültürel koşullara bağlı olarak değişmektedir. Refah devleti anlayışları ve uygulamaları arasında farklılıklar refah rejimlerinin gelişimine etki etmektedir. Sosyal politika yaklaşımları ve pratiklerinin çeşitli olması, refah devletlerini sınıflandırmak için birtakım çalışmaların başlamasına neden olmuştur (Özdemir, 2004, s.87).

Wilensky ve Lebeaux (1958) yaptıkları refah rejimleri sınıflandırma çalışmalarında, refah devletlerini, refah sağlayıcı kurum olan aile ve piyasa arasındaki ilişkinin derecesine göre “kalıntı” ve “kurumsal” olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Bu bağlamda, kalıntı refah rejiminde, refah hizmetlerinin sorumluluğu öncelikle aile ve piyasadan beklenmektedir. Kurumsal refah rejiminde ise refah hizmetlerinden temel sorumlu olan kurum devlettir (Abrahamson, 1999, s.395-396). Richard Titmuss, devletin piyasaya müdahale etme rolünü ve vatandaşlara sağladığı hizmetleri temel olarak refah rejimlerini üç farklı modelde sınıflandırmaktadır. Kalıntı refah modelinde devletin piyasaya müdahale etme rolü sınırlı olmaktadır. Kurumsal modelde devlet, evrensel hizmetler sağlayan kurumlar aracılığıyla vatandaşlarına refah hizmetlerini sunmaktadır. Endüstriyel başarı modelinde ise sosyal devletin refah uygulamaları, istihdama ve sigorta kurumlarına katkıda bulunmaya bağlı olmaktadır (Abrahamson, 1999, s.396-397).

Lewis (1992), kadınların refah devletlerindeki rollerinin ve etkilerinin göz ardı edilmesini cinsiyet körlüğü olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda, refah rejimlerinin cinsiyetle ilişkisini anlamak için daha kapsayıcı bir

yaklaşımın benimsenmesi ve kadınların sosyal politikalar üzerindeki etkisinin yeterince incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Lewis (1992) refah rejimleri sınıflandırmasını, kadının ev içi ücretsiz emeğini göz önünde bulundurarak cinsiyet temelli olarak gerçekleştirmiştir. Bu tipolojide refah devletlerini “ekmeği kazanan erkek “ modeline göre ülkeleri “güçlü”, “ılımlı” ve “zayıf olarak sınıflandırmıştır. Bu bağlamda, İngiltere’yi güçlü, Fransa’yı ılımlı ve İsveç’i zayıf ekmeği kazanan erkek devleti olarak nitelendirmiştir.

Refah devleti sınıflandırmalarında en yaygın olarak atıfta bulunulan kaynakların başında Esping-Andersen’in 1990 yılında yayımladığı “The Three Worlds of Welfare Capitalism” adlı kitabı gelmektedir. Buna göre Esping-Andersen devlet, piyasa ve ailenin refah sağlamada rolünü temel alarak (dekomüdfikasyon düzeylerine göre) “liberal refah modeli”, “korporatist-muhafazakar refah modeli” ve “sosyal demokrat refah modeli” olmak üzere üç tür refah rejimi ayırımı yapmıştır (Esping-Andersen, 1990, s.26).

Liberal refah rejiminde, devletin vatandaşlara sağladığı yararlar asgari düzeyde ve gelir araştırmasına bağlı olmaktadır. Refah uygulamaları konusunda seçici olan liberal model, diğer refah sağlama araçlarını tüketikten sonra hâlâ sorunu gideremeyenlerin refah katkısını alabildiği bir rejim türü olarak tanımlanmaktadır. ABD, Kanada ve Avusturalya, liberal refah rejimin en tipik örnekleri olarak değerlendirilmektedir (Esping-Andersen, 1990, s.26-27). Korporatist-Muhafazakâr refah rejiminde, sosyal refahın merkezi, piyasa önceliği yerine aile olarak görülmekte ve kilisenin rolü ön planda tutulmaktadır. Bu bağlamda, sosyal harcamalar liberal rejime kıyasla daha fazla olmakta ve gelir transferleri kişi özelinde değil aileye odaklanmaktadır. Korporatist modelde, evli kadınlar çalışma hayatından dışlanmakta ve çocuk bakımı gibi aile destek hizmetlerinin öncelikle aile içinde karşılanması teşvik edilmektedir. Avusturya, Fransa, Almanya gibi ülkelerin bu modeli temsil ettikleri görülmektedir (Esping-Andersen, 1990, s.27).

Sosyal demokrat refah rejimi, minimum gereksinimlerin karşılanması yerine ihtiyaçların yüksek düzeyde sağlanması ile oluşacak eşitliği hedefleyen bir modeli içermektedir. Sosyal demokrat ülkelerde, tam istihdam politikaları ile gerçekleşen yüksek istihdam oranları, yüksek düzeyde kadınların işgücüne katılımı ve düşük düzeyde ücret farklılıkları bulunmaktadır. Aynı zamanda,

yüksek vergi kazançları ile yeniden gelir dağılımı gerçekleştirilerek daha adil ve eşitlikçi bir toplum sağlanmaya çalışılmaktadır. Sosyal demokrat model, bireylerin ihtiyaçlarını, evrensel gelir garantisi, sosyal sigorta ve gelişmiş hizmetler ile piyasadan bağımsız hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu modeldeki toplumlarda, çok sınırlı bir kitle yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Sosyal demokrat refah rejimi içinde Norveç, İsveç, Finlandiya ve Danimarka gibi ülkeler sınıflandırılmaktadır (Özdemir, 2004, s.104-105).

Esping-Andersen'in modeli, refah rejimi sınıflandırmasında önemli bir çerçeve sunmasına rağmen, bazı sınırlılıkları nedeniyle çeşitli eleştirilerle karşılaşmıştır. Bu değerlendirmeler, modelin belirli ülkelerle kısıtlı olması, dünya genelindeki refah devletlerinin çeşitliliğini yeterince yansıtmaması ve farklı refah rejimlerini anlamak için yetersiz olması konusundadır. Ayrıca, ailenin sosyal destek ve refah sağlama konusundaki rolü, farklı refah rejimlerinin işleyişinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. Aile rolünün, sınıflandırmada yeterince yer almaması, ailenin refah sağlama işlevinin eksik değerlendirilmesine neden olacağı eleştirilerini doğurmuştur. Bu durum, özellikle güçlü aile yapısının merkezi bir rol oynadığı Güney Avrupa ülkeleri için önem arz etmektedir (Leibfried, 1993); (Ferrera, 1996).

Leibfried (1993), üçlü tipolojiye ek olarak İspanya, Portekiz, Yunanistan , Güney İtalya, ve güçlü aile odaklılığı nedeniyle Fransa'yı da kapsayan Güney Avrupa ülkelerini, Latin bölgesi refah rejimi olarak adlandırmıştır. İlkel refah devleti olarak tanımladığı Latin bölgesi ülkelerinin sosyal yardım haklarının kısıtlılığını, işgücü piyasasına girmenin zorluğunu işaret etmekte ve Katolik Kilisesi ile olan güçlü bağlantılarını vurgulamaktadır. Ayrıca, modern bir refah devletinde olması gereken kanun düzenlemelerinin varlığına rağmen yasal, kurumsal ve sosyal uygulamaların sınırlılığından dolayı Latin bölgesini "kurumsallaşmış vaatlerin refah devleti" olarak tanımlamıştır (Leibfried, 1993, s.126).

Ferrera (1996), İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ı içeren Güney Avrupa refah rejiminin ortak özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Güney Avrupa refah devletinde, genellikle belirgin bir iç kutuplaşmayı içinde barındıran parçalanmış ve korporatist gelir koruma sistemi sergilenmektedir. Bu yapıya göre, emekli maaşlarının ve sosyal yardımların belirli gruplara

yüksek oranlarda sağlandığı, ancak diğer grupların daha az koruma aldığı bir yapı mevcut bulunmaktadır. Refah alanında devletin rolü, diğer aktörlerle yüksek derecede işbirliği bulunduğundan devletin düşük düzeyde nüfuzu bulunmaktadır. Güney Avrupada bazı gruplara veya bireylere yönelik sübvansiyonların dağıtımında kayırmacılık kendini göstermektedir. Öte yandan, Güney Avrupa ülkeleri, sağlık hizmetleri alanında evrensel ilkelere dayalı ulusal sağlık hizmetlerini benimseyen bir anlayışa sahiptir (Ferrera, 1996, s.17).

Esping-Andersen, daha kapsayıcı ve çok boyutlu bir yaklaşımı benimsemesi gerektiğini vurgulayan eleştiriler neticesinde refah rejimleri tipolojisini geliştirmiştir. Esping-Andersen'in (1999), genişlettiği sınıflandırmasını, farklı refah rejimlerinin aileden bağımsızlık (defamilialization) düzeylerine göre yapmıştır. Bu bağlamda, İtalya, Portekiz, İspanya gibi ülkeleri kapsayan Güney Avrupa refah rejiminde, aile bağları, bireylerin refahını sağlamak için temel bir kaynak olarak öne çıkmakta ve sosyal koruma ve refah hizmetleri açısından önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal güvenliğin büyük ölçüde aile yapısına dayanmış olduğu Güney Avrupa ülkelerinde arkadaşlar, komşular ve geniş aile gibi informal bağlar bireylerin ihtiyaç duyduklarında destek alabilecekleri etkin yapılar olarak görülmektedir (Esping-Andersen, 1999, s.71).

Türkiye, Güney Avrupa ülkelerinde olduğu gibi geleneksel aile yapısının güçlü olduğu, sosyal desteklerin büyük ölçüde aileler tarafından karşılandığı bir yapıya sahip bulunmaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik sisteminde aile ve toplumsal dayanışmanın ön plana çıktığı ve sosyal yardımların, özellikle kırılgan gruplara yönelik olduğu Güney Avrupa tipi refah rejimleri ile ortak özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda, Türk refah rejimi, Güney Avrupa ülkeleriyle sosyal politikaların yapısı, devletin sosyal hizmetlerdeki rolü, aile yapısının önemi ve sosyal yardımların hedeflenmesi gibi unsurlar açısından benzerlik taşıdığı için birçok akademik çalışmalar tarafından Güney Avrupa

refah rejimleri kategorisi içinde değerlendirilmiştir (Gough, 1996; Saraceno, 2002; Grütjen, 2008).

GÜNEY AVRUPA REFAH REJİMİNDE KADIN İSTİHDAMI

Kadınlar, aile ve toplumdaki geleneksel rollerini üstlenirken, aynı zamanda ekonominin çeşitli alanlarında aktif şekilde yer alarak ailelerin ekonomik gücüne katkı sağlamaktadır. Bu durum, kadınların aile kurumunun temel taşı olmalarının yanı sıra, istihdamın da önemli bir parçası olmalarından kaynaklanmaktadır. Kadınlar, hem aile içindeki sorumluluklarını yerine getirirken hem de işgücüne katılım göstererek toplumsal refahın üretiminde kritik bir rol oynamaktadır. Farklı refah modellerinde kadın istihdamını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Refah rejimlerinin temel yapısı, sosyal politikaları, ekonomik koşulları ve kültürel değerlerin farklılığı kadınların işgücüne katılımını doğrudan etkilemektedir (Gordon, 2012, s.9).

Refah rejimleri, kadınların aile içindeki ve toplumsal hayattaki rollerini farklı şekillerde biçimlendirmektedir. Sosyal demokratik refah rejimleri, devletin sunduğu destekler sayesinde kadınların ekonomik bağımsızlıklarını teşvik ederken, muhafazakâr rejimler kadınların ekonomik bağımsızlıklarını yerine, aileye bağlılıklarını desteklemektedir. Liberal rejimler ise sosyal hizmetlerin sınırlılığı nedeniyle kadınların istihdamını kısıtlı bırakmaktadır (Orloff, 1996, s.65). Güney Avrupa ülkelerinde sosyal destek sağlamada aile dayanışmasının güçlü olduğu ve devletin fazla sorumluluk almadığı bir yapı bulunmaktadır. Bu nedenle, çocukların bakımı ve aile içi hizmetlerin karşılanmasında kadınların daha çok görev üstlendiği bir sosyal model mevcut bulunmaktadır (Moreno, 2002, s.2). Güney Avrupa rejimi ülkelerinde genellikle aile içi iş bölümünde erkekler tam gün istihdam edilirken, kadınlar istihdamda bulunsalar bile ev işleri ve çocuk bakımıyla ağırlıklı olarak sorumlu bulunmaktadır (Salido ve Moreno, 2013, s.36).

Türkiye'nin, Güney Avrupa ülkeleri ile cinsiyete dayalı istihdam yapısı (Tiyek ve Yertüm, 2016, s.48) ve kadın istihdamına yönelik destekleyici politikaların ihtiyaçları karşılayamaması açısından oldukça benzediği görülmektedir (Kaya, 2021, s.96). Ayrıca, kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük oluşu, tarım sektörünün ve ücretsiz aile işçiliğinin kadın istihdamında yaygın oluşu, kadın işsizlik ve genç işsizlik oranlarının yüksek

oluşu açısından Türkiye, Güney Avrupa refah rejimi ülkeleri ile ortak özelliklere sahip bulunmaktadır (Öz ve Peri, 2019, s.23).

AB ülke ortalaması ve Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinin kadın ve erkeklerin istihdam oranları Tablo 1'de gösterilmektedir. Kadınların istihdamı erkeklere kıyasla daha düşük gerçekleşmektedir. AB-27 ülkelerinin kadın istihdamı ortalaması oranı 2015 yılında %63 iken 2023 yılında %70.2'ye yükselmiş, erkek istihdamı oranı ise 2015 yılında %74.1 olan 2023 yılında %80.4'e yükselmiştir. Güney Avrupa ülkelerinde kadın istihdamında artan bir eğilim görülse de, genel olarak bu artış diğer AB ortalamasından daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Kadın istihdamında, AB-27 ülke ortalaması 2023 yılında %70.2 iken İspanya %70.2, İtalya %56.5, Yunanistan %57.6 ve Türkiye %38 olarak gerçekleşerek AB ortalamasından geride kalmışlardır. Portekiz ise %75.5 ile kadın istihdamında AB ortalamasının üzerinde kalan tek Güney Avrupa ülkesi olmuştur. 2023 yılında Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinde kadın istihdamında en yüksek oran %75.5 ile Portekiz, en düşük oran ise %38 ile Türkiye olmuştur. Aynı zamanda, Türkiye AB ortalamasının 32,2 puan gerisinde kalmıştır.

Kadın ve erkek istihdam oranı arasındaki fark AB-27 ülke ortalamasında 2015 yılında %11.1 olarak gerçekleşirken 2023 yılında 10.2 olmuştur. Bu fark, İspanya'da 2015 yılında %11.2 iken 2023 yılında %10.3, Portekiz'de 2015 yılında %6.4 iken 2023 yılında %5.6, İtalya'da 2015 yılında %19.7 iken 2023 yılında %19,5, Yunanistan'da 2015 yılında %18,6 iken 2023 yılında %19,8, Türkiye'de ise 2015 yılında %42.8 iken 2023 yılında %38.5 olmuştur. Bu veriler, kadınların işgücünde daha fazla yer alması ile cinsiyetler arası istihdam farklarının azaldığını göstermektedir.

Tablo 1. AB ve Güney Avrupa Ülkeleri İstihdam Oranları (%)

	2015			2020			2023		
	Erkek	Kadın	Fark	Erkek	Kadın	Fark	Erkek	Kadın	Fark
AB-27 Ülke Ortalaması	74.1	63.0	11.1	77.2	66.2	11.0	80.4	70.2	10.2
İspanya	67.6	56.4	11.2	71.4	60.0	11.4	75.7	65.4	10.3
Portekiz	71.2	64.8	6.4	77.1	71.4	5,7	81.1	75.5	5.6

İtalya	70.2	50.5	19.7	71.8	52.1	19.7	76.0	56.5	19.5
Yunanistan	64.2	45.6	18.6	68.1	48.7	19.4	77.4	57.6	19.8
Türkiye	75.3	32.5	42.8	70.1	32.0	38.1	76.5	38.0	38.5

Kaynak: Eurostat (2024)

Eurostat, eğitim seviyeleri verilerini; ilkokul düzeyindeki eğitim (1. seviye); orta eğitim ortaokul ve lise düzeyindeki eğitim (2. seviye); lisans, yüksek lisans, doktora, post-doktora düzeyindeki eğitime (3. seviye) eşdeğer olarak sınıflandırmaktadır. Tablo 2’de Güney Avrupa ülkeleri arasındaki eğitim düzeyinin istihdam üzerindeki etkisini göstermektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam oranları artmaktadır. 2023 yılında, Portekiz, birinci kademe %63.5 iken üçüncü kademe eğitim seviyesinde %87.3 ile en yüksek istihdam oranına sahip bulunmaktadır. Türkiye’de birinci kademe eğitim seviyesindeki istihdam %28.6 iken, üçüncü kademe eğitim seviyesindeki istihdam %61.1’e çıkmaktadır. Buna göre Güney Avrupa refah devletleri içinde en fazla Türkiye’de, eğitim düzeyinin kadın istihdamına olumlu yönde etkisi olduğu görülmektedir. Türkiye’de 2023 yılında gerçekleşen kadın istihdamı oranı % 38 iken üçüncü kademe eğitim almış kadınlarda istihdam oranı % 61.1 olması, eğitim ile istihdam arasındaki güçlü ilişkinin bir kanıtını oluşturmaktadır.

Tablo 2. Eğitim Düzeyine Göre Kadın İstihdam Oranları (%)

Eğitim seviyeleri	2020			2021			2022			2023		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
İspanya	44.3	55.7	75.2	45.6	57.6	77.1	47.4	58.7	78.6	49.6	60.6	79.3
Portekiz	60.6	70.8	84.7	60.9	71.2	86.1	61.8	74.3	87.1	63.5	75.9	87.3
İtalya	34.2	54.3	75.2	34.3	55.5	76.4	35.7	57.4	77.7	36.5	58.1	78.8
Yunanistan	33.6	42.1	67.7	36.2	45.8	71.0	37.8	48.5	74.6	40.0	50.7	75.6
Türkiye	24.5	28.9	56.2	26.2	31.1	57.8	28.5	34.8	59.9	28.6	36.1	61.1

Kaynak: Eurostat (2024)

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Model ve Veri Seti

Bu araştırmanın amacı, kadınların işgücüne katılım oranını etkileyen sosyal ve ekonomik faktörleri belirlemektir. Çalışmada, literatürdeki mevcut araştırmalar ışığında, kadınların işgücüne katılımını etkileyen çeşitli değişkenler incelenmiş ve bazı değişkenlerin anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Seçilen değişkenler, daha önceki çalışmaların gözden geçirilmesiyle belirlenmiştir ve veri erişiminde sağlanan kolaylıklar dikkate alınarak seçilmiştir. Ancak, veri toplama sürecinde karşılaşılan zorluklar ve metodolojik kısıtlamalar bazı değişkenlerin analiz dışında kalmasına yol açmıştır. Bu nedenle, veri erişimindeki kolaylıklar sayesinde belirli değişkenlere odaklanarak araştırmanın güvenilirliğini artırmak amaçlanmıştır.

Araştırmada incelenen ülkeler Türkiye, İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan olup, bu ülkelerde 1990-2022 yılları arasında yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmanın değişkenleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Araştırma Değişkenleri

	Değişken	Detay	Kısaltma	Kaynak
Bağımlı	Kadın işgücü katılım oranı	+15 yaşındaki kadın nüfusunun yüzdesi	Kadın İşgücü	World Bank Data Portal
Bağımsız	Doğurganlık Oranı	Kadın başına doğum	Doğurganlık	World Bank Data Portal
Bağımsız	Boşanma Oranı	Evlilik başına boşanma	Boşanma	Euro stat
Bağımsız	Eğitim Durumu	İlkokula kayıt	Eğitim	World Bank Data Portal
Bağımsız	Gayri safi yurt içi hâsıla	Milyon dolar	GSYH	OECD Data
Bağımsız	Yoksulluk Oranı	Günlük en çok 25-dolar ücret	Yoksulluk	World Bank Data Portal

Çalışmada daha anlamlı katsayılarla ulaşmak ve regresyon varsayımlarına ilişkin problemleri çözmek amacıyla verilerin logaritmik dönüşümü modelde kullanılacaktır. Bu araştırmanın verileri yatay kesitli olduğu için kullanılan model "Panel Veri" olacaktır. Panel veriler birimlerin zaman içindeki

değişimleri inceleme ve analiz etme fırsatı sunmaktadır (Baltagi, 2001, s.1). Tablo 4'te değişkenlerin tanımlayıcı istatistik değerlerini göstermektedir.

Tablo 4. Tanımlayıcı İstatistikler

	Boşanma	Eğitim	Doğurganlık	GSYH	Kadın İşgücü	Yoksulluk
Ortalama	36.42476	104.2965	1.46461	9.27E+11	31.30789	0.849492
Medyan	26.3	103.6109	1.35	7.77E+11	31.119	0.769632
Maksimum	91.5	115.2374	2.231	2.41E+12	43.959	3.855589
Minimum	8.3	97.4919	1.13	1.3E+11	18.784	0.092666
Std. Dev.	21.27428	3.882968	0.323118	6.74E+11	6.317162	0.556432
Sum Sq. Dev.	47069.88	1568.054	10.85813	4.72E+25	4150.28	32.20012
Gözlem	105	105	105	105	105	105

Panel veri modelinin yöntemini belirmeden önce verilerin durağanlığı birim kök test ile belirlenecektir.

Birim Kök

Birim kök testi, verilerin durağan olmasını kontrol eder ve verinin durağan olduğu düzeyi belirlemektedir. Birim kök testi için ADF birim kök testi kullanılacaktır. Bu testin sıfır hipotezi serinin birim köke sahip olması ve durağan olmamasıdır. Tablo 5'de ADF birim kök testinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5. ADF Birim Kök Testi

Fisher-type unit-root test for Series Based on augmented Dickey–Fuller tests			
	Variables	Statistic	p-value
Doğurganlık	Modified inv. chi-squared Pm	16.636	0.0000
Boşanma	Modified inv. chi-squared Pm	2.4353	0.0074
Eğitim	Modified inv. chi-squared Pm	14.0643	0.0000
Yoksulluk	Modified inv. chi-squared Pm	1.7237	0.0424
GSYH	Modified inv. chi-squared Pm	10.3412	0.0000
Kadın İşgücü	Modified inv. chi-squared Pm	12.82	0.0000

ADF birim kök testlerinin sonuçlarına göre değişkenlerin hepsi 0,05 değerinden küçük değer oldukları için bu testin sıfır hipotezi (serinin birim köke sahiptir ve durağan değildir) reddedilmektedir. Bu değişkenlerin hepsi, normal düzeyde durağan olduklarını göstermektedir.

Panel veri modelinde klasik regresyon yönteminin uygulanması gerektiğini belirlemek için Maksimum Likelihood (ML) yöntemi kullanılarak en uygun model, klasik regresyon ile birim ve zaman etkileri arasında LR testi ile belirlenmiştir. Tablo 6 ML modelini göstermektedir.

Tablo 6. ML Modeli

Kadın İşgücü	Coefficient	Std. Err.	z	P > z	95% conf. interval	
GSYH	-.0224149	.055643	-0.40	0.687	-.1314732	.0866433
Yoksulluk	-.0729258	.0281325	-3.62	0.000	-.1123847	-.033467
Eğitim	.3495611	.4971291	0.70	0.482	-.6247941	1.323916
Boşanma	-.1494492	.0349341	-4.28	0.000	-.2179188	-.0809796
Doğurganlık	-.0943629	.1986843	-0.47	0.635	-.483777	.2956512
cons	2.907299	2.81689	1.03	0.302	-2.613763	8.428302

LR test vs. linear model: $Ki(2) = 58.27$

Prob > $Ki(2) = 8.8360$

Modelin birim etkisi bulunmakta ve panel veri modeli birim etkisiyle tahmin edilmelidir. Öte yandan, modelin zaman etkisi yoktur ve panel veri modeli zaman etkisiyle tahmin edilmeyecektir.

Hausman Testi

Panel veri modelinde rassal etki ve sabit etki yöntemlerinden en uygun ve doğru yöntemi seçmek için Hausman testi kullanılmaktadır. Hausman testi, modeldeki benzersiz hatalar ile regresörler arasında bir korelasyon olup olmadığını görmeye çalışmaktadır. Bu testin sıfır hipotezi, katsayılardaki farkın sistematik olmaması ve dolayısıyla en uygun yöntemin rassal etki yöntemi olmasıdır. Tablo 7 Hausman testinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 7. Hausman Testi

Bağımsız Değişkenler	Sabit Etki b	Tesadüfi Etki B	Fark b-B	(V _b -V _B) Robust Standart Hata
GSYH	-.0031202	-.0124472	.009327	.0817123
Yoksulluk	-.0692614	-.0659216	-.0033398	.
Eğitim	.201222	1.951201	281222	.
Boşanma	-.17053	-.050777	-.119753	0.0349164
Doğurganlık	-0184401	-.4459413	.4643814	.2351584

$$Ki \text{ Kare}(5) = (b-B)'[(V_b - V_B)^{-1}](b-B)$$

68.16

Prob > Ki(2) = 0.0000

b = Consistent under H₀ and H_a; obtained from xtreg.

B = Inconsistent under H_a, efficient under H₀; obtained from xtreg.

Test of HD: Difference in coefficients not systematic

Hausman test sonuçları incelendiğinde olasılık değeri Prob>Ki₂=0,0000 olduğu görülmektedir. Hausman testinin sonuçlarına göre olasılık değeri reddedilmektedir. Bu sonuç uygun yöntemin sabit etki olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla panel veri modeli, sabit etki yöntemiyle tahmin edilecektir. Sonuçta, panel veri modelini tahmin etmeden önce panel veri modelinin regresyon varsayımları kontrol edilecektir.

Değişen Varyans (Heteroskedasticity) Testi

Heteroskedastisite veya değişen varyans, belirli bir süre boyunca izlenen bir değişkenin standart hatalarının veya bağımsız bir değişkenin farklı değerlerinin sabit olmadığı durumu ifade eden istatistiksel bir terimdir. Modelin değişen varyansını kontrol etmek için Wald testi kullanılmıştır. Bu testin sıfır hipotezi, modelin değişen varyansı olmamasıdır. Wald testinin sonucu, sıfır hipotezini kabul etmektedir ve bu modelin değişen varyans problemi olmadığını göstermektedir. Wald değişen varyans testinin sonucu: Ki₂ = 3.10 Prob>Ki₂ = 0.6846

Breusch Godfrey Otokorelasyon Testi

Doğru bir şekilde kurulan panel veri modelinin varsayımlarından biri otokorelasyondur. Otokorelasyon bağımsız değişkenlerin birbirini takip eden iki zaman aralığı arasındaki korelasyon derecesini ifade etmektedir. Tablo 8 Breusch-Godfrey Otokorelasyon testinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 8. Breusch Godfrey Otokorelasyon Testi

p	Ki2	df	Prob>Ki2
1	84.606	1	0.0000

H0: otokorelasyon yok

Otokorelasyon testinin sıfır hipotezi, modelin değişkenlerinin otokorelasyonun olmamasıdır. Çalışmanın modelinin otokorelasyon testi (Prob>Ki2=0,0000), sıfır hipotezini reddetmektedir.

Çoklu Doğrusal Bağlılık Testi (VİF)

Çoklu Doğrusal Bağlılık (VIF), bağımsız değişkenler arasındaki çoklu bağlantı miktarını değerlendirmek için regresyon analizinde kullanılan bir ölçüdür. VIF testinin sıfır hipotezi, modelin çoklu doğrusal bağlantı olmamasıdır. Bu testte 1/VİF değeri 1'den büyük olursa sıfır hipotezi reddedilecektir. Tablo 9 VİF testinin sonuçlarını göstermektedir. VİF test sonuçları, sıfır hipotezi kabul etmekte ve modelin çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığını göstermektedir.

Tablo 9. VİF Testi

Değişkenler	VIF	1/VIF
Yoksulluk	1.38	0.717222
Eğitim	1.31	0.765608
Boşanma	1.22	0.820103
Doğurganlık	1.20	0.836493
GSYH	1.15	0.867989
Mean VIF	1.25	

Panel AR (1) Model

Araştırmanın modeli; varsayımlar, etkiler ve yöntemler kontrol edildikten sonra doğru model tahmin edilmiştir. Modelin birim etkisi olduğu ve sabit etki yönteminin en uygun yöntem olduğu belirlenmiş ve varsayımlardan modelin otokorelasyon problemi olduğu gösterilmiş, bu nedenle modelin otokorelasyon problemini başka varsayımları etkilemeden giderebilmek için Panel AR(1) modeli kullanılmıştır. Bu modelin sıfır hipotezi, diğer regresyon

modelleri gibi değişkenin bağımlı değişkeni etkilemediğidir. Panel AR(1) modelin sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Panel AR (1) Model

Kadın İşgücü	Coefficient	Std. Err.	t	P> t	95% conf. interval	
Doğurganlık	.0012386	.2176786	0.01	0.995	-.431218	.4336952
Boşanma	.0960792	.0311019	-3.09	0.003*	-.1578686	-.0342897
Eğitim	.5166388	.2550141	2.03	0.046*	.0100088	1.023269
GSYH	.0625117	.0464624	1.35	0.182	-.029794	.1548174
Yoksulluk	.0147856	.0150869	-0.98	0.330	-.0447585	.0151872
_cons	.398848	.0499255	-7.99	0.000	-.4980337	-.2996623

$R^2 = 0,0131$ $F = 25.55$ $Prob = 0,000$ $Prb > F = 0,0000$

R kare overall sonucu, bağımlı değişkeni etkileyen faktörlerin %1, bu modelde tahmin edildiğini göstermektedir. Değişkenlerden yoksulluk oranı, GSYH ve doğurganlık oranı değişkenleri 0,05 değerinden küçük olasılık değerine sahip oldukları için sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuç; yoksulluk oranı, GSYH ve doğurganlık oranı değişkenlerinin, bağımlı değişkeni anlamlı yönde etkilemediklerini göstermektedir.

Tablo 9'da gösterilen Panel AR(1) sonuçları boşanma oranı ve eğitim durumu değişkenlerinin olasılık değerleri, sıfır hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Bu sonuç boşanma oranı ve eğitim durumu değişkenlerinin bağımlı değişken olan kadın işgücü katılım oranı anlamlı yönde etkilediğini göstermektedir. Modelin katsayıları, değişkenlerin etki gücü ve yönünü göstermektedir. Boşanma oranı katsayısına göre, boşanma oranı değişkeninde %1 artış, kadın işgücü katılım oranı değişkenini %0.09 azaltmaktadır. Eğitim durumu değişkenindeyse %1 artış, kadın işgücü katılım oranı değişkenini %0.5 artırmaktadır.

SONUÇ

Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinde, ekonomik krizler, yüksek işsizlik oranları ve sosyal politikalar açısından farklı dinamikler bulunmaktadır. Bu ekonomik koşullarda, kadın istihdamı, bölgedeki toplumsal ve iktisadi gelişmeler için kritik bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra Güney Avrupa modelinde, aile yapıları açısından diğer rejimlere kıyasla belirgin farklılıklar

bulunmaktadır. Güney Avrupa ülkeleri, toplumun temel birimi olarak aileyi kabul etmekte ve aile yapısının korunması ve desteklenmesini önemli gören geleneksel aile anlayışına sahip bulunmaktadır. Bu durum, kadınların ev içi sorumlulukları ve bakım işlevleri gibi geleneksel rolleri daha fazla üstlendikleri bir yapıyı getirmektedir.

Güney Avrupa ülkelerinde, kadın işgücü oranları diğer Avrupa ülkelerine göre daha düşük gerçekleşmektedir. Bu nedenle, bu bölgelerde kadın istihdamının belirleyicileri üzerine yapılan bu araştırmanın hem ekonomik hem de sosyal açıdan önemli görülmekte ve bu ülkelerin toplumsal gelişimine katkı sağlanması beklenmektedir. Kadın istihdamını belirleyen faktörlerin anlaşılması, kadınların işgücüne katılımını artırmak, ekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve kadınların refahını artırmak için gerekli politika önlemlerinin belirlenmesinde yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kadınların iş hayatında yer alarak ekonomik olarak güçlenmeleri, ailelerine ve topluma daha iyi bir yaşam standardı sağlamakta ve yoksulluğun azaltılmasına ve sosyal refahın artırılmasına destek olmaktadır. Aynı zamanda, kadın istihdamı, ülkelerin ekonomik kalkınmasını ve büyümesini artırmakta ve toplumun genel refahı gibi birçok alanı olumlu yönde etkilemektedir.

Bu çerçevede araştırma, Güney Avrupa refah devletlerinde, kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörleri belirlemek ve bu faktörlerin kadın istihdamı üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinin kapsamı İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye olarak sınırlandırılmıştır. Bu ülkelerde kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri arasında yer alan doğurganlık hızı, boşanma oranı, eğitim durumu, yoksulluk oranı, GSYH'nin kadın istihdamı üzerindeki etkileri incelenmektedir. Araştırma hipotezlerini test etmek için Eurostat, OECD ve Dünya Bankası veri tabanından 1990-2022 dönemini kapsayan seçilmiş ülkelerin verileri STATA 17 yazılım programı ile panel veri analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Bu analiz sonucu, boşanma oranı ve eğitim düzeyinin kadınların işgücüne katılımını etkilediği görülmektedir. Boşanmanın kadın işgücü arzına etkisi, boşanma sırasında mal varlığının nasıl paylaşıldığına bağlı olabileceği düşünülmektedir (Gray, 1998; Stevenson, 2008). Son yıllarda geleneksel

modellerin aksine her iki eşin çalışmasının hane bütçesine yaptığı ekonomik katkılara vurgu yapılmaktadır. Moffitt (2000) çiftin toplam gelirinin iki bireyin çalışması sonucunda daha yüksek olacağı ve bu durumun evliliğe yönelik bazı kazanımları olacağını savunmuştur. Bu durumun çiftin yaşam standardını iyileştirmesi ve çiftlerden birinin işsiz kalması durumuna daha iyi hazırlanılması gibi faydalı yönlerinin olduğu ve evliliklerin sürdürülmesine katkı yaptığı iddia edilmektedir (Schoen vd., 2002; Vignoli vd., 2018). Bu çerçevede kadın istihdamının geleneksel modellerin aksine boşanma oranlarını azaltması, diğer bir ifadeyle kadın istihdamından boşanma oranına doğru negatif yönlü bir nedensel ilişki beklenmelidir. Eğitim seviyesindeki artış ise kadınların istihdamını artırmaktadır. Değişkenler içinde kadınların işgücüne katılımını en fazla eğitim etkilemektedir. Eğitim, bireylere belirli bir bilgi ve beceri kazandırdığı için eğitim seviyesi yükseldikçe genellikle daha teknik işlerde çalışabilme yeteneği kazandırmaktadır. Böylelikle, eğitim seviyesinin yükselmesi, bireylerin istihdam edilme olasılığını artırmaktadır. Kadınlar, daha yüksek eğitim seviyelerine ulaştıklarında, daha nitelikli ve iyi ücretli işlerde çalışma olasılıkları arttığı için işgücüne katılım oranları yükselmektedir.

Ancak, kadınların işgücüne katılımı üzerinde doğurganlık oranları, yoksulluk oranı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın anlamlı bir etkisi olmadığı ortaya konmuştur. Bu durumu etkileyen çeşitli faktörlerin olduğu düşünülmektedir. Güney Avrupa ülkelerinde, çocuk bakım hizmetleri ve destek mekanizmalarının kısıtlılığı, kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilerken, aynı zamanda ailelerinden, özellikle de büyükannelerden alınan bakım desteği, kadınların iş hayatında aktif kalmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, işyerindeki esneklik ve çalışma koşulları, kadınların hem iş hem de aile sorumluluklarını dengede tutmalarına yardımcı olmaktadır. Araştırma bulguları sonucunda, Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinde kadınların işgücüne katılımı, doğurganlık oranları ile doğrudan ilişkilendirilmemesi kadınların hem aile yaşamını sürdürme hem de iş hayatında aktif olma arzularının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, yoksulluk oranı ve GSYH gibi göstergeler, genel ekonomik durum ve politika ile daha fazla ilişkili olabildiğinden iktisadi göstergelerin kadınların istihdamında

yeterince etkili olmayabileceği değerlendirilmektedir. Bu sonuç, Özer ve Biçerli (2003)'nin çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Bununla birlikte, Güney Avrupa refah devletlerinde değişen toplumsal yapı ve çeşitli teşvik programları ile kadınların işgücüne katılımı geçmişe kıyasla artan bir eğilim göstermektedir. Ayrıca, kadınların kariyerlerinde ilerlemelerini desteklemek, eşit ücret ve fırsatlar sağlamak için politikalar geliştirilmektedir. Ancak, Güney Avrupa refah devletlerinde kadınların istihdamını artırmak için daha fazla çaba gösterilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ülkelerde kadınların iş hayatında daha fazla yer alması ve kariyerlerinde yükselmesini destekleyen daha etkili politikaların uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Güney Avrupa refah rejimi ülkelerindeki kadın istihdamını belirleyen değişkenler, literatürde yaygın olarak bilinen ilişkili faktörler üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak, kadın istihdamını etkileyen daha fazla değişken olabileceği düşünülmektedir. Demografik faktörler, bakım hizmetleri ve iş yeri politikaları gibi bazı değişkenlerin çalışmaya dahil edilmemesi, veri erişimindeki zorluklar veya metodolojik kısıtlamalardan kaynaklanmıştır. Bu durum, araştırmanın kısıtı olarak görülürken öte yandan diğer çalışmalar için yeni bir araştırma konusu önerisi sunmaktadır. Araştırmada, Güney Avrupa refah rejimi sınıflandırmasında literatürde yaygın olarak kabul edilen ülkeler dikkate alınmıştır. Bu bağlamda, bu rejime dâhil olan diğer ülkelerin araştırma kapsamına alınmaması, çalışmanın hem bir kısıtı hem de yeni bir araştırma önerisi olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, P. (1999). The Welfare Modelling Business, *Social Policy & Administration*, 33 (4), 394-415.
- Baltagi, B. (2001). *Econometric Analysis of Panel Data*. (2. Ed.). UK: John Wiley & Sons Ltd.
- Başaran, N. (2023). Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Eğitim Serüveni. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 269-280.
- Bodur, N. D. (2019). *Refah Rejimlerinin Kadının İşgücü Arzı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bulut, E., Başoğlu, A. (2023). Boşanmanın Ekonomik Belirleyicileri: Türkiye Düzey 2 Bölgeleri Üzerine Panel Veri Analizi. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7, 45-62.
- Del Boca, D. (2002). The Effect of Child Care and Part Time Opportunities on Participation and Fertility Decisions in Italy. *Journal of Population Economics*, 15, 549-573.
- Del Bono, E. (2002). Total Fertility Rates and Female Labor Force Participation in Great Britain and Italy: Estimation of a Reduced Form Model Using Regional Panel Data. *ESPE 2002 Conference*, 1215.
- Erdoğan, S., Yaşar, S. (2018). Türkiye’de Kadın İstihdamının Gelişimi: Konya-Karaman Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20, 18-28.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princetown University Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. UK: Oxford University Press.
- European Community Statistical Office (EUROSTAT) (2024) Employment Rates by Sex, Age and Educational Attainment Level (%) (Labour force survey) Erişim Tarihi: 11.08.2024. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsi.lfsi_emp
- Eusébio, S. B. R. (2015). *A Comparative Analysis of The Difference in Female Employment Between Spain and Portugal* (Master’s thesis), Universidade Catolica Portuguesa, Portugal.
- Ferrera, M. (1996). *The ‘Southern Model’ of Welfare in Social Europe*. *Journal of Social Policy*, 6 (1), 17-37.
- Gough, I. (1996). Social Assistance in Southern Europe. *South European Society and Politics* 1, 1-23.
- Gordon, L. (Ed.). (2012). *Women, The State, and Welfare*. USA: University of Wisconsin Pres.
- Gray, J. S. (1998). Divorce-Law Changes, Household Bargaining, and Married Women’s Labor Supply. *The American Economic Review*, 88(3), 628-642.

- Grütjen, D. (2008). The Turkish Welfare Regime: An Example of the Southern European Model? The Role of The State, Market and Family in Welfare Provision. *Turkish Policy Quarterly*, 7(1), 111-129.
- Karagöl, E. T., Kuru Uzkuş, B. (2021). Kadınların Kariyerleri Boyunca Karşılaştıkları Engellerin Örgütsel Bağlılıklarına Etkilerini Ölçmeye Yönelik Ankara'daki Organize Sanayi Bölgelerinde Bir Araştırma. *Journal of Emerging Economies & Policy*, 6, 194-203.
- Kaya, B. (2021). *Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'de Kadın İstihdamı: Karşılaştırmalı Bir Analiz* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
- Kılıç, D., Öztürk, S. (2014). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47, 107-130.
- Kızılgöl, Ö. A. (2012). Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13, 88-101.
- Leibfried, S. (1993) Towards a European Welfare State. Jones, C. (Ed.), *New Perspectives on the Welfare State in Europe* (ss.133-156). London: Routledge Press,
- Lewis, J. (1992). Gender and The Development of Welfare Regimes. *Journal of European Social Policy*, 2(3), 159-173.
- Maestripieri, L., Palomera, D., Rizza, R. (2023). Bridging Gaps: How Investment in Public Childcare Affects Women's Employment in Italy and Spain. *South European Society and Politics*, 28(4), 439-468.
- Magalini, E. (2020). *Pre-School Attendance and The Labor Supply of Women in Italy*. (Master's thesis), Italy.
- Mingione, E. (2006). (*Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele*; 261-331.) Sosyal Politika Yazıları, (Buğra, A. ve Keyder, Ç, çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mingione, E., (2015), Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele. *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 261-286.
- Moreno, L. (2002). *Mediterranean Welfare and 'Superwomen'*. Unidad de Políticas Comparadas, Working Paper 02-02.
- Mussida, C., Patimo, R. (2023). Care, Labour Force Participation and Health: The Case of Italy. *International Journal of Manpower*, 44, 91-107.
- Orloff, A. (1996). Gender in The Welfare State. *Annual Review of Sociology*, 22(1), 51-78.
- Öz, C. S., Peri, D. (2019). Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Kadın İstihdamı: Refah Rejimleri Bağlamında Bir Karşılaştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 1-26.
- Özdemir, S. (2004). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özer, M., Biçerli, K. (2003). Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 55-85.

- Salido, O., Moreno L. (2013). (İspanya'da Kadın İstihdamı ve İspanyol Refah Rejiminin Gelişimi; 29-55.) Akdeniz'de Kadın İstihdamının Seyri (Buğra, A. ve Keyder, Ç, çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saraceno, C. (Ed.) (2002). *Social Assistance Dynamics in Europe National and Local Poverty Regimes*. Bristol: The Policy Press.
- Schoen, R., Astone, N. M., Kim, Y. J., Rothert, K., Standish, N. J. (2002). Women's Employment, Marital Happiness and Divorce. *Social Forces*, 81(2), 643-662.
- Stevenson, B. (2008). Divorce Law and Women's Labor Supply. *Journal of Empirical Legal Studies*, 5(4), 853-873.
- Titmuss, R. (1974), *Social Policy*, London: Allen and Unwin.
- Tiyek, R., Yertüm, U. (2016). Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 26-51.
- Tunalı, H., Göksu, Y. D. (2018). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4, 29-45.
- Vignoli, D., Matysiak, A., Styrac, M., Tocchioni, V. (2018). The Positive Impact of Women's Employment on Divorce: Context, Selection, or Anticipation?. *Demographic Research*, 38, 1059-1110.
- Wilensky, H., Lebaux, C. (1958), *Industrial Society and Social Welfare*, New York: Russell Sage Foundation.

SOSYAL HİZMET BAĞLAMINDA KORUYUCU AİLE SİSTEMİNE İLİŞKİN BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Ethem Ali DÖLEK¹
Mehmet Zafer DANIŞ²
İhsan KUTLU³

Öz

Bu çalışmada, Web of Science (WOS) veri tabanında yer alan koruyucu aile sistemi konulu yayınların bibliyometrik açıdan analiz edilmesi amaçlanmıştır. Literatürde pek çok bibliyometrik çalışma bulunmakla birlikte, koruyucu aile sistemiyle ilgili mevcut durumu değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Korunma ihtiyacı olan çocuklar, bireysel, toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan önemli etkilere sahip olduğundan, bu konunun bilimsel açıdan derinlemesine incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma ile koruyucu aile sistemine ilişkin yapılmış çalışmaların, bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak nicel veriler ışığında sistematik bir özeti çıkarılması ve bu konuda çalışan araştırmacılara genel bir perspektif sunulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, son beş yılda (2019-2023) WOS veri tabanında “foster family care” anahtar kelimesiyle yapılan arama sonucunda 1437 çalışma belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Yayınların genel dağılımı açıklandıktan sonra, eş oluşum ve ortak atıf analizleri VOSviewer yazılımı kullanılarak görselleştirilmiştir. Analiz sonuçları, koruyucu aile sistemi hakkında en fazla yayının 2020 yılında yapıldığını göstermektedir. Yayınların büyük bir kısmı sosyal hizmet alanındaki makalelerden oluşurken, en çok yayına sahip ülkenin ABD olduğu, Washington Üniversitesi'nin ise en çok yayına sahip kurum olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, VOSviewer yazılımı ile yapılan analizde en sık kullanılan anahtar kelimelerin “foster care” (koruyucu bakım), “child welfare” (çocuk refahı), “out-of-home care” (ev dışı bakım), “kinship care” (akrabalık bakımı) ve “child protection” (çocuk koruma) olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, koruyucu aile sistemine dair yapılan araştırmaların kapsamını ve eğilimlerini ortaya koyarak, bu alanda daha sonra yapılacak çalışmalar için önemli bir referans kaynağı niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Koruyucu aile, koruyucu bakım, çocuk refahı, ev dışı bakım, akrabalık bakımı.

¹ Doktora Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, E-posta: ethemalidolek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6218-2493

² Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: zdanis@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6214-2643

³ Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: ikutlu@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5668-3491

DÖLEK, E.A., DANIŞ, M. Z., KUTLU, İ. (2024). Sosyal Hizmet Bağlamında Koruyucu Aile Sistemine İlişkin Bibliyometrik Bir Analiz. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(65), 795-818. DOI:10.21560/spcd.vi.1552377

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE FOSTER FAMILY SYSTEM IN THE CONTEXT OF SOCIAL WORK

Abstract

This study focuses on a bibliometric analysis of publications related to the foster family care system within the Web of Science (WOS) database. Although bibliometric studies are prevalent, there is a lack of research specifically addressing the current status of the foster family care system. Given the significant impacts of child protection issues on individuals, society, politics, the economy, and culture, a comprehensive scientific evaluation is essential. The goal of this study is to systematically summarize research on foster family care, providing a broad perspective for scholars in the field. The analysis covered 1,437 studies published from 2019 to 2023, identified through the keyword “foster family care” in the WOS database. Following an overview of publication distribution, co-occurrence and co-citation analyses were performed using VOSviewer software. Findings reveal that 2020 had the highest number of publications. The majority of these were articles in social work, with the United States leading in publication count and the University of Washington as the top institution. The VOSviewer analysis also identified “foster care,” “child welfare,” “out-of-home care,” “kinship care,” and “child protection” as the most frequently used keywords. This study provides a thorough overview of research trends and scope in foster family care, offering valuable insights for future research in this domain.

Key Words: *Foster family, foster care, child welfare, out-of-home care, kinship care.*

GİRİŞ

Çocukların toplum içerisinde korunmasının gerekliliği her zaman detaylı olarak ele alınması gereken bir konudur. Bu doğrultuda cevap verilmesi gereken en önemli soru ise, çocukların ihmal ve istismar gibi tehlikelerden nasıl korunabileceğidir. Bu soruya verilecek yanıt toplumdan topluma farklılık gösterebilir; ancak tüm toplumların bu soruya bir çözüm bulması gerektiği açıktır (Wulczyn vd., 2010, s.5).

Koruma ve bakıma muhtaç çocukların büyük bir kısmı, ihmal, istismar, madde bağımlılığı ve ebeveynler tarafından terk edilme gibi sebeplerle devlet koruması altına alınmaktadır (Klee vd., 1997, s.290-292). Çocukların korunması için farklı modellerde hizmetler geliştirilmiştir. Bu hizmet modellerinden biri de korunmaya muhtaç çocukların aile ortamında desteklenmesini amaçlayan koruyucu aile hizmet modelidir (Certel, 2019, s.148). Çocuk koruma ve bakım stratejileri incelendiğinde, kurum bakımından önce aile yanında bakımın tercih edilmesi nedeniyle bu model öne çıkmaktadır. Buradaki amaç çocuğun korunmasıdır ve bu kapsamda çocuk, sürekli ya da geçici olarak bir aile ile yaşayabilmektedir (Tezel vd., 2018, s.16).

Dünyada çocuk koruma sistemine yönelik son gelişmeler incelendiğinde, çoğu gelişmiş ülkenin, korunmaya muhtaç çocukları kurum bakımı yerine aile destek hizmetleri aracılığıyla geleceğe hazırlamaya ağırlık verdiği gözlemlenmektedir (İzci, 2020, s.141). Kurumlarda çocuklara her türlü fiziksel olanak sağlanabilse de koşulsuz sevgi, ilgi ve şefkati birebir sunabilecek duygusal ortamların tam anlamıyla oluşturulamadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, yapılan araştırmalar en iyi düzeydeki kurum bakımının bile çocuğun gelişimsel ihtiyaçları bakımından yeterli olmayabileceğini göstermektedir. Özellikle 0-6 yaş arası küçük çocukların, birebir ilgilenen bir bakıcı eksikliği nedeniyle olumsuz davranış kalıpları geliştirdiği gözlemlenmiştir (Yolcuoğlu, 2011, s.50).

Koruyucu aile sistemi, korunmaya ihtiyacı olan çocuğa mutlu bir aile ortamı ve sevgi sunduğu için, çocuğun yüksek yararı açısından sistemin önemi belirginleşmektedir. Çocuğun kendini değerli hissettiği, sevgi, saygı, kabul ve aidiyet duygularını yaşayabileceği aile ortamı, onun yaşamının kritik dönemlerinde psikolojik ve sosyolojik gelişimini sağlıklı bir şekilde

tamamlamasına katkı sağlar. Koruyucu aile hizmeti profesyonel bir yaklaşımla uygulandığında, öz ailesinden mahrum kalan çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilen etkili bir sistem olduğu görülmektedir. Bu nedenle, çocukların maruz kaldıkları olumsuzluklardan en az zarar görmeleri için koruyucu aile modeli genellikle ilk tercih edilen yöntemdir (İzci, 2020, s.142).

Koruyucu aile hizmeti, ülkemizde gelişmekte olan bir bakım modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanunlardaki hükümlere rağmen, ilk uygulama adımlarının 1949 yılındaki 5387 sayılı ‘Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun’dan sonra atılmaya başlandığı görülmektedir (Özşahin, 2012, s.52).

Türkiye’de koruyucu aile sistemi, ilk kez 1961 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Yasal ve idari altyapı oluşturulmuş olmasına rağmen, uzun süre boyunca koruyucu ailelerin yanında bakılan çocuk sayısında kayda değer bir artış yaşanmamıştır. Günümüzde ise hem yasal ve kurumsal düzenlemelerin varlığı hem de bilgilendirme önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik girişimler, bu hizmetin etkinliğini artırarak çocuk refahı üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır (Yıldırım ve Hız, 2018, s. 97). 1983 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Hizmetler Kanununa (2828 sayılı) göre koruyucu aile korunmaya muhtaç çocuklar için bir hizmet modeli olarak benimsemiştir. 1961 yılında başlayan koruyucu aile uygulamasından, 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kurulmasına kadar geçen süreçte, binin üzerinde çocuğun koruyucu ailelere yerleştirildiği tespit edilmiştir (Erbay ve Çalış, 2021, s.443). 2011 yılında SHÇEK yerine o dönemdeki ismiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş olup koruyucu aile hizmetleri de bu bakanlığa bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmeye başlanmıştır (Yıldırım ve Hız, 2018, s.107). Uygulanan bu model, çeşitli sebeplerle biyolojik ailesi tarafından bakılamayan çocukların, evlat edinilmesinin uygun veya mümkün olmadığı durumlarda, mevzuata uygun niteliklere sahip aileler tarafından geçici ya da uzun süreli bakımının sağlanmasını içerir (Karataş, 2007, s.14; Yazıcı, 2014, s.252; Erdal, 2014, s.178). Türkiye’de “2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu” ve “5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu” uyarınca korunmaya ihtiyacı olan çocukların tespiti durumunda, öncelikli olarak çocukların aileleri veya yakın çevresi

yanında kalmasını sağlamak için gerekli destek verilir. Ancak, aile veya yakın çevresi yanında kalmasının uygun olmadığı durumlarda, bu çocuklar devlet koruması altına alınarak kurum bakımı, evlat edinme veya koruyucu aile gibi hizmetlerden faydalandırılır (SHK, 1983; ÇKK, 2005).

Türkiye’de koruyucu aile hizmetleri, 14 Aralık 2012 tarihinde yürürlüğe giren 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliği öncesinde yalnızca Süreli Koruyucu Aile Modeli (kendi ailesi yanına uzun süre veya hiç dönemeyecek çocuklar için uygulanan model) ile sınırlıydı. Ancak bu tarihten sonra süreli koruyucu aile modeline ek olarak Akraba ya da Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli (çocuğun veli ya da vasisi dışında kalan yakınlarının sağladığı bakım modeli), Geçici Koruyucu Aile Modeli (uygun hizmet modeli belirlenmeyen ancak acil korunma altına alınması gereken çocuklar için uygulanan model) ve Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli (engelli olan çocuklar için uygulanan model) olmak üzere dört farklı uygulama şekli devreye alınmıştır (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012).

Türkiye’de koruyucu aile hizmetine olan ilgi ve bu hizmeti sağlayan aile sayısında son dönemlerde önemli bir artış gözlemlenmektedir. Mevcut verilere göre, ülke genelinde toplam 8,607 koruyucu aile bulunmakta ve bu ailelerin bakımını üstlendiği çocuk sayısı 10,289 olarak kaydedilmektedir. İllere göre değerlendirildiğinde, koruyucu aile uygulamasının en yoğun olarak gerçekleştirildiği şehirler arasında Türkiye’nin üç büyük ili ilk sıralarda yer almaktadır. İstanbul koruyucu aile hizmetlerinin en sık görüldüğü il olarak öne çıkmaktadır; burada 1,141 koruyucu aile bulunmaktadır ve bu aileler 1,261 çocuğa bakım sunmaktadır. İzmir 467 koruyucu aile ile ikinci sırada yer almakta ve bu ailelerin baktığı çocuk sayısı 520’dir. Ankara 459 koruyucu aile ile üçüncü sırada olup, bu aileler 505 çocuğa hizmet vermektedir. Koruyucu aile hizmetlerinde öne çıkan diğer iller arasında Adana, Kayseri, Hatay, Konya, Kahramanmaraş, Bursa ve Mersin bulunmaktadır. Ardahan ve Bitlis illerinde ise koruyucu aile sayısı görece daha azdır. (URL 1, 2024).

Koruyucu aile modelinde temel amaç, çocuğun düzgün bir aile ortamında büyümesini, fiziksel, psikolojik, bilişsel ve davranışsal gelişiminin desteklenmesini sağlamaktır. Bu model, çocuğun sağlıklı bir ilişki içinde yetişmesini, özel ilgi görme hakkının yerine getirilmesini, zarar görmesinin

engellenmesini ve böylece çocuğun güvenliğinin ve esenliğinin sağlanmasını hedefler (Chipungu ve Bent-Goodley, 2004, s.80-82). Koruyucu aile hizmetinde bakım veren kişinin genellikle değişmemesi ve bakımın uzun süreli olması, çocukla bakıcı arasındaki güven ilişkisini güçlendirir. Bu durum, çocuğun ruhsal sağlığında olumlu bir etki oluşturur (Üstüner vd., 2005, s.131; Özbesler, 2009, s.87). Bu sebeplerden dolayı bu model uzun zamandır kurum bakımı yerine tercih edilmektedir. Ancak, bu modelde de bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Koruyucu aile olma sürecinde, aileler ve çocuklar adaptasyon sorunları gibi çeşitli zorluklarla karşılaşabilirler. Bu sorunların önlenmesi ve ailenin ve çocukların örselenme riskinin azaltılması için, profesyonel müdahalelere ve değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır (Canali vd., 2016). Hizmetin etkinliğini artırmak için, çocuklar ve ailelerin sorunlarını, ihtiyaçlarını ve görüşlerini dikkate alarak sosyal hizmet çalışmaları yürütülmelidir (Chipungu ve Bent-Goodley, 2004). Korunmaya ihtiyacı olan çocukların, risk altındaki koşullardan ötürü koruma altına alındığı dikkate alındığında, koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların çeşitli zorlu yaşam deneyimleri ve travmatik süreçlerle karşılaşmış olabileceği görülmektedir. Ailelerin bu süreçteki deneyimleri, çocuklara yönelik uygulamaların değerlendirilmesinde önemli bir faktördür. Bu nedenle koruyucu aile hizmetinin güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerinin belirlenmesi, tespit edilen bulgular doğrultusunda hizmetin gerekirse yeniden yapılandırılması veya koruyucu ve önleyici müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi önemlidir (Certel, 2019, s.149).

Koruyucu aile hizmetinin daha yaygın hale gelmesi ve süreçte karşılaşılan sorunların önlenip çözülmesi için, hizmetin güçlü yönlerinin ve desteklenmesi gereken alanlarının belirlenmesi önemlidir. Bu doğrultuda, gerekirse hizmetin yönünün değiştirilmesi ve başta çocuklar ile aileler olmak üzere yararlanıcıların en yüksek yararını sağlamak amacıyla koruyucu ve önleyici müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Rhodes vd., 2006).

Bu bağlamda, Koruyucu Aile Hizmeti sisteminin etkinliği ve verimliliğinin, toplumda önemli bir araştırma konusu olduğu kabul edildiği, ayrıca konuyla ilgili araştırma yapma ihtiyacının da gün geçtikçe artmakta olduğu ve literatürde bu alanda yapılan çalışmaların yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

Bu sebeple, çalışmada Koruyucu Aile Sistemiyle ilgili ‘Web of Science (WOS)’ veri tabanında son beş yıl içinde yayımlanan makaleler taranmış ve toplanan veriler bibliyometrik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu çerçevede konuya kapsamlı bir perspektif kazandırılması hedeflenmiştir.

Bibliyometrik araştırmalar sosyal hizmet alanında zaman zaman başvurulan çalışmalar arasındadır. Örnek olarak Kulüp ve Aysan (2024) sosyal hizmette sanat terapisini, Kılıç (2021) engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamalarını, Demir ve Gedik (2022) engelli kavramını, Martínez ve diğerleri (2015) sosyal hizmetin bilimsel evrimini bibliyometrik tekniklerle incelemiştir. Bu çerçevede koruyucu aile ile ilgili bibliyometrik bir analize rastlanmamış olduğu da dile getirilmelidir.

YÖNTEM

Bu çalışma, bibliyometrik analiz tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Literatürü görsel olarak desteklemek amacıyla bibliyometrik grafikler ve haritalar kullanılmıştır. Bibliyometri, belirli bir konunun matematiksel ve istatistiksel tekniklerle izlenmesi ve analiz edilmesi için bilim insanları tarafından başvurulan bir araştırma yöntemidir (Danvila Valle vd., 2019, s.628). Bibliyometrik analiz, bir konudaki akademik yayınları, bu yayınların yazarlarını, yayın tarihlerini, alınan atıfları, anahtar kelimeleri, yayınlanan ülkeleri ve kurumları gibi verileri sunar (Tabak vd., 2016, s.119; Demir vd., 2023). Bibliyometrik haritalar ise elde edilen verileri görsel olarak sunmak için kullanılan nicel bir yöntemdir. Bu haritalar, çalışmalardaki alanlar arasındaki ilişkileri görmek ve alana dair farklı bir bakış açısı kazanmak için kullanılır. Ayrıca, bibliyometrik haritalama, geniş bir literatürü özetlemek, farklı çalışmaların ilişkilerini incelemek ve bilgi edinmek için de faydalıdır (Van Eck, 2011, s.1-2; Özköse, 2017, s.12).

Çalışmada analizlerin gerçekleştirilmesi ve haritaların oluşturulması amacıyla yüksek etki değeri taşıyan bilimsel çalışmaların bulunduğu ve çok disiplinli atıf indeksine sahip olan WOS veri tabanı kullanılmıştır. WOS; on binlerce dergi, kitap, makale gibi yayınlardan elde edilen çeşitli bilgileri içeren (SSCI, SCI Expanded, A&HCI) dünya çapındaki en kapsamlı veri tabanlarından biridir (Chadegani vd., 2013, s.19). Ayrıca, verilerin görselleştirilmesinde sıkça başvurulan VOSviewer programı kullanılmıştır. Bu program, verilerin

haritalarının oluşturulması ve bu haritaların görsel hale getirilmesi için geliştirilmiş bir yazılım programıdır (Evcı ve Yeşiltaş 2021, s.227).

Literatürde birçok bibliyometrik çalışma bulunmasına rağmen, ‘koruyucu aile sistemi’ üzerine bir analiz çalışması tespit edilememiştir. Bu araştırmada, makaleleri bulmak için gereken anahtar kelimeleri seçmek üzere detaylı literatür taraması yapılmış ve ardından araştırmacıların kullanabileceği uygun anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu kelimeler ‘foster care, foster family, foster parent, kinship care, out-of-home care’ olarak seçilmiştir. Bu anahtar kelimeler kullanılarak WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) İngilizce dilinde yayımlanan dergi makaleleri aranmış ve toplamda 4.043 çalışma bulunmuştur. Koruyucu aile hizmeti modelinin devletlerin sosyal politikalarında son yıllarda yer alması ve araştırmaların büyük bir ivme kazanması nedeniyle, bu dönemde yayımlanan makaleler ele alınmıştır. Elde edilen verilere 28/03/2024 tarihinde erişilmiştir. Ayrıca, sosyal bilimler alanında İngilizce olarak yayımlanan SSCI, SCI ve A&HCI makaleleri üzerine yapılan alan sınırlandırması sonucunda 1.437 çalışma analiz edilmiştir. Analizlerde öncelikle yıl ve konu bazlı betimsel istatistikler verilmiş olup ardından haritalama işlemine geçilmiştir. Çalışmada insan katılımcılardan yararlanılmadığı ve herhangi bir kişisel veri toplanmadığı için etik kurul izni alınmamıştır.

Çalışmada WOS veri tabanında bulunan koruyucu aile sistemi ile ilgili çalışmaların bibliyometrik analizini ortaya koyup bu analizlere dair ağ haritasını oluşturmak hedeflenmiştir. Çalışmada yanıt aranan sorular ise şunlardır:

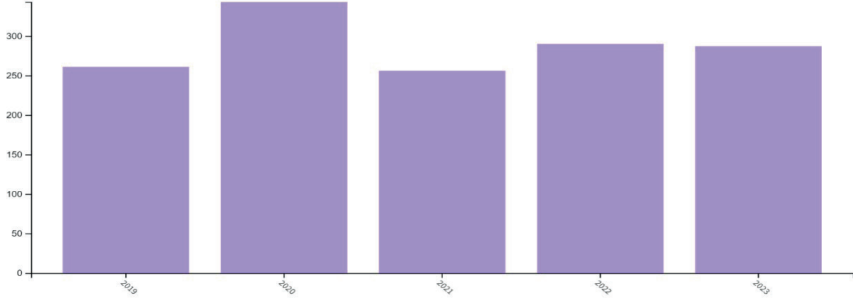
1. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkında yapılan çalışmaların ortak yazar analizi nasıldır?
2. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkında yapılan çalışmaların yazar atıf analizi nasıldır?
3. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkında yapılan araştırmaların ülkelere göre dağılımı nasıldır?
4. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkında yapılan araştırmaların kurumlara göre dağılımı nasıldır?

5. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkındaki araştırmaların anahtar kelime ağ analizinin sonuçları nelerdir?
6. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkında yapılan eserlerin bibliyografik eşleşme analizi nasıldır?
7. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkında yapılan çalışmalarda yazarların bibliyografik eşleşme analizi nasıldır?
8. WOS veri tabanında son beş yılda (2019-2023) koruyucu aile sistemi hakkında yapılan çalışmalarda yazarların ortak atıf analizi nasıldır?

Çalışmanın bazı sınırlamaları mevcuttur. Özellikle, yalnızca Web of Science veri tabanındaki çalışmaların analiz edilmesi ve ulusal veri tabanları (TÜBİTAK-ULAKBİM, Ulusal Tez Merkezi) ile uluslararası farklı veri tabanlarının (Scopus, Pubmed vb.) kapsam dışında bırakılması çalışmanın sınırlamaları arasında sayılabilir.

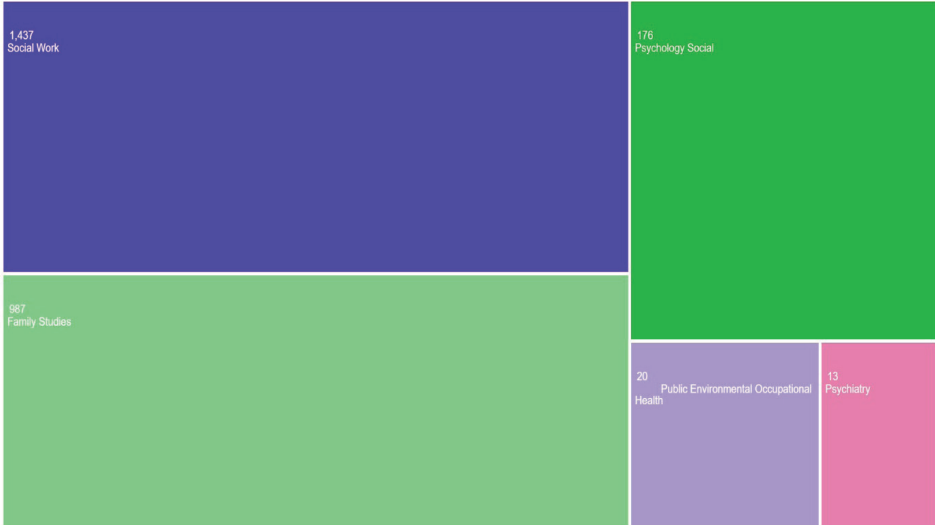
BULGULAR

Çalışmadan elde edilen sonuçlar bu başlık altında sunulmuştur. Analizde ilk olarak koruyucu aile sistemi hakkında yapılmış çalışmaların yıllara göre yayın sayıları ve konu alanlarına dair grafiklere yer verilmiştir. Şekil 1, 2019-2023 yılları arasındaki çalışmaların yıllara göre yayınlanma dağılımını göstermektedir. Bu dönemde konuyla ilgili en fazla yayının 2020 yılında (343 yayın), en düşük yayının ise 2021 yılında (256 yayın) olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Yayınların Yıllara Göre Sayıları

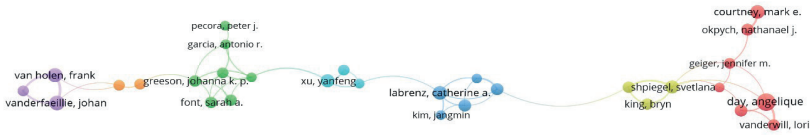
Koruyucu aile sistemi ile ilgili olarak yapılan yayınların Web of Science'ta yer alan konu alanlarına göre dağılım verilerine bakıldığında en çok çalışmanın 'Sosyal Hizmet' alanında yapıldığı (1.437 yayın), ki çalışmada zaten "sosyal hizmet" sınırlaması yapılarak arama yapılmıştı ve bunu 987 yayın ile 'Aile Çalışmaları', 176 yayın ile 'Psiko-Sosyal' alan, 20 yayın ile 'Kamu Çevresel Mesleki Sağlık' alanı ve 13 yayın ile Psikiyatri' alanı takip etmektedir.

Şekil 2. Yayınların Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Ortak Yazar Analizi

Ortak yazar analizi temel alınarak, en fazla bağlantıya sahip ve en aktif işbirlikleri gerçekleştiren yazarlar tespit edilmiştir. Bu amaçla, her yazarın en az 7 yayına ve 7 atıfa sahip olması kriteri belirlenmiş ve bir ağ haritası oluşturulmuştur. Analiz sonucunda, en yüksek bağlantıya sahip 30 yazar arasında toplamda 7 küme, 49 bağlantı ve 124 toplam bağlantı gücü belirlenmiştir. Atıf sayıları en yüksek olan yazarlar arasında Antonio R. Garcia (117 atıf), Sarah A. Font (110 atıf) ve Robbie Gilligan (106 atıf) yer alırken; en fazla yayına sahip yazarlar arasında ise Angeliqe Day (19 yayın), Johan Vanderfaeillie (14 yayın) ve Frank Van Holen (13 yayın) bulunmaktadır. Bu yazarlar, ağdaki en yüksek bağlantı gücüne sahip kişiler olarak görülmektedir.

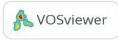
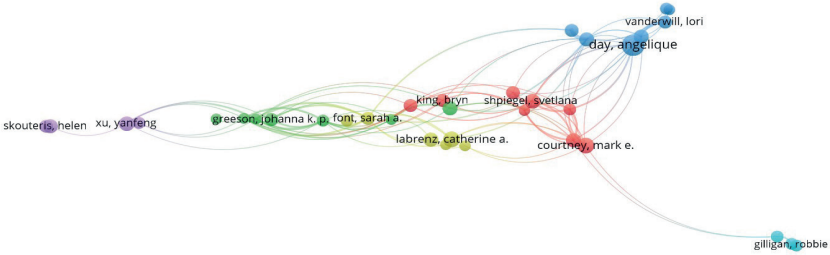

Şekil 3. Ortak Yazarlık Analizi

Yazarların Atıf Analizi

Bu analiz, bir makalenin sonraki çalışmalara olan etkisini, yapılan atıfların sıklığını ve desenlerini inceleyen belgeler, yazarlar, kurumlar ve ülkeler gibi kategoriler arasındaki etkileşimleri inceleyen bir yöntemdir (Zan, 2019). Atıf ağı analizini belirlemek için en az 7 yayına ve 7 atıfa sahip yazarları içeren bir ağ haritası oluşturulmuştur. Analiz, birbirleriyle bağlantılı olduğu görülen 35 yazar üzerinden yapılmış ve toplamda 6 küme, 108 bağlantı ve 271 toplam bağlantı gücü saptanmıştır. Atıf sayısı en yüksek olan yazarlar arasında Antonio R. Garcia (7 yayına sahip, 117 atıf), Sarah A. Font (9 yayına sahip,

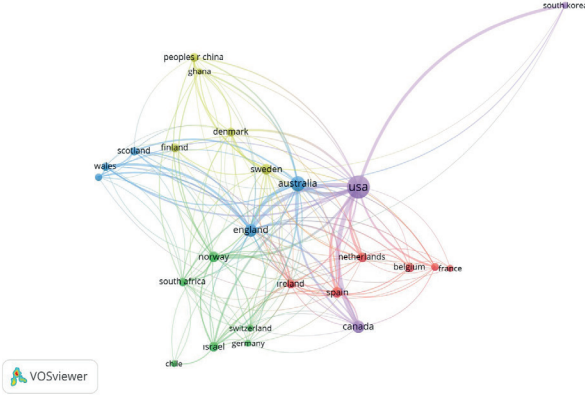
110 atıf) ve Robbie Gilligan (8 yayına sahip, 106 atıf) bulunmaktadır. Toplam bağlantı gücü olarak da Richard P. Barth (7 yayına sahip, 38 bağlantı gücü), Angelique Day (19 yayına sahip, 37 bağlantı gücü) ve Sarah A. Font (9 yayına sahip, 35 bağlantı gücü) ilk sıralarda bulunmaktadır.

Şekil 4. Yazarların Atıf Analizi

Ülkelerin Atıf Analizi

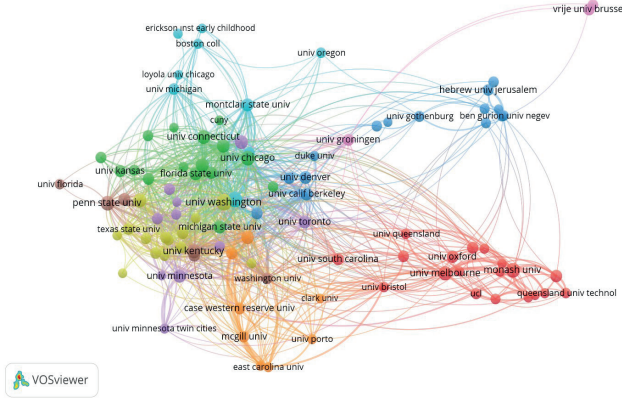
Yayınların ülkelerine göre aldıkları atıfları incelemek amacıyla, her ülkenin en az 7 eser yayınlaması ve 7 atıf alması şartıyla bir ağ haritası oluşturulmuştur. Bu kriterlere uyan 25 gözlem birimi üzerinde yapılan analiz sonucunda, 5 küme, 164 bağlantı ve 745 toplam bağlantı gücü belirlenmiştir. En yüksek atıf sayısına sahip ülkeler sırasıyla ABD (4225 atıf), Avustralya (798 atıf) ve İngiltere (751 atıf) olarak belirlenmiştir. Bu ülkeler ayrıca toplam bağlantı gücü açısından da en yüksek sıralarda yer almaktadır. Yayın sayısı açısından ise sıralama ABD (828 yayın), Avustralya (157 yayın) ve İngiltere (94 yayın) şeklindedir.

Şekil 5. Ülkelerin Atıf Analizi

Kurum Atıf Analizi

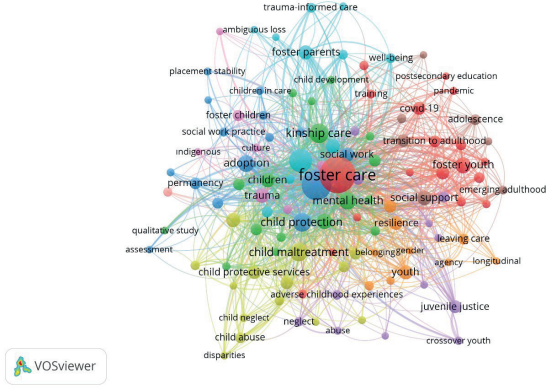
Kurumlar arasındaki atıf ağlarını analiz etmek için, bir kurumun en az 7 eser yayınlaması ve 7 atıf alması şartıyla bir ağ haritası oluşturulmuştur. Bu kriterlere uyan 100 gözlem birimi üzerinde gerçekleştirilen analizde, 9 küme, 939 bağlantı ve 1821 toplam bağlantı gücü belirlenmiştir. Eser sayısına göre en fazla temsil edilen kurumlar Washington University (49 eser), Maryland University (41 eser) ve Chicago University (34 eser) olmuştur. Atıf sayısında en yüksek değerlere ulaşan kurumlar ise Maryland University (342 atıf), Texas Austin University (222 atıf) ve Penn State University (201 atıf) olarak sıralanmıştır.

Şekil 6. Kurumların Atf Analizi

Anahtar Kelime Analizi

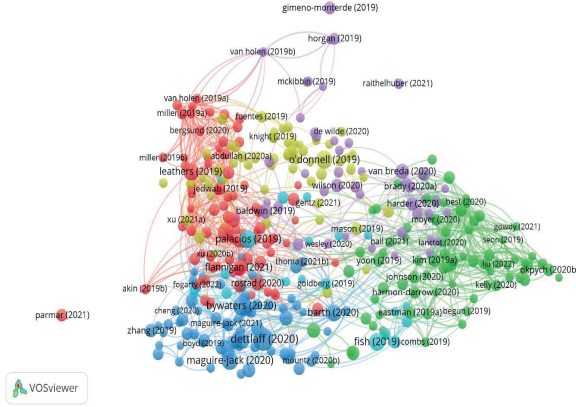
Tablo 7'deki anahtar kelimelerin eş-oluşum (co-occurrence) haritası, iki anahtar kelime arasındaki ilişki güçlerini yansıtmaktadır. Kısa mesafeler güçlü ilişkileri, uzun mesafeler ise zayıf ilişkileri gösterir (Demir vd., 2023). Anahtar kelimeler arasındaki ağ haritasını oluşturmak için, en az 7 kez geçen ve aralarındaki ilişkiler göz önünde bulundurulmuş olan 112 gözlem birimi kullanılarak yapılan analiz sonucunda 10 küme, 1121 bağlantı ve 2540 toplam bağlantı gücü belirlenmiştir. Yayınlar arasında en sık karşılaşılan anahtar kelimeler arasında; 455 tekrar ile “foster care” (koruyucu bakım), 265 tekrar ile “child welfare” (çocuk refahı), 135 tekrar ile “out-of-home care” (ev dışı bakım), 85 tekrar ile “kinship care” (akrabalık bakımı) ve 74 tekrar ile “child protection” (çocuk koruma) öne çıkmaktadır. Toplam bağlantı gücü bakımından en güçlü anahtar kelimeler ise “foster care,” “child welfare” ve “out-of-home care” olmuştur.

Şekil 7. En Çok Kullanılan Anahtar Kelime Analizi

Yayınların Bibliyografik Eşleşme Analizi

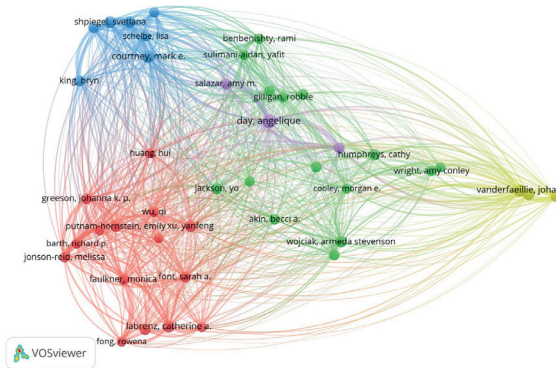
Bibliyografik eşleşme, bağımsız iki kaynak tarafından alıntılanan ortak bir esere yapılan atıfları ifade eder (Dirik vd., 2023). Bu eşleşme, iki belge tarafından paylaşılan referansların sayısını kullanarak aralarındaki benzerliği ölçer (Al vd., 2019). En az 7 atıf almış eserlerin değerlendirildiği ve aralarındaki bağlantıların analiz edildiği 365 birim eser üzerinden yapılan incelemede, 6 küme, 9012 bağlantı ve toplamda 15,703 bağlantı gücü elde edilmiştir. En fazla bibliyografik eşleşmeye sahip yayınlar ise sırasıyla 111 atıfla Dettlaff (2020), 65 atıfla Bywaters (2020) ve 64 atıfla Maguire-Jack (2020) olarak belirlenmiştir. Toplam bağlantı gücü bakımından en yüksek değerlere ulaşan eserler ise Shpiegel (2022), Blakeslee (2019) ve Chateauneuf (2022) olarak sıralanmıştır.

Şekil 8. Yayınların Bibliyografik Eşleşme Analizi

Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi

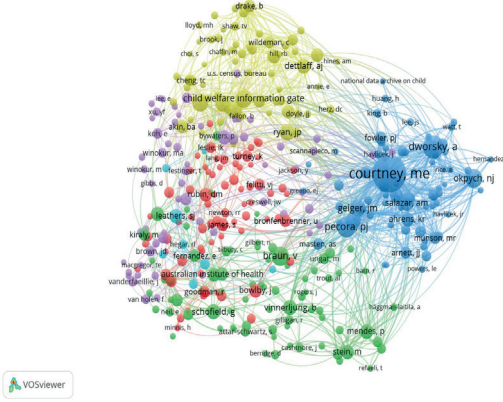
Yazarlar arasında en az 7 eser yayınlamış ve 7 atıf almış olanlardan seçilerek yapılan analizde, 43 yazar seçilmiş ve bu yazarlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analiz sonucunda, 5 küme, 881 bağlantı ve toplamda 34641 bağlantı gücü tespit edilmiştir. En fazla eşleşmeye sahip yazarlar arasında Antonio R. Garcia (117 alıntı), Sarah A. Font (110 alıntı) ve Robbie Gilligan (106 alıntı) bulunmaktadır. Toplam bağlantı gücü olarak en çok değere sahip yazarlar ise Svetlana Shpiegel (3730 bağlantı gücü), Angelique Day (3255 bağlantı gücü) ve Johan Vanderfaeillie (3160 bağlantı gücü) olarak sıralanmıştır.

Şekil 9. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi

Yazarların Ortak Atıf Analizi

Bir yayında atıf yapılan çeşitli kaynaklar, co-citation (ortak atıf) olarak adlandırılır. İki belgenin farklı bir çalışmada aynı anda referans olarak verilmesiyle ortaya çıkan ilişki ortak atıf olarak tanımlanmaktadır (Van Nunen vd., 2017). Bu çalışmada, en az 25 atıf almış kaynakların dahil olduğu 362 birim üzerinden yapılan analiz sonucunda, 6 küme, 34668 bağlantı ve toplamda 173016 bağlantı gücü tespit edilmiştir. En çok ortak atıf sahibi yazarlar arasında ise Me Courtney (693 ortak atıf), A. Dworsky (274 ortak atıf) ve Pj. Pecora (236 ortak atıf) yer almaktadır.

Şekil 10. Ortak Atıf Yapılan Yazarlar Arası Analiz

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Son dönemlerde, farklı disiplinlerdeki bilimsel eserlerin sayısında önemli bir yükseliş bulunmaktadır. Bu durum, yayınların çeşitli yöntemlerle derlenmesini gerekli kılmıştır (Yılmaz, 1999, s.9). Ayrıca, günümüzde literatürün sürekli büyümesi ve gelişmesi, araştırma alanlarının kapsamlı ve tarafsız bir şekilde yapılandırılmasına yönelik yöntemlerin önemini artırmıştır. Bu yöntemler, literatürün görsel olarak temsiliyi sağlamada kritik bir rol oynamış ve bibliyometrik yöntemlerin günümüzde araştırmacılar tarafından geniş çapta kullanılmasına sebep olmuştur (Van Eck, 2011, s.1).

Bibliyometrik araştırmalarda, yıllara göre yayın sayıları, en fazla atıf alan yazarlar, katkıda bulunan kurumlar, ülkeler ve anahtar kelimeler gibi çeşitli faktörler değerlendirerek çalışma alanı kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Bu analizler, alanla ilgili gelecek araştırmalara yeni fikirler sunma potansiyeline sahiptir (Aylan, 2021, s.30).

Bu çalışmada 2019 yılından itibaren koruyucu aile sistemi literatürünün bibliyometrik analizini sunmak amaçlanmıştır. Araştırmada, WOS tabanında ‘foster family care’ anahtar kelimesi kullanılarak yapılan taramada, alan kısıtlamaları ile toplam 1437 çalışmaya ulaşılmıştır. Analizler sonucunda en yüksek sayıda yayının 2020 yılında yapılmış olduğu ve yayın sayıları itibariyle konunun yıllık bazda ortalama 300 civarında yayınlara popüler bir konu olduğu dile getirilebilir. Bu anlamda koruyucu aile konusunda yayın planı olan araştırmacıların yayın yapmak konusunda avantajlı olduğu düşünülebilir.

Koruyucu aile sistemi üzerine yapılan yayınların en çok sosyal hizmet, aile çalışmaları ve psiko-sosyal alanlarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bu bulgu koruyucu aile konusunun hem aile çalışmaları hem de psikososyal alanların konusu olduğunu, bu konuda yayın yapılırken ve araştırmalar yürütülürken ilgili alanların da göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca, mevcut çalışmada en fazla atıf alan yazarın Antonio R. Garcia olduğu ve en fazla ortak atıf yapılan yazarın Me Courtney olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaların ülkelere göre dağılımında, en çok çalışma yapan ülkeler ABD (828 yayın), Avustralya (157 yayın) ve İngiltere (94 yayın) olarak belirlenmiştir. Yayın yapan en önde gelen kurumlar arasında ise Washington Üniversitesi (49 eser), Maryland Üniversitesi (41 eser) ve Chicago Üniversitesi (34 eser) yer almaktadır. Kurumlara yapılan atıf analizi sonucunda ise en yüksek atıf sayısının Maryland Üniversitesi’ne (342 atıf) yapıldığı görülmüştür. Burada batılı ülkelerin ve batılı ülkelerdeki kurumların ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Koruyucu aile ile ilgili araştırma ve yayın yapmak isteyen araştırmacıların bu ülkeler ve kurumları önceleyerek akademik saha ziyaretlerinde bulunmaları; misafir öğretim üyeliği ya da iş birliği noktasında ilgili ülke ve kurumlara yönelmeleri tavsiye edilebilir.

Araştırmada kullanılan anahtar kelimelerin eş-oluşum (co-occurrence) haritasına dayanarak, çalışmalarda en sık kullanılan anahtar kelimeler “foster

care” (koruyucu bakım), “child welfare” (çocuk refahı), “out-of-home care” (ev dışı bakım), “kinship care” (akrabalık bakımı) ve “child protection” (çocuk koruma) olarak belirlenmiştir. Bu bibliyometrik analiz yürütülürken kullanılan anahtar kelimeler olan ‘foster care, foster family, foster parent, kinship care, out-of-home care’ kelimeleriyle taramada öne çıkan anahtar kelimeler arasında büyük ölçüde paralellik olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla yapılan taramanın oldukça isabetli seçimlere dayandığı düşünülmüştür. Haricen “child welfare” ve “child protection”ın koruyucu aile konusuyla yakından ilişkili anahtar kelimeler olduğu da görülmüştür. Sonraki süreçte araştırmacıların bu kavramları da ekleyerek literatür taraması yapması ve koruyucu aile konusunu belirtilen bağlamlarda da değerlendirmesi önemli görülmüştür.

Yayınların eşleşme analizlerine bakıldığında ise en çok atıf alan yazarların Detlaff (2020), Bywaters (2020) ve Maguire-Jack (2020) olduğu görülmüştür. Detlaff (2020) çalışmasında; Amerika Birleşik Devletleri’ndeki çocuk refahı sisteminde siyahiler ve diğer ırksal azınlık çocuklarının aşırı temsil edilmesinin sebeplerini ele almaktadır. Makale, bu ırksal orantısızlığın tarihsel ve yapısal nedenlerini inceler; yoksulluk, kurumsal ırkçılık ve çocuk refahı ajanslarının karar alma süreçlerindeki önyargıların bu durumu nasıl beslediğini tartışmaktadır. Bywaters (2020) ise; İngiltere’de doğumun ilk haftasında devlet korumasına alınan çocukların sayısındaki önemli artışı inceler. Araştırma, bu artışın sosyoekonomik dezavantajlar, yerel otoritelerin performans değerlendirmeleri ve yoksulluk düzeyleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Maguire-Jack (2020) ise makalesinde çocuk istismarı ve ihmali konularının kapsamını, doğasını ve nedenlerini ele almaktadır. Çalışma, çocuk refahı sistemlerinde yer alan verilerin sınırlılıklarını vurgulamakta ve çocuk istismarına ilişkin ulusal ölçekteki algıların yasal, sosyal ve ekonomik faktörlerle nasıl şekillendiğini incelemektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında son yıllarda bu eserlere ve yazarlara bir ilginin olduğu, koruyucu aile konusunda çalışmayı düşünen araştırmacıların araştırmalarında bu yazar ve eserleri incelemeleri gerektiği tavsiye edilebilir.

Literatürdeki çalışmalara göre, korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısında sürekli bir artış gözlemlenmekte ve bu artışın olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla çeşitli alternatif yöntemler geliştirilmektedir. Ancak, ulusal ve

uluslararası düzeyde uygulanan politikalara rağmen, korunmaya ihtiyacı olan çocuk sorunu küresel çapta bir sorun olmaya devam etmekte ve bu da koruyucu aile sistemine yönelik çalışmaların daha fazla önemsenmesini gerektirmektedir.

Çalışmadan elde edilen verilere göre, koruyucu aile sistemi konusundaki araştırmaların büyük kısmının Batı kökenli olduğu ve Türkiye’de bu konuda yeterince araştırma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, koruyucu aile sisteminin Türkiye’de yıllardır süren çabalara rağmen yeterince yaygınlaşmadığı ve batı ülkeleriyle kıyaslandığında, daha düşük seviyelerde olduğu saptanmıştır. Bu durum, koruyucu aile sistemi konusunda farkındalığın artırılması için daha çok çalışmayı gerektirmektedir. Türkiye’de 2024 yılı itibarıyla 10.289 çocuk koruyucu aile yanında yaşamaktadır. Ancak, halen kurum bakımı altında olan 14.761 çocuk göz önünde bulundurulduğunda bu çocuklar arasında koruyucu aile yanında bakılabilecek çok sayıda çocuğun bulunduğu ve bu nedenle hizmetin daha çok yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi gerektiği görülmektedir (URL 2, 2024).

Koruyucu aile hizmeti, geniş bir yaklaşıma ihtiyaç duyan bir alandır ve bu hizmetin etkili bir şekilde devam ettirilmesi, korunmaya ihtiyaç duyan çocukların hakları açısından büyük önem arz eder. Bu hizmetin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için sistemin tüm parçalarının uyum içinde çalışması ve belirgin adımların atılması gerekmektedir. Bu şekilde, hizmetin verimliliği artırılabilecek ve çocukların faydası maksimize edilecektir.

Yakın zamanda bakım ve korunma ihtiyacı olan çocuklar için alternatif modellerden biri olan koruyucu aile sisteminin popülerliği artmış ve devletlerin bu modele olan talebi yükselmiştir. Bu durum, zamanla biriken literatür ve küresel deneyimlerin modelin önemini artırdığına işaret etmektedir.

Koruyucu aile konusunda bibliyometrik bir araştırma olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın gelecekte yapılacak araştırmalarda kaynak olarak kullanılacağı düşünülmektedir. Belirli aralıklarla yapılacak derleme çalışmaları, konuya ilgi duyanlara bilimsel ve kapsamlı bir özet sunarak bilgilendirme sağlayacaktır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda, gelecekte araştırmacılar koruyucu aile sisteminin siyasal, toplumsal, sosyo-kültürel vb. etkilerini daha detaylı bir

şekilde inceleyebilir. Bu tür araştırmalar, sistemin daha iyi kavranmasını ve yeni stratejilerin oluşturulmasını destekleyebilir.

Son olarak bibliyometrik araştırmaların belli bir konuda araştırmacılara panoramik bir perspektif sağladığı dile getirilmelidir. Bu çerçevede bibliyometrik analizlerde konuyla ilgili yayınlara ilişkin sayısal bilgiler verilmesinin yanı sıra, öne çıkan araştırma konularının görülmesine ve literatürdeki eğilimlerin tespit edilmesine olanak sağlanmaktadır. Koruyucu aile konusunda gerçekleştirilmiş olan bu çalışmada da son yıllarda yüksek sayıda yayın yapılmış olduğunun tespit edilmiş olması araştırmacıların bu konuya ilgili olduğunu ve yayın imkanlarının geniş olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Al, U., Sezen, U., ve Soydal, İ. (2019). Türkiye'nin bilimsel yayınlarının sosyal ağ analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Proje Raporları. No: 110K044, Ankara.
- Aylan, S. (2021). Seyahat acenteciliği konulu uluslararası makalelerin bilim haritalama tekniği ile bibliyometrik analizi: Scopus veri tabanı örneği, *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (2), 15-36.
- Bywaters, P., and Bilson, A. (2020). Born into care: Evidence of a failed state. *Children and Youth Services Review*, 116, 105164.
- Canali, C., Maurizio, R., and Vecchiato, T. (2016). Foster care: motivations and challenges for foster families. *Social Work and Society*, 14(2).
- Certel, N. (2019). Koruyucu aile derneklerine üye olan koruyucu ailelerin bu modele ilişkin deneyim ve değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 147-165.
- Chadegani, A. A., Salehi, H., Yunus, M., Farhadi, H., Fooladi, M., Farhadi, M., ve Ebrahim, N. A. (2013). A comparison between two main academic literature collections: Web of science and scopus data bases. *Asian Social Science*, 9(5), 18-26.
- Chipungu, S. S., and Bent-Goodley, T. B. (2004). Meeting the challenges of contemporary foster care. *The future of children*, 14(1), 75-93.
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). Kanun Numarası: 5395. Kabul Tarihi: 03.07.2005.
- Danvila-del-Valle, I., Estévez-Mendoza, C., and Lara, F. J. (2019). Human resource straining: a bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, 101, 627-636.
- Demir, Y. E., ve Gedik, M. (2022). Engelli kavramı ile ilgili akademik yayınların VOSviewer ile bibliyometrik analizi. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(1), 12-25.
- Demir, Y., Çiftçi, G. E., ve Tüfekçi, İ. (2023). Kadına yönelik ekonomik istismara ilişkin bibliyometrik bir analiz. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 13(1), 552-572.
- Dettlaff, A. J., and Boyd, R. (2020). Racial disproportionality and disparities in the child welfare system: Why do they exist, and what can be done to address them? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 692(1), 253-274.
- Dirik, D., Eryılmaz, İ., ve Erhan, T. (2023). Post-truth kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOSviewer ile bibliyometrik Analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4(2), 164-188.
- Erbay, E., ve Çalış, N. (2021). Türkiye'de koruyucu aile hizmetlerine yönelik uzman görüşleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 439-462.
- Erdal, L. (2014). Türkiye'de sosyal politika ve koruyucu aile hizmet modeli. *Sosyoekonomi Dergisi*, 2, 171-192.
- Evcı, N. ve Yeşiltaş N. (2021). Eğitimde bilgisayar okuryazarlığı çalışmalarının bibliyometrik bir analizi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 223-242.

- Font, S. A., and Maguire-Jack, K. (2020). The scope, nature, and causes of child abuse and neglect. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 692(1), 26-49.
- İzci, L. (2020). Türkiye ve İngiltere’de koruyucu aile sisteminin karşılaştırması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 140-163.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7-19.
- Kılıç, C. (2021). Engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları: Bibliyometrik haritalama. *ETÜ Sentez İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5, 1-18.
- Klee, L., Kronstadt, D., and Zlotnick, C. (1997). Foster care’s youngest: A preliminary report. *American Journal of Orthopsychiatry*, 67, 290-299.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012). Kanun Numarası: 28497. Kabul Tarihi: 14.12.2012.
- Kulüp, B. ve Aysan, Ü. (2024). Sosyal hizmette sanat terapisi: R programı ile bibliyometrik analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(4), 631-659. DOI: 10.33417/ tsh.1442305.
- Martínez, M. A., Cobo, M. J., Herrera, M., and Herrera-Viedma, E. (2015). Analyzing the scientific evolution of social work using science mapping. *Research On Social Work Practice*, 25(2), 257-277.
- Özbesler, C. (2009). Koruyucu aile hizmetlerinde değerlendirme süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(16), 86-94.
- Özköse, H. (2017). *Yönetim bilişim sistemleri alanının Türkiye ve Dünya’daki bibliyometrik analizi ve haritası* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Özşahin, F. (2012). *Korunmaya muhtaç çocuklar: Trabzon ili örneği üzerine bir alan araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Rhodes, K., Cox, E. M., Orme, J. G., and Coakley, T. (2006). Foster parent’s reasons for fostering and foster family utilization. *J. Soc. and Soc. Welfare*, 33, 105.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (1983). Kanun Numarası: 2828. Kabul Tarihi: 24.05.1983
- Tabak, A., Barbak, A., ve Öztürk, T. (2016). Kamu politikası disiplininin kavramsal gelişimini bibliyometri kullanarak anlamak mümkün mü? 1980-2014 döneminin bilimsel haritalama analizi. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 117-143.
- Tezel, Z., Demirel, B., ve Kaya, Z. Ş. (2018). Ailelerin koruyucu aile olmaya karar vermelerinde etkili olan etmenler ile koruyucu aile olmanın anlam ve önemi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(43), 15-36.
- URL 1, (2024). <https://aile.gov.tr/koruyucu-aile/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri/> Erişim Tarihi: 13.07.2024.
- URL 2, (2024). <https://www.aile.gov.tr/media/161229/e-bulten-mart-2024-16.pdf> Erişim Tarihi: 13.07.2024.

- Üstüner, S., Erol, N., ve Şimşek, Z. (2005). Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve duygusal sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 130-140.
- Van Eck, N. J. (2011). Methodological advances in bibliometric mapping of science (No. EPS-2011-247-LIS).
- Van Nunen, K., Li, J., Reniers, G., and Ponnet, K. (2017). Bibliometric analysis of safety culture research. *Safety Science*, 108, 248–258.
- Wulczyn, F., Daro, D., Fluke, J., Feldman, S., Glodek, C., and Lifanda, K. (2010). Adapting a systems approach to child protection: Key concepts and considerations. *New york: UNICEF*.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile bakım yönteminde yeni yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 247-270.
- Yıldırım, S., ve Hız, Ö. (2018). Türkiye’de çocuk refahı bağlamında korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bir hizmet: koruyucu aile hizmeti. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 95-114.
- Yılmaz, M. (1999). *Kütüphane ve bilgilimi açısından bibliyometrinin önemi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yolcuoğlu, İ. (2011), Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 43-57.
- Zan, B. U. (2019). Doğrudan atıf, ortak atıf ve bibliyografik eşleşme yaklaşımlarına dayalı olarak araştırma alanlarının değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 501-516.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a peer-reviewed and scientific journal published four times a year by the Ministry of Family and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

